

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛИЗАК МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ

УДК: 631.11:631.16

ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇХ
ПОКРАЩЕННЯ

051 «Економіка»
05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Лизак М. П.

Науковий керівник **Онисько Стефанія Михайлівна**, кандидат економічних наук, професор

Львів 2022

АНОТАЦІЯ

Лизак М. П. Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і шляхи їх покращення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 – «Соціальні та поведінкові науки»). – Львівський національний університет природокористування Міністерства освіти і науки України, Львів, 2022.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних і прикладних засад покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, а предметом дослідження – сукупність теоретико-методичних засад, інструментів і засобів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Запропоновано новий погляд на тлумачення теоретико-змістовних характеристик сутності фінансово-економічних результатів діяльності підприємства як кінцевих підсумків господарювання, що визначають ефективність розвитку його стратегічних бізнес-процесів і формують ресурсний базис для відтворення та нарощування капіталу підприємства, підвищення рівня його конкурентоспроможності на аграрному ринку, становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку. Таким чином запропоновано авторське уточнення дефініції «фінансово-економічні результати діяльності підприємства» як кінцеві підсумки господарювання, які характеризують ефективність стратегічних бізнес-процесів підприємства і формалізуються в цільових показниках (серед яких дохід, прибуток, вартість власного капіталу, кредиторська та дебіторська заборгованість тощо) на

конкретно визначений період часу, що в сукупності формує ресурсний базис для відтворення та накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку.

Розроблено новий науково-методичний підхід до обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах його агрегації з таких структурно-функціональних компонент, як інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок, синергічна взаємодія яких забезпечує узгодження фінансово-економічних інтересів учасників аграрного ринку, відтворення фінансово-економічних ресурсів і нарощування масштабів власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Удосконалено методичні підходи до аналізу фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, зокрема, на відміну від здебільшого характеристики прибутку і рентабельності, розроблено та апробовано авторський підхід до інтегрального кількісного вимірювання фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарського підприємства, концептом якого є етапи: побудова рядів емпіричних показників фінансово-економічних результатів підприємств на основі темпорального підходу за складовими: (1) дохідність; (2) рентабельність; (3) фінансовий стан та капіталізація; розрахунок коефіцієнтів вагової значущості індикаторів і компонент; розрахунок комбінованих і інтегральних показників фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; імплементація методики забезпечує покращення та розширення можливостей системи нормативно-методичного забезпечення управління фінансово-економічними результатами сільськогосподарських підприємств.

Узагальнено, що фінансово-економічні результати формуються в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств. Обґрунтовано, що зовнішні фактори для вітчизняних

сільськогосподарських підприємств доволі істотно ускладнилися в умовах війни та в значній мірі обумовлені макроекономічними передумовами господарювання і досягнення фінансово-економічних результатів. Встановлено, що вони у Львівській області здебільшого сприятливі, однак, залишається низка негативних макроекономічних чинників, які дестабілізують фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств регіону. Це зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств та продукції, низький рівень рентабельності виробництва та ін.

Встановлено, що подальшому покращенню фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств перешкоджають: їх нестабільна доходність та прибутковість; мала частка інших операційних та інших доходів, а, відтак, залежність від одного виду діяльності; високий рівень собівартості продукції; низька рентабельність, особливо малих суб'єктів господарювання; низький рівень ліквідності і платоспроможності; низька фондвіддача, оборотність оборотних активів та віддача від залучення власного капіталу.

Розроблено й апробовано методичний підхід до розрахунку комбінованих емпіричних показників (дохідності, рентабельності, фінансового стану і капіталізації) і побудови динамічних рядів фінансово-економічних результатів загалом. Встановлено, що рівень фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств був помірним (середнє значення – 64,9 %, а середньорічний темп зменшення фінансово-економічних результатів – 3,9 в.п.). Доведено, що найбільший вплив на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств мали такі індикатори, як дохід, коефіцієнт оборотності оборотних активів, рентабельність власного капіталу та фонду оплати праці, коефіцієнт автономії, співвідношення позикових і власних коштів.

Розроблено науково-методичний підхід до обґрунтування прикладного механізму управління формуванням фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, що, на відміну від інших, передбачає раціоналізацію виробничих витрат, покращення процесів бюджетування, розвиток управлінського персоналу, удосконалення фінансово-економічного менеджменту та реструктуризацію ринкової політики підприємства. Проектування механізму формування фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств передбачає забезпечення орієнтації на досягнення таких стратегічних напрямів як: раціоналізація виробничих витрат (оптимізація виробничо-галузевої структури, інноваційна модернізація виробничо-господарських комплексів, диверсифікація сировинних баз, автоматизація облікових процесів); покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств (удосконалення бюджетного планування, справедливий розподіл бюджетних ресурсів, ефективний бюджетний контроль); розвиток управлінського персоналу (пошук і підбір управлінського персоналу, навчання, підготовка та перепідготовка управлінського персоналу, підвищення мотивації управлінського персоналу); удосконалення фінансово-економічного менеджменту (діагностика фінансово-економічної діяльності, підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності); реструктуризація ринкової політики (покращення маркетингової діяльності, диверсифікація ринків збуту продукції, формування позитивного іміджу підприємства).

Обґрунтовано методико-прикладні положення розробки інструментарію збільшення доходів сільськогосподарських підприємств, а саме, на противагу підходу коли визначаються пропозиції в частині регулювання обсягу і ціни продукції, запропоновано факторний підхід, за якого комплексна система інструментів збільшення доходів підприємства вибудовується у відповідності до (1) внутрішніх екстенсивних та інтенсивних чинників та (2) зовнішніх детермінованих та стохастичних чинників; такий

метод забезпечує системність політики підприємств у сфері їх доходів, а також створює можливості для прямої чи опосередкованої диверсифікації джерел формування доходів.

Розроблено прикладні інструменти політики підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств, зокрема, на противагу іншим підходам, розроблено і апробовано методику ідентифікації проблемних аспектів у сферах витратомісткості та ресурсовіддачі задля обґрунтування на цій основі напрямів і засобів оптимізації витрат і підвищення рівня ефективності використання ключових груп ресурсного забезпечення підприємств; такий метод дозволив ідентифікувати наступні вектори підвищення ефективності та прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств, як оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, фінансово-економічні результати, економіка підприємства, доходи, витрати, прибуток, рентабельність, фінансово-економічний стан, управління.

ABSTRACT

Lyzak M. P. Financial and economic performance of agricultural enterprises and ways for their improvement. – Qualifying scientific work on the right of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy, specialty 051 «Economics» (05 – «Social and Behavioral Sciences»). Lviv National Environmental University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2022.

The thesis is devoted to the development of theoretical, methodological and applied principles for improving the financial and economic performance of agricultural enterprises

The object of research is the processes of improving the financial and economic performance of agricultural enterprises, and the subject of research is a set of theoretical and methodological principles, tools and means for improving the financial and economic performance of agricultural enterprises.

A new perspective on the interpretation of the theoretical characteristics of the essence of the financial and economic performance of the enterprise as the final results of management is proposed, which determine the parameters of the effectiveness of the development of its strategic business processes and form the resource base for the reproduction and increase of the capital of the enterprise, increasing the level of its competitiveness on the agricultural market, formation of extended reproduction and sustainable development processes. In this way, the author's clarification of the definition of «financial and economic performance of the enterprise» is proposed as the final results of management, which characterize the effectiveness of the enterprise's strategic business processes and are formalized in target indicators (including income, profit, equity capital cost, accounts payable and receivable, etc.) on a specifically defined period of time, which collectively forms a resource base for the reproduction and accumulation of capital, increasing the level of competitiveness of the enterprise, strengthening its economic security, as well as the formation of processes of extended reproduction and sustainable development.

A new scientific and methodical approach to substantiation of the mechanism of formation of financial and economic performance of agricultural enterprises has been developed based on its aggregation from such structural and functional components as the institutional and regulatory basis, organizational and management subsystem, analytical and monitoring apparatus and production and technological unit, synergistic the interaction of which ensures coordination of the financial and economic interests of agricultural market participants, the

reproduction of financial and economic resources and the increase in the scale of the equity capital of agricultural enterprises.

Methodical approaches to the analysis of the financial and economic results of enterprise activity have been improved, in particular, in contrast to the mostly characteristic of profit and profitability, the author's approach to the integral quantitative measurement of the financial and economic results of the management of an agricultural enterprise has been developed and approved, the concept of which includes the following stages: building a series of empirical indicators of financial - economic performance of enterprises based on the temporal approach by components: (1) profitability; (2) cost-effectiveness; (3) financial condition and capitalization; calculation of coefficients of weight significance of indicators and components; calculation of combined and integral indicators of financial and economic performance of agricultural enterprises; the implementation of the methodology ensures the improvement and expansion of the system of regulatory and methodological support for the management of financial and economic performance of agricultural enterprises.

In general, financial and economic results are formed under the influence of factors of the internal and external environment of enterprises. It is substantiated that the external factors for domestic agricultural enterprises have become quite significantly complicated under conditions of the war and are largely determined by the macroeconomic prerequisites of management and the achievement of financial and economic results. It has been established that they are mostly favorable in the Lviv region, however, a number of negative macroeconomic factors remain there which destabilizes the financial and economic performance of agricultural enterprises in the region. This is a decrease in the sales of potatoes, vegetable crops and eggs, a reduction in the sown areas of fodder crops, the instability of the level of productivity and full harvest on the sown areas of certain agricultural crops, the unprofitability of a number of enterprises and products, the low level of profitability of production, etc.

It was established that further improvement of the financial and economic

results of the management of agricultural enterprises is hindered by: their unstable profitability and cost-effectiveness; a small share of other operating and other incomes, and, therefore, dependence on one type of activity; high level of cost of production; low profitability, especially of small business entities; low level of liquidity and solvency; low return on capital, turnover of current assets and return on equity capital.

A methodological approach to the calculation of combined empirical indicators (profitability, cost-effectiveness, financial condition and capitalization) and construction of dynamic series of financial and economic performance in general has been developed and approved. It was established that the level of financial and economic performance of agricultural enterprises was moderate (the average value was 64.9 %, and the average annual rate of decrease in financial and economic performance was 3.9 percentage points). It has been proven that such indicators as income, turnover ratio of current assets, profitability of equity and payroll, autonomy ratio, ratio of borrowed and own funds had the greatest influence on financial and economic performance of agricultural enterprises.

A scientific-methodical approach to the justification of the applied management mechanism for the formation of financial and economic performance of agricultural enterprises has been developed, which, unlike others, involves the rationalization of production costs, the improvement of budgeting processes, the development of management personnel, the improvement of financial and economic management and the restructuring of the market policy of the enterprise. The design of the mechanism for the formation of financial and economic resources of agricultural enterprises involves ensuring orientation towards the achievement of such strategic directions as: rationalization of production costs (optimization of the production and branch structure, innovative modernization of production and economic complexes, diversification of raw materials bases, automation of accounting processes); improvement of budgeting of agricultural enterprises (improvement of budget planning, fair distribution of budget resources, effective budget control); development of management personnel (search and

selection of management personnel, training and retraining of management personnel, increasing motivation of management personnel); improvement of financial and economic management (diagnosis of financial and economic performance, increasing the efficiency of the use of financial and economic resources, activation of investment and innovation); restructuring of market policy (improvement of marketing, diversification of product sales markets, shaping of a positive image of the enterprise).

The methodological and applied provisions for the development of tools for increasing the incomes of agricultural enterprises are substantiated, namely, in contrast to the approach where proposals are determined in terms of regulating the parameters of the volume and price of products, a factorial approach is proposed, according to which a complex system of tools for increasing the incomes of the enterprise is developed in accordance with (1) internal extensive and intensive factors and (2) external deterministic and stochastic factors; this method ensures the systematic policy of enterprises in the field of their incomes, and also creates opportunities for direct or indirect diversification of sources of income formation.

Applied policy tools for increasing the efficiency and profitability of agricultural enterprises have been developed, in particular, in contrast to other approaches, the methodology for identifying problematic aspects regarding cost-intensiveness and resource return has been developed and approved in order to substantiate on this basis the directions and means of optimizing costs and increasing the level of efficiency in the use of key groups of enterprise resource provision; this method made it possible to identify the following vectors of streamlining and increasing the profitability of agricultural enterprises, such as optimization of contingent and fixed costs, reduction of variable costs, rationalization of costs for labor stimulation and personnel development, improvement of the capabilities of agricultural enterprises in financing costs for the modernization of the technical and technological base, optimization of costs in the field of asset turnover.

Key words: agricultural enterprises, financial and economic performance,

enterprise economy, income, expenses, profit, profitability, financial and economic condition, management.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ЯКІ ВІДОБРАЖАЮТЬ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або ЄС

1. Onysko S., Lyzak M. Identification of the problem and management aspects of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises. *International independent scientific journal* (Республіка Польща). 2022. Vol. 42. pp. 26-31 (0,8 авт. арк., дисертанту належить 0,4 авт. арк.; автором проведено опитування керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств та здійснено його аналіз).

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Лизак М. П. Узагальнення макроекономічних передумов формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 4 (308). С. 149-154 (0,7 авт. арк.).

3. Лизак М. П. Ідентифікація структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інтелект ХХІ*. 2021. № 5. С. 40-44 (0,65 авт. арк.).

4. Онисько С. М., Лизак М. П. Дослідження економічної сутності категорії «прибуток». *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 1 (69). С. 58-65 (0,76 авт. арк., дисертанту належить 0,38 авт. арк., ним обґрунтовано відмінності між категоріями «прибуток» та фінансовий результат»).

5. Лизак М. П. Визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності

сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2021. № 4 (90). С. 30-35 (0,62 авт. арк.).

Матеріали наукових конференцій

6. Онисько С. М., Лизак М. П. Передумови обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій України та країн V-4*. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни : ЛНУП, 2022. С. 103-104 (0,1 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк., ним обґрунтовано доцільність дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств).

7. Лизак М. П. Методичні засади оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Львів : ЛНУП, 2022. С. 180-182 (0,11 авт. арк.).

8. Лизак М. П. Властивості та функції механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*. Матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Кам'янець-Подільський : НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 215-216 (0,12 авт. арк.).

9. Онисько С.М., Лизак М. П. Покращення умов для ефективної діяльності фермерських господарств. *Організаційно-економічний механізм розвитку агропромислового комплексу і сільських територій*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. Дубляни : ЛНУП, 2021. С. 113-116 (0,22 авт. арк., дисертанту належить 0,11 авт. арк., автором запропоновано спосіб підвищення рентабельності сільськогосподарського підприємства через

оптимізацію його спеціалізації).

10. Лизак М. П. Використання інноваційних технологій в розвитку аграрних підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій.* Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. Дубляни: ЛНУП, 2021. С. 208-211 (0,22 авт. арк.).

11. Лизак М. П. Рентабельність в сільськогосподарських підприємствах. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку.* Матер. VI міжнар. наук.-практ. конфер. Київ-Варшава, 2021. С. 134-137 (0,12 авт. арк.).

12. Онисько С. М., Лизак М. П. Прибуток – найважливіший індикатор ефективної діяльності підприємства. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки.* Матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни: ЛНУП, 2020. С. 80-81 (0,1 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк., ним досліджено погляди науковців на поняття прибутковості підприємств).

13. Лизак М. П. Прибуток – ключовий показник фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки.* Матер V міжнар. наук.-практ. конфер. Київ: МЦНіД, 2020. С. 20-21 (0,14 авт. арк.).

14. Лизак М. П. Фінансово-економічні результати діяльності як основа для прийняття управлінських рішень. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах.* Матер міжнар. наук.-практ. конфер. Полтава: ЦФЕНД, 2019. С. 33-34 (0,12 авт. арк.).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	25
1.1. Теоретична сутність та специфіка фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	25
1.2. Концептуальні засади механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	43
1.3. Науково-методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	62
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	82
2.1. Макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області	82
2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	102
2.3. Характеристика якості управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	121
Висновки до розділу 2	139
РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	143
3.1. Стратегічні напрями механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.....	143
3.2. Інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств.....	162
3.3. Засоби підвищення ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств.....	182
Висновки до розділу 3	200
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ	224

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На довоєнному етапі розвитку економіки України в аграрному секторі та безпосередньо в сільському господарстві намітилися значні позитивні зрушення, які головно забезпечені нарощуванням обсягів господарської діяльності та покращенням фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Сільське господарство України забезпечує значні обсяги ВВП, валової доданої вартості, експорту та зовнішньоторговельного обороту, капітальних інвестицій та зайнятості населення країни.

Водночас, функціонування низки сільськогосподарських підприємств, особливо малих та середніх, не стабільне; для них характерне то нарощування обсягів виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, покращення ресурсної забезпеченості (посівні площі, поголів'я ВРХ, сільськогосподарська техніка, найманий персонал), то навпаки – погіршення ключових параметрів обсягів і ефективності господарювання, що безпосередньо позначається на зниженні фінансово-економічних результатів, а, відтак, конкурентоспроможності, економічній безпеці, спроможності до сталого стабільного функціонування й розвитку, кращій реалізації економіко-ресурсного потенціалу задля поступу сільських територій, розвитку громад та регіональних економічних комплексів.

Сучасні умови ще в більшій мірі ускладнили завдання збільшення обсягів господарської діяльності та покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств з огляду на існування постійного ризику втрати сільськогосподарської техніки та майна, врожаю, якості ґрунтів через прямі обстріли, ускладнення логістики та можливостей для експорту продукції, зниження внутрішнього попиту через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зростання витратомісткості виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-

мастильних матеріалів. Також підприємства втратили частину кадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т. п. Всі ці та інші тренди закономірно дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

Зазначене актуалізує завдання удосконалення теоретико-методичних засад дослідження фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, подальшого розвитку методології аналізу та ідентифікації проблемних аспектів в частині формування доходів, управління витратами та забезпечення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств, покращення їх фінансового стану, ділової активності та платоспроможності, обґрунтування науково-прикладного механізму (з відповідними інструментами, засобами та заходами) покращення фінансово-економічного стану підприємств галузі.

Теоретичні, методичні та прикладні аспекти управління функціонуванням та розвитком, а також формуванням фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Абрамова, В. Андрійчук, О. Ареф'єва, Н. Бакаренко, О. Біттер, І. Бланк, О. Вороніна, О. Гудзь, Ю. Губені, Г. Саланчік, О. Скидан, І. Костирко, О. Кривицька, С. Лондар, Ю. Лузан, С. Онисько, Ф. Найт, М. Пархомець, Дж. Пфеффер, П. Саблук, Г. Черевко, О. Череп, О. Шпикуляк, О. Шпичак, В. Юрчишин, І. Яців та ін.

Проте, динамізм зовнішнього середовища функціонування підприємств й поява нових викликів, чинників впливу на їх діяльність і розвиток обумовлюють потребу в постійному удосконаленні систем управління фінансово-економічними результатами господарювання сільськогосподарських підприємств. Крім того, по мірі розвитку і реалізації економіко-ресурсного потенціалу галузі змінюються структурні та системні чинники, які позначаються на результатах господарювання, у ключовій мірі визначаючи їх, а ситуація війни накладає істотні обмеження, більш критичні

виклики та загрози не лише ефективного функціонування і розвитку, але й життєздатності та економічної безпеки сільськогосподарських підприємств навіть на умовно безпечних територіях. Всі ці та інші обставини обумовлюють важливість дослідження теоретико-методичних основ, проведення аналізу та визначення орієнтирів і тактичних засобів формування фінансово-економічних результатів підприємств сільського господарства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота пов'язана з темами наукових досліджень Львівського національного університету природокористування та узгоджується з програмою наукових досліджень факультету управління, економіки та права, зокрема з науковими темами «Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та села» (номер державної реєстрації 0116U003176) у 2016–2020 роках та «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та сільських територій» (номер державної реєстрації 0121U108898) на 2021–2025 роки, де автором досліджено теоретико-методичні та прикладні аспекти формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств і запропоновано способи їх покращення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

З урахуванням визначеної мети у роботі поставлено і виконано такі завдання:

- уточнити теоретичну сутність та виявити специфіку фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати концептуальні засади механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- узагальнити науково-методичні основи аналізу фінансово-

економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;

– здійснити аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області;

– охарактеризувати якість управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;

– розробити прикладний механізм управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;

– сформувати інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств;

– визначити напрями підвищення рівня ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних засад, інструментів і засобів покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: *теоретичного узагальнення* – з метою обґрунтування теоретико-методичних положень формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств (п. 1.1); *індукції та дедукції* – для ідентифікації концептуальних підходів до побудови механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств (п. 1.2); *систематизації* – для узагальнення методики аналізу фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств (п. 1.3); *статистичного аналізу і групування* – під час аналізу макроекономічних передумов та оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств (п. 2.1, 2.2); *експертного опитування* – з метою надання характеристики елементів механізму формування фінансово-економічних результатів на сільськогосподарських підприємствах (п. 2.3); *системного*

проектування – під час обґрунтування положень прикладного механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств (п. 3.1); *структурного аналізу* – для формування інструментарію збільшення доходів підприємств сільського господарства (п. 3.2); *абстрактно-логічний* – у процесі виявлення засобів підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств (п. 3.3).

Інформаційною базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, матеріали аналітичних досліджень, результати експертних опитувань, наукові праці провідних вчених у вітчизняних і зарубіжних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Зокрема, у дисертації:

удосконалено:

- тлумачення теоретико-змістовних характеристик сутності фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства, що, на відміну від інших, передбачає їх трактування як кінцевих підсумків господарювання, котрі визначають параметри ефективності розвитку його стратегічних бізнес-процесів і формують ресурсний базис для відтворення та нарощування капіталу підприємства, підвищення рівня його конкурентоспроможності на аграрному ринку, становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку;

- методико-прикладні положення визначення інструментів збільшення доходів сільськогосподарських підприємств, а саме, на противагу підходу, коли визначаються пропозиції в частині регулювання лише обсягу і ціни продукції, запропоновано факторний підхід, за якого комплексна система

інструментів збільшення доходів підприємства вибудовується у відповідності до (1) внутрішніх екстенсивних та інтенсивних чинників та (2) зовнішніх детермінованих та стохастичних чинників; такий метод забезпечує системність політики підприємств у сфері їх доходів, а також створює можливості для прямої чи опосередкованої диверсифікації джерел формування доходів;

набули подальшого розвитку:

– науковий підхід до обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах його агрегації з таких структурно-функціональних компонент, як інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок, синергічна взаємодія яких забезпечує узгодження фінансово-економічних інтересів учасників аграрного ринку, відтворення фінансово-економічних ресурсів і нарощування масштабів власного капіталу сільськогосподарських підприємств;

– заходи щодо реалізації стратегічних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства, що передбачають раціоналізацію виробничих витрат, покращення процесів бюджетування, розвиток управлінського персоналу, удосконалення фінансово-економічного менеджменту та реструктуризацію ринкової політики підприємства;

– методичні підходи до аналізу фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, зокрема, на відміну від аналізу лише показників прибутку і рентабельності, розроблено та апробовано авторський підхід до інтегрального кількісного вимірювання фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарського підприємства, концептом якого є етапи: побудова рядів емпіричних показників фінансово-економічних результатів підприємств на основі темпорального підходу за складовими: (1) дохідність; (2) рентабельність; (3) фінансовий стан та (4) капіталізація;

розрахунок коефіцієнтів вагової значущості індикаторів і компонент; розрахунок комбінованих і інтегральних показників фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; імплементація методики забезпечує покращення та розширення можливостей системи нормативно-методичного забезпечення управління фінансово-економічними результатами сільськогосподарських підприємств;

– прикладні інструменти політики підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарських підприємств, зокрема, на протипагу іншим підходам, розроблено і апробовано методику ідентифікації проблемних аспектів у сферах витратомісткості та ресурсовіддачі задля обґрунтування на цій основі напрямів і засобів оптимізації витрат і підвищення рівня ефективності використання ключових груп ресурсного забезпечення підприємств; такий метод дозволив ідентифікувати наступні вектори підвищення ефективності та прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств, як оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження містять рекомендації зі збільшення обсягів доходу, оптимізації витрат та підвищення рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Окремі положення дисертації можуть бути використані у процесі розроблення загальнодержавних і місцевих програм підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств.

Пропозиції та рекомендації, які забезпечуть збільшення обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств прийняті до уваги Журавенською громадою Львівської області, зокрема, до уваги взято:

- системний підхід до визначення інструментарію та заходів нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств за рахунок більш раціонального та ефективного використання внутрішніх та зовнішніх факторів;

- засоби підвищення рівня прибутковості підприємств за рахунок оптимізації умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізації витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізації витрат в сфері обігу активів (довідка № 1148 від 14.10.2022 р.).

Фермерське господарство «Ален» розглянуло і прийняло в роботу пропозиції та рекомендації, щодо покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств сільського господарства за допомогою:

- оптимізації виробничо-галузевої структури і диверсифікації сировинної бази;
- розвитку управлінського персоналу;
- покращення маркетингової діяльності, диверсифікації ринків збуту продукції та формування позитивного іміджу підприємства (довідка № 52 від 14.07.2022 р.).

Фермерське господарство «Кристал» розглянуло пропозиції Лизака Михайла Петровича щодо покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств сільського господарства. Зокрема впроваджено науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації земель на яких господарство здійснює свою діяльність, шляхом визначення їхньої родючості та виведенням малородючих земель з обігу. Також рекомендовано малородючі землі перевести з категорії рілля в категорію сіножаті та розширити сферу своєї виробничо-господарської діяльності. Схвалені пропозиції сприятимуть розвитку сільськогосподарського підприємства, підвищенню прибутковості та створенню нових робочих місць (довідка № 136 від 16.09.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї й положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Положення та основні результати дисертації обговорювалися на 9 конференціях, зокрема *міжнародних*: «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (м. Дубляни, 2022 р.); «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій України та країн V-4» (м. Дубляни, 2022 р.); «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах» (м. Полтава, 2019 р.), «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки» (м. Київ, 2020 р.); «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Київ, 2021 р.), «Організаційно-економічний механізм розвитку агропромислового комплексу і сільських територій» (м. Дубляни, 2021 р.); «Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу» (м. Кам'янець-Подільський, 2022 р.); *всеукраїнських*: «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки» (м. Дубляни, 2020 р.); «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій» (м. Дубляни, 2021 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 4,78 авт. арк. (автору особисто належить 3,79 авт. арк.), а саме: 5 статей, з них 4 у фахових наукових виданнях України (у тому числі 4 внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз даних) – 2, 73 авт. арк., з яких 2,35 авт. арк. належить автору, і 1 стаття у періодичних наукових виданнях держав Європейського Союзу – 0,8 авт. арк., з них автору належить – 0,4 авт. арк.; 9 тез опублікованих за результатами науково-практичних конференцій обсягом 1,25 авт. арк., з них автору належить – 1,04

авт. арк..

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, у тому числі 195 сторінок основного тексту. Робота містить 34 рисунки та 17 таблиць, а також 12 додатків, розміщених на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретична сутність та специфіка фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Безперервні трансформаційні процеси, лібералізація економічних відносин і наростаюча конкуренція, як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках, вимагають від господарюючих суб'єктів використання якісно нових підходів до організації їх стратегічних бізнес-процесів, забезпечення динамічної конкурентоспроможності [151] та формування в кінцевому підсумку остаточних фінансово-економічних результатів діяльності, які, своєю чергою, є фундаментальним базисом здійснення поступального розвитку підприємств та забезпечення ресурсної підтримки процесів їх розширеного відтворення. Ці підходи передбачають імплементацію інноваційних управлінських рішень, що базуються на передових досягненнях науково-технічного прогресу в розрізі всіх стратегічно важливих сегментів функціонування виробничо-господарських комплексів національної економіки (виробництво, переробка, логістика, збут, споживання тощо). Вдосконалення процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства є значним незадіяним резервом для підвищення ефективності його функціонування, диверсифікації стратегічних й тактичних ризиків господарювання, нарощування виробничо-господарського потенціалу діяльності, зміцнення конкурентних позицій на цільових сегментах ринку, що в сукупності трансформується в становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

Кінцева результативність виробничо-господарської діяльності підприємств характеризує їх стратегічні бізнес-процеси з позицій здатності

забезпечувати адекватну організаційно-економічну підтримку поступального розвитку в умовах наростаючої конкурентної боротьби, як на ресурсних, так і споживчих ринках. В. Козак та Г. Христич виділяють три системні підходи до дослідження кінцевого результату діяльності підприємства, які орієнтуються на таке:

1) фінансово-економічні результати, що відзначаються загальною оцінкою діяльності підприємства та передбачають ідентифікацію прибутку, як частини сформованої доданої вартості через виробництво та реалізацію продукції, товарів, робіт, послуг;

2) результативність діяльності підприємства, що орієнтована на формування ефекту, який визначається, як різниця між обсягом умовного економічного результату та загальним розміром витрат, що були понесені в процесі господарювання. За такого підходу поняття «ефекту» набуває змісту результату зміни стану об'єкту (соціально-економічної системи), що скоригована через підсистему взаємодії чинників внутрішнього та зовнішнього середовища;

3) ефективність, що визначається співвідношенням між кінцевими результатами діяльності підприємства та залученими безпосереднього в господарський процес обсягами ресурсів. Ефективність підприємства надає комплексну характеристику кінцевих результатів використання його активів за конкретний період часу [67, с.10].

Таким чином, поняття «результативності» та «ефективності» є взаємообумовленими. З однієї сторони, «результативність» є стратегічним цільовим орієнтиром раціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу підприємства, що трансформується в кінцевий ефект розвитку його базових бізнес-процесів, а з іншої – параметри «ефективності» формують цілісну сукупність показників фактичних результатів виробничо-господарської діяльності підприємства в умовах ринку. У зв'язку з цим, слушною є думка Л. Лігоненко, що використання комплексної системи показників результативності вирішує проблему ідентифікації сукупних

витрат у розрізі цільових сегментів управління підприємством [92, с. 216], що дозволяє диференціювати ефективність стратегічних структурних компонентів системи менеджменту та мобілізувати незадіяні ресурсні резерви в напрямі її вдосконалення.

Фінансово-економічні результати відіграють стратегічно важливу роль у процесі формування кінцевих підсумків виробничо-господарської діяльності підприємств. Власне, фінансово-економічні результати діяльності є безпосереднім ресурсним базисом підвищення ефективності господарювання підприємства в розрізі всіх основних структурних компонент його функціонування. Як зазначає, І. Бланк фінансово-економічні результати діяльності підприємства залежать від впливу цілісного комплексу чинників, серед яких рівень його конкурентоспроможності на ринку, наявний попит на продукцію (товари, роботи, послуги), рівень ділової активності, рейтингу та іміджевої репутації серед контрагентів, сформовані на підприємстві засади імплементації економічних методів управління та спеціальних організаційно-управлінських регуляторів [17]. Безперечно, ми погоджуємося з таким твердженням, однак, не можемо не відзначити, що фінансово-економічні результати діяльності підприємства, багато в чому, визначають стратегічні вектори розвитку згаданих вище детермінант. Таким чином, фінансово-економічні результати діяльності підприємства наділені дуальними структурно-функціональними характеристиками: з одного боку, вони формуються під впливом дії стратегічних детермінант господарювання (система менеджменту, виробничо-ресурсний потенціал, техніко-технологічний базис функціонування, рівень конкурентоспроможності на ринку, економічна безпека тощо), а з іншого – фінансово-економічні результати діяльності підприємства створюють передумови для формалізації кількісних та якісних компонент цих чинників.

Незважаючи на наявність численних наукових розвідок у сегменті дослідження сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово-економічні результати» діяльності підприємства, все ж, підходи авторів до

визначення теоретичної сутності цієї категорії суттєво диференціюються (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

**Наукові погляди до визначення сутнісно-змістовних характеристик
поняття «фінансово-економічні результати»**

Автори	Теоретична сутність поняття
Ф. Бутинець [24]	Під фінансово-економічними результатами діяльності підприємства тлумачить підсумкове співставлення доходів і витрат підприємства, що відображене у звітах.
А. Загородній, Г. Вознюк [52]	Фінансово-економічні результати – це різниця між сукупними доходами та витратами підприємства протягом чітко визначеного періоду часу, що впливає на збільшення чи зменшення вартості власного капіталу підприємства.
С. Лондар, О. Тимошенко [94]	Фінансово-економічні результати – це приріст чи зменшення вартості власного капіталу підприємства, що формується в процесі здійснення підприємницької діяльності за звітний період.
С. Мочерний [104, с. 37]	Фінансово-економічні результати – це грошова форма загального підсумку господарської діяльності організації або її підрозділу, яка виражається в прибутку або збитку.
В. Пантелєв, О. Сніжко [116, с. 184]	Фінансово-економічні результати формалізується в прибутку (збитку) від конкретного виду діяльності (виробничої, надання послуг чи торговельної) та визначається, як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.
Б. Райзберг [122]	Фінансово-економічні результати – це підсумки господарської діяльності компанії та її підрозділів, що виражені у вигляді таких показників, як прибуток (збиток), зміна вартості власного капіталу, дебіторська та кредиторська заборгованість, дохід.
Р. Скалюк [132]	Фінансово-економічні результати є сумою валового доходу від звичайної та надзвичайної діяльності підприємства, що зменшений на суму витрат, пов'язаних із виконанням господарської діяльності на підприємстві, непрямих податків та податку на прибуток за звітний період часу.

Джерело: узагальнено на основі джерел [24; 52; 94; 104; 116; 122; 132]

Систематизуючи опрацьовані наукові погляди серед авторів щодо дослідження теоретичного змісту сутності поняття «фінансово-економічні результати», можемо виділити такі три концептуальні підходи:

1) бухгалтерсько-обліковий (формалізує фінансово-економічні результати діяльності підприємства через підсистему взаємозв'язків бухгалтерського обліку, як інформаційно-статистичні дані за звітний період господарювання); 2) структурно-динамічний (базується на тлумаченні фінансово-економічних результатів діяльності як факторної передумови зміни обсягу капіталу підприємства в часовому вимірі); 3) ресурсно-підсумковий (визначає фінансово-економічні результати діяльності підприємства як виражені в еквівалентній грошовій формі кінцеві показники господарювання).

Осмилюючи виділені концептуальні підходи до тлумачення сутнісно-змістовних характеристик поняття «фінансово-економічні результати» діяльності підприємства доцільно відзначити, що дотримання суто бухгалтерсько-облікового підходу дещо звужує стратегічну роль та значення фінансово-економічних результатів у забезпеченні ефективної діяльності суб'єкта господарювання, адже він упускає аспекти формування ресурсних резервів для нарощування виробничо-господарського потенціалу підприємства та підвищення рівня його конкурентоспроможності на ринку. Своєю чергою, наявність серед науковців диференційованих поглядів стосовно визначення теоретичної сутності фінансово-економічних результатів діяльності підприємства підтверджує їх комплексний характер та мультифункціональну природу, що потребує врахування змістовних елементів у розрізі всіх вище структурованих концептуальних підходів при дослідженні змістовних характеристик цих результатів.

У цьому контексті раціональною є думка О. Вороніна та Л. Дікань, які позиціонують фінансово-економічні результати діяльності підприємства через призму: структурно-якісної характеристики фінансово-господарської діяльності підприємства; підсумкових результатів господарських відносин у процесі торговельно-економічного обміну; стратегічних індикаторів збалансованого та стабільного розвитку підприємства; підсумкового критерію ефективності взаємодії організаційно-структурних підрозділів підприємства з чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища;

інструмент інтегрального оцінювання ефективності стратегічних бізнес-процесів підприємства на засадах формування його прибутку чи збитку [36].

Взаємозв'язок між розміром фінансово-економічних результатів підприємства та його розвитком в умовах ринку представлений на рис. 1.1. Ресурсний базис, що формують фінансово-економічні результати діяльності підприємства визначають його конкурентні позиції на ринку та стратегічні вектори розвитку в умовах наростаючої конкуренції та динамічних змін характеристик економічного середовища функціонування. Спроможність збільшувати фінансово-економічні результати діяльності підприємства є передумовою його інноваційної модернізації, ефективного розвитку та уникнення ймовірного банкрутства.

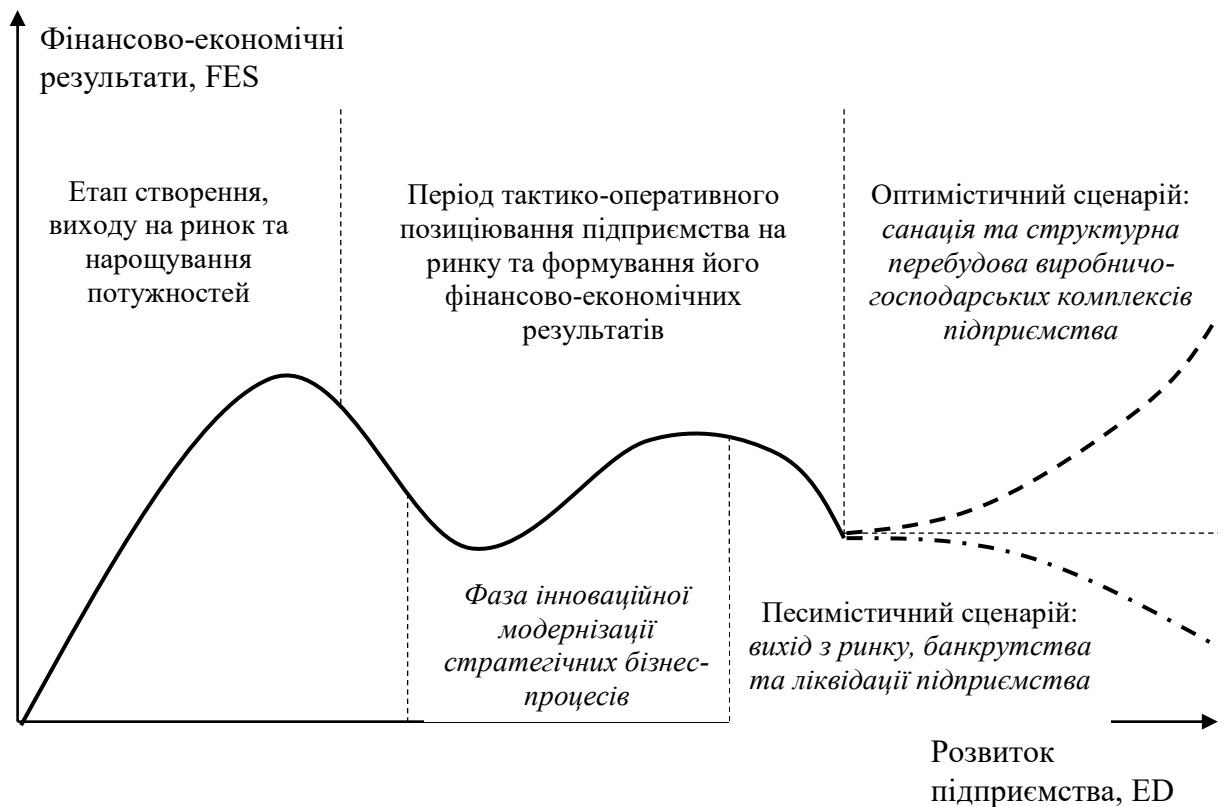

Рис. 1.1. Взаємозв'язок між розміром фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та його розвитком.

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, під фінансово-економічними результатами діяльності слід розуміти кінцеві підсумки господарювання підприємства, які характеризують ефективність його стратегічних бізнес-процесів і

формалізуються в цільових показниках (серед яких дохід, прибуток, вартість власного капіталу, кредиторська та дебіторська заборгованість тощо) на конкретно визначений період часу, що в сукупності формує ресурсний базис для відтворення та накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку.

Н. Кругла дотримується такого ієрархічного підходу в процесі класифікації фінансово-економічних результатів діяльності підприємства:

1. виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
2. собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
3. економічний ефект:
 - 3.1. приріст власного капіталу;
 - 3.2. запас економічної міцності;
 - 3.3. прибуток;
 - 3.3.1. фінансові результати;
 - 3.3.2. валовий прибуток;
 - 3.3.3. маржинальний прибуток;
 - 3.3.4. інші види прибутку [78].

Основними фінансово-економічними результатами господарської діяльності є дохід і прибуток підприємств. Вони є базовими в системі формування фінансово-економічних результатів господарювання. Водночас, розмір прибутку підприємства, головним чином, визначається його доходами, котрі, своєю чергою, залежать від результатів, яким притаманне натуральне фізичне враження (обсяг виробництва, масштаби збуту продукції, товарів, робіт, послуг тощо). Таким чином, в системі формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства існує певна ієрархічна взаємозалежність, що визначає їх структурно-функціональні параметри. При цьому, один з найвищих щаблів цієї ієрархії посідає максимізація розміру чистого прибутку підприємств. Адже, від обсягу цього показника напряду залежать розміри виплат дивідендів безпосереднім кінцевим бенефіціарам

підприємств, а також аспекти формування власного капіталу господарюючих суб'єктів [119, с. 16]. Ми погоджуємось з твердженням, що дохід і прибуток є базисними показниками діяльності підприємства, що визначають параметри формування решти фінансово-економічних результатів. Зокрема, дохід визначає масштаби господарювання, тоді як прибуток – формалізує ефективність функціонування стратегічних бізнес-процесів підприємств, що визначає його основним детермінантом формування фінансово-економічних результатів підприємства.

А. Сміт у своїй фундаментальній науковій праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776 р.) першоджерелом формування прибутку вважав виробничі процеси. На думку класика економічної теорії, прибуток є продуктом праці, що привласнюється безпосереднім власником засобів виробництва. При цьому, новостворена вартість у процесі виробництва агрегується з двох частин: перша, оплачує винагороду працівників (заробітна плата), а друга – становить прибуток їхнього наймача на весь капітал, авансований ним у вигляді матеріалів і заробітної плати [134]. Своєю чергою, Ф. Найт в процесі тлумачення змістовно-сутнісних характеристик прибутку нерозривно пов'язує його з підприємницьким ризиком й вважає, що прибуток є винагородою підприємця за прийняття конкретних управлінських рішень в умовах невизначеності [105]. Фундатор теорії інновацій та інноваційного розвитку економіки Й. Шумпетер сформував теорію прибутку, як результату впровадження нововведень у господарську діяльність. На думку вченого, прибуток є винагородою за підприємницьку діяльність, тобто – це вартісний вираз того, що створює або впроваджує підприємець [150]

А. Бабо вважає отримання прибутку кінцевим результатом виробництва й продажу продукції (товарів, робіт, послуг), що досягається на основі поєднання праці та капіталу. Прибуток реалізує такі базові функції: характеризує ефективність господарської діяльності, є джерелом підтримки процесів поступального розвитку, виступає винагородою для підприємця,

формує базис для прийняття управлінських рішень щодо здійснення інвестицій. Науковець визначає такі передумови створення прибутку: прибуток, що згенерований на основі впровадження інноваційних підходів у практику господарювання; 2) прибуток, отриманий в результаті формування сприятливої ринкової кон'юнктури; 3) прибуток, що сформований в результаті функціонування суспільних інститутів [10].

Стаття 42 Господарського кодексу України відзначає, що одержання прибутку, поряд з отриманням економічних і соціальних результатів, є основною метою здійснення підприємництва. Тоді як, 142 стаття відзначає, що «прибуток (дохід) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань» [39]. Своєю чергою, стаття 1 закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» дає наступні тлумачення поняттям «доходи» та «витрати»: 1) «...доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)...»; 2) «...витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)...».

Н. Наконечна, позиціонує прибуток, як головний мотив і джерело накопичення, що найбільш адекватно характеризує підприємницьку діяльність. Одержання прибутку створює передумови для фінансування розширеного виробництва, стимулює соціально-економічний розвиток підприємства, формує доходи державного бюджету, а також через ринковий механізм розподілу узгоджує інтереси держави та підприємницьких структур. Своєю чергою, капіталізація прибутку є стратегічним базисом накопичення та альтернативою одержання кредитних позик для підприємств

[106, с. 287]. Як зазначає П. Друкер, допоки бізнес не приносить такого обсягу прибутку, за якого покривається вартість вкладеного капіталу, доти він збитковим й компанія є ресурсно неспроможною ефективно функціонувати без врахування витрат на залучений капітал [152]. Таким чином, прибуток є основою створення доданої вартості на підприємстві, ресурсним базисом нарощування його масштабів господарювання та джерелом інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів.

В. Білик і П. Саблук підходять до тлумачення прибутку в розрізі таких основних позицій: 1) результат використання капіталу як обов'язкового чинника виробничо-господарської діяльності; 2) винагорода власника капіталу та засобів виробництва за відстрочку особистого споживання й ризик в очікуванні ефекту від вкладених у виробництво засобів; 3) як трудовий дохід від здійснення підприємницької діяльності у всіх його видах [124]. С. Онисько та П. Марич під прибутком підприємства розуміють отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність [114, с. 103]. Своєю чергою, Г. Тарасюк і Л. Шваб позиціонують прибуток як частину виручки, що залишається в підприємства після відшкодування витрат на виробничу та комерційну діяльність [136]. Прибуток є формою доходу підприємця, що інвестував власний капітал з метою отримання комерційного ефекту. З огляду на це, категорії «прибутку» та «капіталу» є нерозривно пов'язані між собою [118, с. 25]. Поняття «прибутку» в системі економічних відносин існує у взаємозв'язку з наявністю товарно-грошових відносин й функціонуванням інституту приватної власності. На думку О. Кривицької, розглядати прибуток виключно з позицій мотиваційного рушія до організації підприємницької діяльності є дещо звуженим і помилковим. Більш доцільнішим є тлумачення прибутку через призму перехідної об'єднуючої ланки між такими категоріями як «інтерес» і «діяльність». Безпосередня наявність економічного інтересу є ключовим рушієм до ведення підприємницької

діяльності. Своєю чергою, прибуток, як один із базових видів одержаного фінансово-економічного результату є ключовим джерелом задоволення інтересів різних безпосередніх власників капіталу в умовах функціонування ринкової економіки [75, с. 85]. Таким чином, прибуток відіграє роль своєрідного регулятора структуризації інтересів між учасниками суспільно-економічного обміну та мінімізації ризиків загострення конфліктного середовища в умовах ринку. Така структуризація інтересів відбувається через вплив ефекту масштабу господарювання, використання інноваційних технологій, впровадження передових управлінських практик координації виробничо-господарських бізнес-процесів, наявність доступу до дешевших джерел формування сировинної бази, можливості кращого позиціонування конкурентних позицій підприємства. На рис. 1.2 представлено трансформацію прибутку у формування соціально-економічного ефекту.

Рис. 1.2. Трансформація прибутку підприємств в сегмент формування соціально-економічного ефекту

Джерело: авторська розробка.

Одержання прибутку, як фундаментального базису формування фінансово-економічних результатів діяльності суб'єктів господарювання, є критично важливим для забезпечення ефективного функціонування підприємств у розрізі всіх видів економічної діяльності, у тому числі в аграрному секторі національної економіки. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, який в багато чому обумовлюється галузевою специфікою функціонування аграрної сфери та особливостями виробництва сільськогосподарської продукції у вітчизняних умовах господарювання. Цілком очевидно, що такі передумови необхідно враховувати в процесі дослідження, як теоретико-методичних, так і

прикладних аспектів формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Сільське господарство є стратегічно важливим видом економічної діяльності держави, що формує ресурсний базис для забезпечення її продовольчої, економічної та національної безпеки. Своєю чергою, сільськогосподарські підприємства беруть активну участь у процесах відтворення та нарощування потужностей виробничо-господарських комплексів національної економіки, відіграють роль своєрідного каталізатора реалізації мультиплікаційного ефекту стимулювання економічної активності в інших галузях економіки (хімічна і переробна промисловість, енергетичний сектор, сільськогосподарське машинобудування, транспорт й логістика, торгівля, науко-технологічна сфера та інші) через використання горизонтально-вертикальних міжгосподарських взаємозв'язків, є основним джерелом формування зайнятості серед сільського населення, створюють передумови для вирівнювання наявних диспропорцій просторово-регіонального розвитку між сільськими та урбанізованими територіями, формують ресурсний базис для впровадження системних зрушень у середовищі сільського розвитку й структурної перебудови виробничо-господарських комплексів сільських територій, імплементують становлення процесів раціонального природокористування та сталого розвитку на сільських територіях України.

Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств формуються як підсумкові характеристики господарювання в розрізі всіх базових напрямів їх функціонування (інноваційно-інвестиційної, виробничої, збутової, фінансової, сервісної тощо). Ці результати агрегуються під впливом комплексної дії чинників природно-кліматичного, соціально-економічного, техніко-технологічного, суспільно-політичного та екологічного характеру. Очевидно, що підсумкові фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств визначають ефективність використання доступного природно-ресурсного базису,

капіталу, наявних засобів й предметів праці безпосередніх власників цих підприємств [62]. Результативність фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства доцільно розглядати з позицій його тісного взаємозв'язку з обраною стратегією розвитку, сформованим комплексом заходів тактико-оперативної підтримки реалізації останньої та визначеними коротко- й довгостроковими цілями господарювання підприємства [45, с. 65].

Цілком закономірно, що процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом низки чинників, що обумовлені безпосередньою галузевою специфікою організації виробничо-господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Серед основних специфічних особливостей виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах, які потрібно враховувати в процесі дослідження формування їх фінансово-економічних результатів діяльності, доцільно виділити такі:

- 1) залежність рівня ефективності виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства від його наявного природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання, що можуть мати суттєвий ситуативний вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства в межах конкретного звітного періоду;

- 2) головним засобом виробництва продукції в сільському господарстві є земля (сільськогосподарські угіддя), що обумовлює дотримання засад раціонального використання її виробничо-ресурсних потужностей й збереження природної родючості верхнього шару ґрунту – гумусу, що, зокрема, передбачає дотримання науково-обґрунтованих сівозмін вирощування сільськогосподарських культур, здійснення цільових витрат на відтворення природної родючості угідь, балансування підходів до внесення мінеральних та органічних добрив тощо, оптимального поєднання виробничо-господарської структури рослинницької й тваринницької галузей;

3) чітко виражена сезонність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (насамперед, у рослинницькій галузі), що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року та обумовлює доцільність диверсифікації джерел надходження грошових коштів (у тому числі, від несільськогосподарських видів діяльності) для забезпечення належного рівня поточної ліквідності та платоспроможності підприємства за своїми зобов'язаннями в процесі господарювання;

4) техніко-технологічна специфіка організації виробництва сільськогосподарської продукції, що передбачає необхідність наявності адекватного матеріально-технічного забезпечення, залучення спеціалізованої сільськогосподарської техніки (придбання якої потребує здійснення масштабних інвестицій, тоді, як період її використання протягом календарного року обмежується відносно нетривалим терміном експлуатації), організації складних технологічних виробничо-господарських циклів із тривалим періодом оборотності фінансово-економічних ресурсів, що обмежує мобільність та гнучкість використання останніх в умовах недостатнього рівня ліквідності функціонування аграрного сектору економіки;

5) специфічна просторово-територіальна розміщеність виробничо-господарських об'єктів, будівель, споруд та обладнання сільськогосподарських підприємств, що доволі часто можуть бути розташовані не лише в різних адміністративних районах, але й областях держави обумовлюють доцільність формування адекватного логістичного забезпечення управління матеріальними та нематеріальними потоками (фінансово-економічними, матеріально-технічними, інформаційно-комунікаційними тощо) з метою реалізації ефективних координаційних впливів на процеси формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Своєю чергою, технологічні особливості виробництва, транспортування, переробки, зберігання та реалізації

сільськогосподарської продукції вимагають від підприємств наявності розвинених інноваційних логістичних потужностей (транспорт, складське господарство, елеваторні потужності, інфраструктура ергономічного зберігання аграрної продукції тощо), що потребує здійснення масштабного інвестування фінансово-економічних ресурсів й поширення практики побудови інтегрованих горизонтально-вертикальних структур кооперативного типу в сільській місцевості;

б) формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від рівня державної підтримки аграрного сектору економіки (надання дотацій, субсидування аграрної сфери, державна фінансова підтримка реалізації масштабних інфраструктурних проєктів на сільських територіях, використання інструментів пільгового оподаткування, компенсація відсоткових ставок за кредитами на покращення матеріально-технічного забезпечення тощо), параметри ресурсної спроможності якої здатні структурувати галузеву спеціалізацію сільськогосподарських підприємств, реалізувати заходи підтримки, збереження й відтворення збиткових галузей аграрного виробництва, балансувати кон'юнктуру продукції на аграрному ринку через використання інструментів державних інтервенційних закупівель продовольства, що в сукупності формує ресурсні передумови гарантування граничної ліквідності сільськогосподарських підприємств й спроможності останніх виконувати взяті на себе в межах підписаних угод договірні зобов'язання;

7) виробництво сільськогосподарської продукції тісно пов'язане з соціальною складовою розвитку сільських територій (формування зайнятості в сільській місцевості, розбудова мережі об'єктів соціально-економічної інфраструктури, збереження культурної та етнічної спадщини українського села), що вимагає формування належного рівня соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств в процесі використання об'єктів дорожньо-транспортної та соціально-економічної інфраструктури сільських

територій через імплементацію механізмів здійснення компенсаційних інфраструктурних втрат, що зумовлені виробничо-господарським навантаженням з боку господарюючих суб'єктів (насамперед, це стосується потужних агрохолдингових структур, які володіють значними фінансово-економічними ресурсами та завдають суттєвого деструктивного впливу на функціонування соціальної сфери в сільській місцевості), утвердження практики фінансування реалізації соціальних проєктів на селі, реалізацію комплексу заходів зменшення рівня соціальної напруженості в середовищі сільського розвитку;

8) організація та розвиток виробничо-господарських бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств неможливі без використання ресурсного потенціалу природних екосистем сільських територій, що вимагає не лише дотримання раціональних науково-обґрунтованих засад природокористування в процесі господарювання з метою відтворення й збереження природно-ресурсного потенціалу сільських територій для прийдешніх поколінь, але й понесення грошових витрат на здійснення природоохоронних заходів (обмеження викиду шкідливих речовин у природні екосистеми, створення замкнутого циклу безвідходного сільськогосподарського виробництва й переробки побічної продукції, впровадження системи екологічного контролю й сертифікації виробничо-господарських бізнес-процесів підприємств та інше), що структурує формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарського підприємства й в короткостроковій перспективі дещо обмежує нарощування масштабів останніх. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексом процесом, що відбувається під впливом системної взаємодії чинників, як внутрішнього (наявний природно-ресурсний потенціал, кадрове забезпечення, рівень менеджменту, матеріально-технічна база), так і зовнішнього економічного середовища (доступ до сировини та енергоносіїв, наявність надійних постачальників, посередників і споживачів, інституційне

забезпечення розвитку підприємств, розмір трансакційних витрат підприємств, обумовлений недосконалістю цього забезпечення тощо) [103]. Своєю чергою, ефективна структуризація вище згаданих чинників економічного середовища забезпечує формування передумов для збільшення рівня ефективності виробничо-господарських процесів сільськогосподарських підприємств та підвищення фінансово-економічних результатів їх діяльності.

Специфіка формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлюється також у контексті наростаючих викликів поетапного запровадження ринку обігу земель сільськогосподарського призначення в державі з 01 липня 2021 року, що передбачено нормативно-правовими положеннями закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [142]. Очевидно, що такі структурні зміни організації та ведення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств формують передумови до загострення конкурентної боротьби між господарюючими суб'єктами за отримання доступу до залучення сільськогосподарських угідь у виробничий процес. Це, своєю чергою, зумовлює появу низки трансформацій в частині формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, що, насамперед, формалізується в такому: спонукає підприємства до пошуку вільних незадіяних фінансово-економічних ресурсів і вилучення частини традиційно отримуваного прибутку на придбання сільськогосподарських угідь; змінює базові засади просторово-територіального розміщення об'єктів виробничо-господарських потужностей підприємств й побудови систем потоків їх фінансово-економічних ресурсів, що визначається характеристиками пропозиції наявних земельних ресурсів на ринку; змінює концептуальну парадигму розвитку сільськогосподарських підприємств у сегменті їх розширення, диверсифікації, інтеграції, поглинання, поділу, банкрутства та ліквідації; стимулює зростання рентної

плати за використання сільськогосподарських угідь й достроковий перегляд існуючих договірних умов оренди цих угідь підприємствами. Все це в сукупності має суттєвий вплив на побудову стратегічних параметрів формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання.

Отже, можемо підсумувати, що формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним комплексним процесом, котрий доцільно позиціонувати як: 1) ресурсний базис відтворення та накопичення капіталу підприємств у процесі суспільно-економічного обміну, що створює передумови для підвищення рівня їх конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки та утвердження засад сталого розвитку; 2) сукупність економічних відносин на аграрному ринку, розвиток яких обумовлений галузевою особливістю функціонування сільськогосподарських підприємств та специфікою виробничо-господарських циклів в АПК; 3) організаційно-економічній інструментарій узгодження та структуризації інтересів між учасниками аграрного ринку в ході конкурентної боротьби за ресурси, що дозволяє мінімізувати ризики конфліктного середовища та зменшити соціально-економічну напруженість у суспільстві.

1.2. Концептуальні засади механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Налагодження ефективності та керованості процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств потребує проектування та імплементації відповідного механізму забезпечення організаційно-економічної та управлінської підтримки розвитку стратегічних фінансово-економічних бізнес-процесів цих підприємств. Цільовий механізм покликаний забезпечити узгодження управлінських впливів в процесі формування фінансово-економічних результатів діяльності

сільськогосподарського підприємства на засадах раціонального використання його наявного природно-ресурсного потенціалу та структуризації інтересів між суб'єктами сполучного ланцюга створення доданої вартості в системі міжгосподарських горизонтально-вертикальних відносин аграрного сектору економіки. Забезпечення належного рівня ефективності функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, з одного боку, передбачає доцільність мобілізації адекватного організаційно-економічного та ресурсного базису гарантування безперебійного процесу взаємодії його структурно-функціональних компонент, а з іншого – цільовий механізм покликаний забезпечувати трансформацію виробничо-господарських бізнес-процесів у підсумкові результати діяльності, що формалізується у створенні доданої вартості, нарощуванні масштабів капіталу та відтворенні виробничо-господарських потужностей сільськогосподарських підприємств. Таким чином, механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств вимагає реалізації системної послідовної тактико-оперативної підтримки проектування його структурно-функціональних компонент та забезпечення злагодженості їх роботи безпосередньо в процесі виконання покладених на них функцій.

Доцільність обґрунтування концептуальних засад механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлюється з огляду на таке: 1) наявність наростаючих викликів дестабілізації розвитку виробничо-господарських бізнес-процесів підприємств, що потребує забезпечення керованості формування їх кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності та мінімізації соціально-економічних ризиків функціонування в умовах загострення конкурентної боротьби, як на сировинних, так і споживчих ринках; 2) адекватна потреба в ідентифікації незадіяних ресурсних резервів для економічного розвитку, нарощування виробничо-господарського потенціалу та становлення процесів розширеного

відтворення сільськогосподарських підприємств, що можливо досягнути за умови формалізації раціональних організаційних структур, котрі функціонально спроможні розробляти та імплементувати ефективні управлінські рішення в умовах невизначеності; 3) існуючі структурні проблеми недостатнього рівня ліквідності сільськогосподарських підприємств протягом календарного року, що обумовлені наявністю галузевої специфіки ведення аграрного виробництва та оборотності грошових коштів; 4) непоширеність практики налагодження кредитних відносин банківських і фінансово-кредитних установ із сільськогосподарськими підприємствами, що спонукає до імплементації структурних змін в організації взаємовідносин із суб'єктами фінансово-кредитного сектору та пошуку альтернативних джерел залучення зовнішнього капіталу в практику господарювання; 5) потреба в побудові ефективних інструментів та засобів організації системного моніторингу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, у тому числі на засадах проведення періодичного розрахунку фактичних значень базових фінансово-економічних індикаторів діяльності та встановлення їх гранично-допустимих відхилень від науково-обґрунтованих значень у контексті мінімізації ризиків економічної безпеки сільськогосподарських підприємств; 6) наявність трансформаційних процесів розвитку аграрного сектору економіки, що пов'язані з поетапним запуском ринку обігу земель сільськогосподарського призначення й обумовлюють зміну системної парадигми формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у зв'язку з потребою накопичення вільних фінансово-економічних резервів для придбання земельних ресурсів й можливістю використання сільськогосподарських угідь, як базового заставного майна за одержаним кредитом; 7) необхідність мінімізації проявів практики неефективного використання фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств, що зумовлені не лише ірраціональним розвитком виробничо-господарських бізнес-

процесів, але й відсутністю системних управлінських впливів під час планування, бюджетування, розподілу, використання та накопичення грошово-фінансових ресурсів; 8) невинний розвиток науково-технологічного прогресу та інноваційні технологічні зрушення в сфері аграрного виробництва передбачають необхідність налагодження структурно-оперативного динамічного корегування процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у відповідності до змін економічного середовища й техніко-технологічних параметрів їх функціонування.

Визначення концептуальних засад механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає доцільність ідентифікації його теоретико-змістовних характеристик. Поняття «механізм» (у перекладі з грецької мови – «зброя», «знаряддя», «споруда») достатньо широко використовується в різних сферах суспільно-економічного життя (природнича, технічна, гуманітарна тощо). Своєю чергою, в економічній науці категорія «механізм» тлумачиться як інструментарій, що визначає упорядкованість конкретних дій [11, с. 78]. Механізм у системі економічних відносин є способом забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у ході господарської діяльності. Він визначає аспекти організації економічних взаємовідносин, структуруючи діяльність і поведінку суб'єктів господарювання в сегменті досягнення поставлених цілей. Механізм агрегується з низки комплексних компонентів політичного, ідеологічного, морально-етичного, правового та іншого характеру. Природа механізму впливає з економічних інтересів різних соціальних верств населення, як однієї з основних форм прояву виробничих відносин й забезпечення ресурсного базису для забезпечення соціально-економічних трансформації та розвитку суспільства [95, с. 12-13]. На думку О. Маєвської механізм – це система (сукупність) заходів, чинників, що функціонують у цілісному взаємозв'язку з метою підвищення ефективності господарських процесів, покращення рівня задоволеності потреб всіх членів суспільства,

збільшення грошових потоків до бюджету тощо [97, 148]. Таким чином, стратегічне завдання механізму в сегменті регулювання соціально-економічних процесів є структуризація інтересів учасників суспільного обміну на засадах узгодження їх доступу до ресурсної бази господарювання та послідовного упорядкування управлінських впливів на розвиток економічних бізнес-процесів.

Економічна енциклопедія містить таке визначення терміну механізм: «це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. Він формується за взаємодії окремих ланок, сторін, таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні й організаційно-економічні та виробничі відносини (або відносини економічної власності)» [50]. Теоретична сутність механізму формалізується як саморегулюючий процес з відповідними закономірностями, який агрегується з двох важливих структурно-функціональних компонент. Перший – механізм наділяється властивостями організації виробництва, тобто виступає об'єднуючим і керуючим елементом у системі господарювання. Другий – механізм наділяється важливою ознакою – самостійністю у функціонуванні, хоча вона і відносна [147, с. 398]. Механізм є органічною складовою економічної системи, що визначає спосіб організації й управління виробництвом з притаманними йому формами, методами і засобами, що реалізують соціально-економічні, організаційно-економічні та науково-технологічні принципи й відносини в інтересах задоволення базових потреб та інтересів суб'єктів функціонування національної економіки [146]. Термін «механізм» є системно категорією, що включає в себе сукупність структурно-функціональних компонентів, синергічна взаємодія яких орієнтована на досягнення стратегічних цілей господарювання в умовах невизначеності середовища прийняття управлінських рішень.

А. Літвінов та С. Капталан під поняттям «механізм» у системі економічних відносин розуміють цілісну сукупність організаційно-економічних елементів впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання, що враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. Стратегічним економічним інтересом господарюючого суб'єкта автори виділяють задоволення потреб ринку, на основі чого підприємство формує ресурсний базис для отримання прибутку й становлення процесів розширеного відтворення. Зовнішніми елементами впливу на економічні інтереси підприємства, крім попиту на ринку, науковці визначають конкурентне середовище, особливості ресурсних ринків, макроекономічні компоненти господарювання, тоді як під внутрішніми елементами впливу на економічні інтереси – позиціонують сформовану сукупність факторів-ресурсів ведення підприємницької діяльності [93, с. 62].

На думку Т. Гордієнко, механізм у сфері економічних відносин формалізується на основі використання економічних методів, які спрямовані на забезпечення підвищення рівня ефективності функціонування виробничо-господарської системи, що передбачає використання комплексу збалансованих і чітко упорядкованих заходів, котрі імплементуються на засадах використання диференційованих методів господарювання й забезпечують раціональний розвиток економічних бізнес-процесів. Механізм агрегується з низки структурно-функціональних компонент, серед яких підсистеми планування, контролю, мотивації, стимулювання тощо. Механізм в системі суспільно-економічних відносин – це відкритий складний інтегрований, багаторівневий комплекс форм і методів господарювання, що перебуває в безперервному процесі розвитку, зміни та оновлення й агрегується на засадах підсистемної взаємодії цілісних структурно-функціональних елементів, синергічна взаємодія яких спрямована на ефективне використання ресурсів в процесі діяльності та забезпечення сталого розвитку господарюючого суб'єкта [38, с. 136]. Таким чином, особливість структурної будови механізму полягає в наступному: з однієї

сторони, він функціонує як цілісний самостійний неподільний суб'єкт, синергічна взаємодія структурних компонентів якого спрямована на досягнення наперед чітко визначеної мети, а з іншої – всі структурно-функціональні елементи цього механізму мають бути наділені автономними властивостями, що гарантуватимуть виконання покладних на них функцій в умовах здійснення дестабілізуючих впливів на роботу окремих ланок цільового механізму.

Концептуально А. Коваленко виділяє такі ключові підходи до тлумачення поняття «механізм»: 1) механістичний підхід (передбачає позиціонування механізму через призму сукупності процесів, методів і прийомів організації упорядкованої сукупності дій в контексті досягнення поставлених цілей); 2) системний підхід (спрямований на тлумачення механізму з позицій сукупності комплексу заходів і чинників, які функціонують у цілісному взаємозв'язку задля досягнення конкретного кінцевого результату); 3) процесний підхід (базується на сприйнятті механізму у формі певної послідовності здійснення процесів та етапів на шляху виконання певних видів робіт); 4) мотиваційний підхід (полягає в розумінні змісту категорії «механізм» через практику використання певних стимулів по відношенню до суб'єктів системи з метою організації цілеспрямованого впливу на їх поведінку); 5) адаптаційний підхід (базується на ключовій рисі механізму, а саме – забезпеченні адаптації керованої системи цілей, місій, принципів, функцій, моделей та методів на основі постійної взаємодії, що спрямована на досягнення конкретних кінцевих результатів.) [65, с. 77-78]. При визначенні теоретико-змістовних характеристик механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства вважаємо за доцільне враховувати окремі елементи всіх вище згаданих підходів й, поряд з цим, стратегічно спиратися на системно-процесний базис в процесі обґрунтування структурно-функціональних компонентів цільового механізму, що дозволить гарантувати безперебійний характер роботи останнього.

Системною характеристикою механізму забезпечення прибутковості підприємств є імплементація мотиваційних стимулів до формування високого рівня кінцевих показників виробничо-господарської діяльності через узгодження інтересів учасників суспільно-економічного обміну, як рушійного інструменту здійснення соціально-економічних перетворень й становлення ефективного власника на засоби виробництва. Стратегічною метою функціонування механізму формування прибутковості підприємств є забезпечення їх стійкого розвитку й налагодження ефективних підсистем управління ними в умовах жорсткої конкурентної боротьби. Такий механізм є органічним поєднанням об'єктивної та суб'єктивної сторін поступального розвитку. Зміст об'єктивної сторони полягає в дії об'єктивних економічних законів, а суб'єктивної – у взаємопов'язаній діяльності всіх елементів цільового механізму з урахуванням наявного рівня менеджменту на підприємстві [137, с. 194]. М. Пархомець і В. Гудак під механізмом формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств розуміють систему елементів організації, пошуку й мобілізації доходів й відповідних їм економічних інструментів, поєднання яких дозволяє досягти стратегічної мети – надходження необхідних фінансово-економічних ресурсів для здійснення розширеного виробництва [117, с. 21]. Забезпечення ефективного функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств передбачає доцільність дотримання чіткої структурно-ієрархічної етапності дій (рис. 1.3).

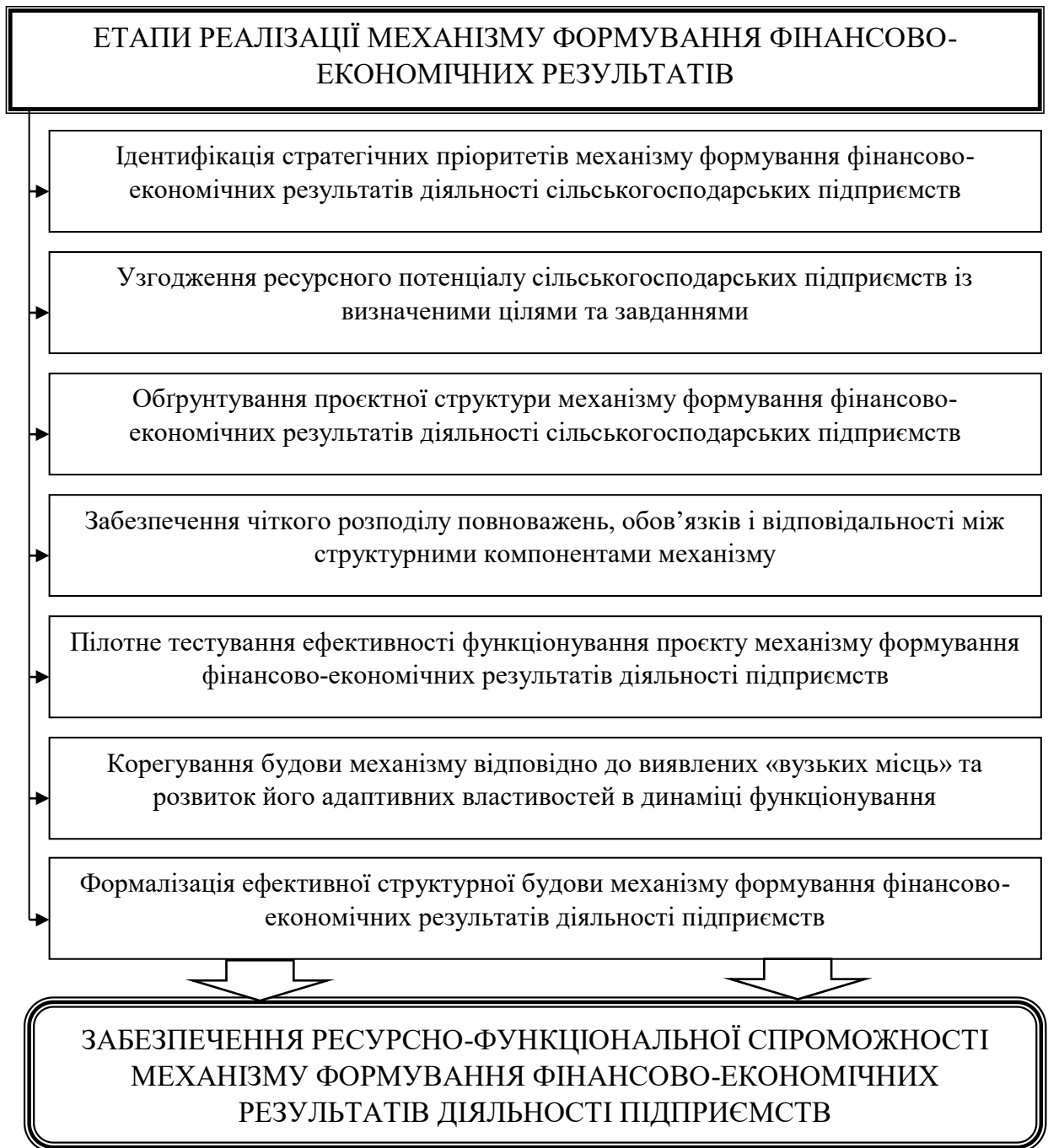

Рис. 1.3. Етапи реалізації механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Дотримання комплексного підходу до організації процесу функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує створення передумов для гарантування високого рівня ресурсно-функціональної спроможності цього механізму в умовах динамічної конкурентної боротьби

на аграрному ринку та посилення його орієнтації на досягнення пріоритетних стратегічних, тактичних і операційних цілей (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Цілі функціонування механізму формування фінансово-економічних-результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

У процесі досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається узгодження управлінських впливів, як всередині – між структурно-функціональними компонентами цього механізму, так і поза його межами, а саме через

сегменти взаємодії з організаційними надбудовами внутрішнього (виробничий підрозділ, маркетинговий відділ, бухгалтерсько-розрахункова служба, відділ кадрів тощо) та суб'єктами зовнішнього середовища (інституційні регулятори, постачальники, підрядники, споживачі, посередники та інші контрагенти) сільськогосподарських підприємств. З огляду на це, механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств притаманні такі властивості, як: 1) системність (передбачає наявність строгих упорядкованих регламентів організації роботи структурно-функціональних компонентів механізму на засадах послідовності та прогнозованості в умовах динамічних змін економічного середовища); 2) ієрархічність (полягає в узгодженій горизонтально-вертикальній підпорядкованості структурних елементів механізму, шляхом чіткого розподілу повноважень, обов'язків і відповідальності між ними в процесі формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності); 3) автономність (визначає самостійність прийняття управлінських рішень у сфері фінансово-економічної діяльності підприємства, а також ресурсно-функціональну спроможність окремих елементів механізму ефективно виконувати покладені на них функції незалежно одне від одного); 4) стійкість (полягає в здатності механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств ефективно протистояти дестабілізуючому впливу наростаючих викликів, ризиків й загроз в аграрному секторі економіки); 5) збалансованість (передбачає максимізацію рівня узгодженості інтересів усіх суб'єктів формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства в процесі проектування структурної будови механізму); 6) адаптивність (полягає в здатності механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства оперативно корегувати структурні аспекти функціонування у відповідності до динамічних змін економічного середовища); 7) надійність (передбачає гарантування безперебійного характеру роботи цільового

механізму та захист фінансово-економічних інтересів сільськогосподарського підприємства в умовах ринкової невизначеності).

Фінансово-економічний механізм генерує відносини, зовнішнім проявом яких є рух фінансово-економічних ресурсів. Своєю чергою, ці ресурси є невід'ємною складовою частиною господарської діяльності підприємства. Отже, цільовий фінансово-економічний механізм реалізує вплив фінансово-економічних ресурсів на господарську діяльність підприємства. Фінансово-економічний механізм генерує функціональні взаємозв'язки з іншими підсистемами підприємства. Зокрема, рівень фінансово-економічної культури підприємства визначає цільові інструменти та індикатори, що використовуються. Своєю чергою, підсистема фінансово-економічного менеджменту реалізує використання структурно-функціональних компонентів механізму, тоді як, останній визначає чинники формування результатів фінансово-економічної діяльності підприємства. В контексті, цього фінансово-економічний механізм можна позиціонувати через призму сукупності засобів реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу та використання фінансово-економічних ресурсів підприємства в процесі господарювання [100, с. 177-178]. Раціональною є думка О. Івашко, що цілеспрямований вплив фінансово-економічного механізму на процеси відтворення реалізується через його елементи горизонтальної та вертикальної координації. Вертикальна координація забезпечується шляхом використання елементів вищого рівня (спеціалізовані методи), які мобілізують елементи нижчого рівня (інструменти) й безпосередньо координують функціональну дієвість важелів механізму. Своєю чергою, горизонтальна координація забезпечується через реалізацію саморегулюючих параметрів кожного окремого елемента механізму, що спрямований на здійснення властивого лише йому навантаження. Таким чином, відбувається узгодження дій безпосередньо не пов'язаних між собою елементів у вертикальному вимірі [55, с. 69].

Механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує комплексне виконання таких функцій, як:

- регулююча – полягає в налагодженні стратегічних аспектів розвитку бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства в ході використання його фінансово-економічних ресурсів й підвищення ефективності господарювання;

- відтворювальна – спрямована на формування та відновлення резервів фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств з метою задоволення інтересів усіх учасників торговельно-економічного обміну на аграрному ринку;

- мобілізаційна – передбачає синергічне використання природно-ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства в процесі максимізації ефективності ведення його фінансово-економічної діяльності;

- координаційна – забезпечує взаємоузгодження управлінських дій та впливів між структурно-організаційними підрозділами підприємства в контексті мінімізації ризиків виникнення конфлікту інтересів й потенційних системних помилок;

- мотиваційна – полягає у створенні матеріальних й нематеріальних (насамперед, соціально-психологічних) стимулів у кадрового персоналу сільськогосподарських підприємств щодо його зацікавленості за формування високих показників кінцевих результатів фінансово-економічної діяльності;

- превентивна – спрямована на формування захисного інструментарію протидії дестабілізуючому впливу ризиків і загроз на виробничо-господарську діяльність сільськогосподарського підприємства, мінімізації ймовірності настання його банкрутства та ліквідації;

- контролююча – передбачає організацію ефективних інструментів моніторингу та контролю за процесом формування фінансово-економічних

результатів діяльності сільськогосподарських підприємств з метою мінімізації ризиків виникнення можливих зловживань.

Механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має складну ієрархічну будову, що передбачає його агрегацію з таких структурно-функціональних компонентів, як інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок.

Інституційно-регламентний базис механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств визначає нормативно-правову основу формалізації фундаментальних засад організації їх стратегічних бізнес-процесів у сфері фінансово-економічної діяльності. Ядром цього структурно-функціонального компоненту механізму є інституції. Основоположник інституційної теорії Д. Норт визначає інституції, як сформовані правила гри в суспільстві, що структурують людські інтереси і стимули в процесі соціально-економічного обміну. Інституції забезпечують господарські процеси основною структурою, за допомогою якої формується узгоджений порядок дій й мінімізується невизначеність господарювання. Інституції поділяють на формальні, що закріплені в нормативно-правових актах і передбачають обов'язковість дотримання й неформальні, що агрегуються на основі сукупності норм соціально-психологічного характеру. Своєю чергою, сукупність формальних і неформальних інститутів створює систему виробничих і суспільних відносин [108]. Чим вищий рівень досконалості інституційного середовища, тим потужнішим є вплив на прийняття управлінських рішень формальних інститутів і навпаки. Своєю чергою, зменшення ролі неформальних інститутів на прийняття управлінських рішень зумовлює до мінімізації розміру трансакційних витрат сільськогосподарського підприємства та підвищення рівня соціальної справедливості при розподілі його фінансово-економічних ресурсів у процесі господарювання. Інституційно-регламентний базис механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності

сільськогосподарського підприємства мінімізує невизначеність ухвалення управлінських рішень, що забезпечує системну координацію дій його організаційно-структурних підрозділів у процесі господарювання, зменшує ризики виникнення конфлікту інтересів і протиріч між працівниками підприємства та формує нормативно-правовий базис вирішення соціально-економічних протиріч.

Концептуальні основи розподілу повноважень, обов'язків і відповідальності між працівниками та підрозділами сільськогосподарського підприємства призначена визначати організаційно-управлінська підсистема механізму формування його фінансово-економічних результатів діяльності. Ця структурно-функціональна компонента цільового механізму формує кількісні та якісні характеристики ефективності функціонування кадрового персоналу, визначає взаємовідносини між менеджерами та підлеглими, формує оптимальне співвідношення структури управлінського персоналу й рядових працівників [99, с. 619]. Функціонування організаційно-управлінської підсистеми підприємства спрямоване на планування, регулювання та концентрацію виробничо-господарських процесів; формування ресурсних резервів і запасів підприємства; забезпечення його динамічної конкурентоспроможності на ринку; побудову комунікацій матеріальних і нематеріальних потоків у розрізі внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства [135, с. 147]. Організаційно-управлінська підсистема механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств спрямована на побудову раціональних підходів до використання та розподілу фінансово-економічних ресурсів, бюджетування господарської діяльності, створення фондів накопичення та відтворення фінансово-економічних ресурсів, реалізацію інвестиційно-інноваційних проєктів сільськогосподарських підприємств, налагодження координованої взаємодії між працівниками та структурно-організаційними підрозділами в процесі господарювання, формування ефективних взаємовідносин і розрахунків з контрагентами підприємства,

узгодження фінансово-економічних інтересів між керівниками й працівниками структурних підрозділів в контексті забезпечення можливості якісного виконання покладених на них функцій, створення передумов для підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності сільськогосподарського підприємства, мінімізації ризиків виникнення потенційних зловживань у ході використання фінансово-економічних ресурсів.

Забезпеченню належного рівня інформаційно-консультаційної підтримки прийняття управлінських рішень відведена роль аналітично-моніторингового апарату механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Ефективність моніторингових та аналітичних процедур визначається використанням регулюючих дій, що спрямовані на усунення відхилень, збоїв і недоліків, що включає здійснення періодичного порівняльного аналізу відповідності фактичних результатів діяльності прийнятим стратегічним цілям підприємства [7, с. 107]. Аналітично-моніторинговий апарат механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує виконання таких завдань: 1) організація постійного збору, систематизації та зберігання інформаційних даних щодо ефективності фінансово-економічних бізнес-процесів підприємства, у тому числі на засадах верифікації джерел отримання інформації, перевірки її достовірності та об'єктивності; 2) аналізування інформаційних даних, встановлення істотних взаємозв'язків та взаємозалежностей між детермінантами формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства; 3) проведення розрахункових процедур у розрізі показників ефективності фінансово-економічної діяльності, ліквідності та платоспроможності, прибутковості та рентабельності, ділової активності тощо; 4) встановлення критичних відхилень між фактичними та плановими фінансово-економічними результатами діяльності підприємства, а також виявлення релевантних

причин виникнення таких відхилень; 4) вироблення альтернативних варіантів управлінських рішень щодо подолання структурних недоліків процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виробничо-технологічний блок механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства є основним інструментом трансформації ефективності його виробничо-господарських бізнес-процесів у підсумкові фінансово-економічні результати. Функціонування цього блоку полягає в налагодженні ефективних процесів використання наявного природно-ресурсного потенціалу підприємства на засадах використання досягнень науково-технічного прогресу. Виробничо-технологічний блок механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств агрегується з наявної матеріально-технічної бази господарювання, доступних інноваційних технологій організації виробничо-господарських процесів, адекватного логістичного забезпечення діяльності підприємства. Все це в сукупності через імплементацію дієвих управлінських впливів та інструментів менеджменту трансформується у формалізацію раціональної галузево-виробничої структури сільськогосподарського підприємства, екологізацію процесів аграрного виробництва, підвищення продуктивності праці кадрового персоналу, покращення ефективності використання сільськогосподарських угідь та мінімізацію розміру витрат на формування собівартості одиниці продукції. Такі передумови забезпечують диверсифікацію ринків збуту продукції сільськогосподарського підприємства та зміцнення його конкурентних позицій на аграрному ринку, що трансформуються в нарощування масштабів формування фінансово-економічних результатів діяльності цього підприємства.

Агрегована структурно-функціональна будова механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства представлена на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Агрегована структурно-функціональна будова механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств можна позиціонувати через призму таких концептуальних засад як: 1) сукупність форм, методів і способів організації фінансово-економічної діяльності підприємства, функціонування яких спрямоване на забезпечення ресурсної

підтримки розвитку процесів його розширеного відтворення;
2) організаційно-економічний інструментарій структуризації фінансово-економічних інтересів учасників суспільно-економічного обміну в системі горизонтально-вертикальних господарських відносин аграрної сфери;
3) управлінську надбудову забезпечення належного рівня керованості розвитку стратегічних бізнес-процесів підприємства в контексті нарощування його фінансово-економічного потенціалу.

На нашу думку, під механізмом формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно розуміти агрегований інструментарій реалізації управлінських впливів у сфері фінансово-економічної діяльності, який складається з інституційно-регламентного базису, організаційно-управлінської підсистеми, аналітично-моніторингового апарату та виробничо-технологічного блоку, синергічно-комунікаційна взаємодія яких спрямована на узгодження інтересів учасників торговельно-економічного обміну на аграрному ринку, відтворення вкладених фінансово-економічних ресурсів та нарощування масштабів власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства є невід'ємним структурним елементом налагодження його ефективних виробничо-господарських бізнес-процесів, який в системній взаємодії з іншими управлінськими сегментами підприємства (система менеджменту, кадрове забезпечення, маркетингова політика, збутова діяльність тощо) визначає динамічні аспекти конкурентоспроможності підприємства та перспективи його розвитку на аграрному ринку.

1.3. Науково-методичні основи аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Проведення об'єктивного дослідження та отримання достовірних результатів потребує формування його адекватного науково-методичного базису здобуття, систематизації та опрацювання експериментально-інформаційних даних. Цей базис, з однієї сторони, визначається стратегічними цілями та доступністю ресурсної підтримки організації дослідницького процесу (наявний бюджет, програмне забезпечення, інтелектуально-кадровий потенціал тощо), а з іншої – особливостями та галузевою специфікою безпосереднього об'єкту дослідження. Науково-методичні засади дослідницького процесу агрегуються з сукупності методів, способів, технологій та прийомів наукового пізнання цільової проблеми та розробки адекватних пропозицій щодо її вирішення.

Достовірність та об'єктивність даних, отриманих за результатами проведення дослідницьких процедур визначаються такими передумовами, як комплексність та надійність аналізованих статистичних даних, функціональний інструментарій організації наукового дослідження, адекватний категорійний апарат опрацювання та верифікації достовірності інформаційних даних, здатність дослідника вільно володіти сучасними методами наукового пізнання [139, с. 92]. Адекватний науково-методичний базис дослідження, що спроможний гарантувати отримання достовірних його результатів відзначається такими структурно-функціональними характеристиками: 1) системність, логічність та послідовність використання науково-методичного апарату опрацювання експериментальних даних, що дозволяє формалізувати цілісну структуру дослідження; 2) простота, доступність та зручність використання прийнятих науково-методичних положень різними суб'єктами дослідницького процесу; 3) спроможність верифікації вхідної інформації на кожному з етапів її опрацювання з метою забезпечення можливості отримання об'єктивних висновків і встановлення

істотних взаємозв'язків й взаємозалежностей між досліджуваними виробничо-господарськими процесами; 4) можливість не лише кількісного аналізування параметрів розвитку цільових явищ й процесів, але й їх якісного оцінювання, особливо у випадках обмеженості доступу до отримання офіційних статистичних даних або ж їх цілковитої відсутності; 5) спроможність моделювати комплексний набір альтернативних варіантів розвитку подій та прийняття управлінських рішень на випадок настання різноманітних ситуацій, як оптимістичного, так і песимістичного характеру.

Науковий метод – це впорядкована сукупність способів впливу на об'єкт, відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів й проведення операцій з теоретичним і практичним матеріалом у визначеній послідовності. Своєю чергою, методичний апарат агрегується з принципів організації та проведення наукового дослідження; методів здійснення наукового дослідження та способів визначення стратегічних чинників його розвитку; наукового апарату, який формується на основі понятійно-категорійного базису дослідження [77, с. 39-40]. У сфері організації та проведення наукових досліджень М. Білуха виділяє два рівні пізнання: перший – теоретичний, що орієнтований на висунення наукової гіпотези та формування ймовірнісних припущень розвитку стратегічних параметрів досліджуваного об'єкта; другий – емпіричний, який базується на спостереженні та дослідженні конкретних явищ, організації спеціальних експериментів, а також класифікації та опису результатів дослідження з подальшим впровадження їх у практичну діяльність [15, с. 40]. Очевидно що стратегічною метою проведення наукового дослідження є всебічне, достовірне вивчення структури досліджуваного об'єкту, ідентифікація його характеристик й взаємозв'язків на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також одержання корисних для діяльності людини результатів, що можуть бути впровадженні у виробничо-господарську діяльність і спроможні формувати корисний соціально-економічний ефект [53, с. 71].

На формування науково-методичних засад дослідження механізму фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств мають вплив такі передумови: 1) фінансово-економічні результати діяльності підприємств представлені в офіційних формах статистичної звітності, що потребує обґрунтування методичного інструментарію оцінювання їх динаміки в межах загальноприйнятих показників; 2) кількісні параметри фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств залежать не лише від виробничих чинників господарювання, але й ринкових детермінант, що потребує врахування останніх у процесі побудови методики дослідження; 3) диверсифікована галузева структура виробництва сільськогосподарської продукції потребує розуміння та знань у сфері розвитку технологічних процесів в аграрному секторі економіки, що мають вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств; 4) формування кінцевих результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюється в процесі розвитку людських відносин, що потребує врахування відповідних соціально-психологічних мотивів і стимулів кадрового персоналу та контрагентів підприємства при побудові науково-методичних положень організації цільового дослідження; 5) доцільність формалізації адекватного методичного інструментарію верифікації достовірності інформаційно-аналітичного базису дослідження процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті мінімізації ризиків формулювання помилкових висновків і розробки ірраціональних пропозицій.

Методика дослідження формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має відзначатися логічністю побудови її структурно-функціональних компонент, збалансованістю використання теоретичних та емпіричних методів наукового пізнання, взаємоузгодженістю сформованого інструментарію дослідження. Організація

дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є складним процесом, що вимагає дотримання чіткої етапності дій (рис. 1.6).

Методика дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств агрегується з цілісної сукупності методів наукового пізнання, що використовуються в процесі розв'язання цільової проблеми. Для визначення змістовних характеристик, пов'язаних із розумінням теоретичної сутності поняття «фінансово-економічних результатів» діяльності сільськогосподарського підприємства, було використано такі наукові методи, як індукції (передбачає дослідження цільового об'єкта у розрізі його окремих структурних компонентів, за результатами чого формуються кінцеві висновки про об'єкт в цілому) та дедукції (полягає в опрацюванні цілісного об'єкта, на підставі чого відбувається його поділ на окремі складові частини та формулювання їх змістовно-функціональних характеристик) [40]. Використання індуктивного та дедуктивного методів наукового пізнання дозволило опрацювати існуючі науково-методичні підходи до тлумачення змістовних характеристик фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств й сформуванню авторське бачення цього поняття.

З метою ідентифікації специфічних особливостей розвитку сільськогосподарських підприємств, що мають стратегічний вплив на формування їх фінансово-економічних результатів діяльності було застосовано структурно-галузевий метод наукового пізнання. Це дозволило визначити найбільш істотні впливи на розвиток виробничо-господарської та фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, що обумовлені безпосередньо галузевою специфікою організації виробництва аграрної продукції в АПК.

В процесі дослідження важливим є використання методу наукової абстракції. Поняття абстрактності передбачає однобічне, неповне знання, що не розкриває змістовних характеристик об'єкта в цілому. Своєю чергою,

абстрагування – це виділення окремої істотної сторони об’єкта дослідження з метою визначення його структурно-функціональних характеристик [148].

Рис. 1.6. Послідовність організації дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Метод абстрагування було використано в процесі ідентифікації

властивостей та базисних функцій механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

У процесі дослідження теоретико-змістовних характеристик і структурної будови механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було застосовано метод систематизації. Такий підхід дозволив ідентифікувати структурно-функціональні компоненти цільового механізму (інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінську підсистему, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок), визначити їх елементи та встановити стратегічну роль у процесах формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Також це забезпечило можливість визначення недоліків й прогалин у процесі функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, що сформувало базис для обґрунтування практичних рекомендації й пропозицій у сегменті його вдосконалення.

Для проведення динамічного оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств і передумов, що забезпечують їх формування було застосовано метод трендового аналізу. Його суть зводилася до співставлення часових рядів динаміки пріоритетних показників розвитку сільськогосподарських підприємств з метою встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними в часовому вимірі, а також для чіткої ідентифікації чинників у розрізі внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств, які визначають перспективні напрями формування фінансово-економічних результатів діяльності. Своєю чергою, для розуміння процесів та явищ пов'язаних із формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у просторовому вимірі було використано метод порівняльного аналізу. Це дозволило диференціювати ключові впливи та мотиви, які визначають кінцеві фінансово-економічні результати діяльності залежно від галузевої

специфіки, природно-кліматичного розміщення, розміру, організаційно-правової форми та типу господарювання сільськогосподарських підприємств.

З метою розуміння базових процесів та явищ, що мають вплив на формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було застосовано інструментарій монографічного методу дослідження. Його використання передбачало опрацювання фінансово-економічних бізнес-процесів на рівні конкретних сільськогосподарських підприємств, що з однієї сторони, дозволило встановити взаємозв'язки між виробничо-господарською та фінансово-економічною діяльністю на прикладі науково-обґрунтованої сукупності підприємств, а з іншої – забезпечило нівелювання впливу середніх величин на визначення конкретних детермінант формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Обґрунтування достовірності робочої гіпотези та висновків дослідження потребує свого підтвердження на основі використання інструментів економіко-математичного апарату, що обумовило доцільність застосування методу кореляційно-регресійного аналізу [126]. З цією метою було побудовано економетричну модель залежності розміру прибутку в розрахунку на один гектар у сільськогосподарських підприємствах від структурованих детермінант виробничо-господарської діяльності в аграрній сфері. Своєю чергою, перевірка економетричної моделі на адекватність за допомогою загальноприйнятих статистичних критеріїв засвідчила достовірність отриманих результатів, що дозволило сформувати комплекс ефективних заходів у сегменті управління цільовими детермінантами формування прибутку підприємств та ефективності використання сільськогосподарських угідь.

З метою обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств було використано метод стратегічного моделювання, що забезпечило можливість розробки комплексу заходів, які

спрямовані на підвищення рівня ефективності функціонування цільового механізму. Своєю чергою, метод системного проектування дозволив сформувати пріоритетний набір інструментів і засобів структурної модернізації процесу формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, що спроможна забезпечити реалізацію передумов для підвищення рівня конкурентоспроможності цих підприємств на аграрному ринку та становлення процесів їх розширеного відтворення на засадах сталого розвитку.

А. Ткаченко та О. Єлець для дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства пропонують використовувати, так звані, дескриптивні моделі, що передбачають побудову системи звітних балансів і опрацювання абсолютних показників у розрізі горизонтально-вертикального вектору функціонування підприємства, формування аналітичної сукупності фінансово-економічних коефіцієнтів, визначення динаміки зміни показників у відносному вимірі. У зв'язку з цим, система показників оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності включає такі п'ять основних груп: аналіз ліквідності балансу й динаміки його складових, розрахунок показників ліквідності та платоспроможності підприємства, показники фінансово-економічної стабільності підприємства в умовах динамічних змін економічного середовища функціонування, аналіз показників рентабельності підприємства, оцінювання рівня ділової активності (характеристика взаємодії підприємства з контрагентами й суб'єктами зовнішнього бізнес середовища) [137, с. 149-150]. О. Григоращ, Д. Булигіна та Ю. Терьошина при формуванні науково-методичного інструментарію дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства пропонують враховувати такі фактори впливу в розрізі його, як внутрішнього (організаційно-правова форма підприємства, рівень забезпеченості сировиною, ефективність системи управління підприємством, ефективність управління ресурсним базисом, стан матеріально-технічного забезпечення, інноваційність технології виробничо-господарських процесів, кадровий потенціал), так і зовнішнього

середовища (стан ринкової кон'юнктури, соціально-політичні фактори господарювання, природні чинники, фіскальне навантаження на господарську діяльність, рівень інвестиційної привабливості галузі, фінансово-кредитна політика держави) [41; 42].

Своєю чергою, К. Ізмайлова вважає, що дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємств має передбачати дотримання стратегічної орієнтації на такі напрями: 1) аналізування показників фінансово-економічної діяльності (аналіз обсягу, структури й динаміки прибутку підприємства, як ключового критерію, що визначає ефективність його функціонування на ринку); 2) аналізування потоків грошових коштів (аналіз джерел і напрямів використання грошових ресурсів, оцінювання рівня достатності наявних коштів для гарантування ведення інвестиційно-інноваційної діяльності); 3) аналізування фінансово-економічного стану підприємства (аналіз економічної стійкості, ліквідності балансу, ділової активності та платоспроможності, дебіторської та кредиторської заборгованостей, аналіз рівня оборотності запасів підприємства); 4) аналізування ефективності господарювання підприємства (аналіз показників прибутку, рентабельності та ділової активності в розрізі стратегічних господарських портфелів підприємства); 5) аналізування ефективності інвестиційних проектів (оцінювання ефективності реалізації та освоєння інвестиційних капіталовкладень підприємства) [56, с. 101].

Р. Костирко для дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства пропонує використовувати модель стратегічного аналізу потенціалу його фінансово-економічної стійкості. Ця модель агрегується з таких структурно-функціональних блоків: 1) перший блок передбачає обґрунтування цільової функції стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства; 2) другий блок має на меті проведення аналітичного оцінювання стратегічної позиції підприємства у розрізі здійснення його експрес-аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, за результатами чого важливим є ідентифікація, так званих,

«вузьких місць» підприємства, оцінювання його стратегічної позиції на ринку та обґрунтування стратегічних орієнтирів сталого розвитку підприємства на перспективу; 3) третій блок передбачає побудову організаційно-методичного забезпечення стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства на засадах комплексного оцінювання потенціалу ефективності його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; 4) четвертий блок моделі спрямований на модифікацію результатів стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства в контексті обґрунтування стратегії його сталого розвитку, що передбачає параметризацію результатів стратегічного аналізу з метою визначення цільових векторів стратегії сталого розвитку, вибір оптимальної альтернативи стратегії, розробку фінансових прогнозів сталого розвитку та аудит цих фінансових прогнозів [72, с. 143].

В. Желіховська вважає, що методику дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства доцільно агрегувати з таких методів як: метод фінансово-економічного аналізу (орієнтований на виявлення сильних і слабких сторін підприємства через використання підсистеми цільових показників та інтегрального його рейтингування на ринку по відношенню до основних конкурентів); метод прогнозування фінансово-економічного стану (дозволяє провести аналіз відповідності прогнозних показників розвитку підприємства його обраним стратегічним цілям з урахуванням допустимих змін внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування); метод екстраполяції (спрямований на визначення потреби в чистому оборотному капіталі підприємства); метод термінів оборотності (орієнтований на прогнозування обсягів чистого оборотного капіталу); метод бюджетування (дозволяє встановити обсяги надлишку чи дефіциту грошових ресурсів в межах одного виробничо-технологічного циклу підприємства) [51, с. 12].

Науковець М. Іщенко [57, с. 223] пропонує будувати методичні підходи до дослідження фінансово-економічних результатів діяльності підприємства

на основі використання базових засад теорії Дж. Пфєффера і Г. Саланчика [155], відповідно до якої формування цих результатів залежить від спроможності підприємства акумулювати та підтримувати на належному рівні його ресурсне забезпечення. З огляду на це, ресурсний потенціал (Q_t) у момент часу t ($t=1, T$) науковці пропонують зобразити у вигляді такої цільової функції:

$$Q_{t+1} \rightarrow \max \quad (1.1)$$

Нарощування ресурсного потенціалу формування фінансово-економічних результатів діяльності відбувається на основі впливу кількісних та якісних параметрів господарювання. Якісні параметри визначають акумулювання та розвиток стратегічних ресурсів, тоді як кількісні – формування традиційних ресурсів й можуть мати, як екстенсивний, так і інтенсивний характер. У першому випадку їх вплив можна формалізувати у вигляді суми відповідних приростів $\sum_{i=1}^n x_i$, своєю чергою – в другому – результат впливу формалізується на основі зміни коефіцієнтів динаміки деяких факторів $\prod_{j=1}^m y_j$. Сукупний вплив кількісних параметрів на рівень ресурсного потенціалу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства можна представити у вигляді такого виразу [57; 155]:

$$Q_{t+1} = [Q_t + \sum_{i=1}^n x_{it}] * \prod_{j=1}^m y_{jt} \quad (1.2)$$

Екстенсивні параметри зростання мають обмежений характер, адже їх величина залежить від розміру ресурсів, що інвестуються [57; 155]:

$$\sum_{i=1}^n x_{it} \leq I_t \quad (1.3)$$

Своєю чергою, якісні параметри нарощування ресурсного потенціалу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства формалізуються через накопичення його стратегічних ресурсів (K_t), що тлумачиться такою функціональною залежністю [57; 155]:

$$K_t = f(k_{1t}, \dots, k_{lt}), \quad (1.4)$$

де k_{lt} – параметри впливу інноваційних інтелектуальних, організаційних та інформаційних ресурсів й складових.

Таким чином, модель впливу кількісно-якісних параметрів нарощування ресурсного потенціалу формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємств може бути представлена у вигляді такої системи рівнянь [57, с. 224; 155]:

$$\begin{cases} Q_{t+1} = [Q_t + \sum_{i=1}^n x_{it}] * \prod_{j=1}^m (y_{jt} * K_t) \\ \sum_{i=1}^n x_{it} \leq I_t \\ Q_{t+1} \rightarrow \max \\ t = 1, T \end{cases} \quad (1.5)$$

Останнім часом широкого поширення набула концепція дослідження результатів фінансово-економічної діяльності підприємств через призму визначення рівня їх фінансово-економічної безпеки. Зокрема, в цьому сегменті доцільно відзначити дослідження таких науковців, як Т. Васильців [27; 28], В. Бойко, Л. Шостак [160], О. Череп [145], О. Хлистун [143], І. Мойсеєнко [102]. Так, А. Вергун, М. Савченко та І. Тарасенко [31] для оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства пропонують використовувати такий методичний підхід

$$P_i = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) B_i, \quad (1.6)$$

де P_i – інтегральний показник фінансово-економічної безпеки підприємства;

n – кількість показників;

B_i – питома вага i -го показника;

δ_i – відносна оцінка i -го показника, яка розраховується, як відношення фактичного значення показника до його максимального значення [31, с. 26].

На нашу думку, безпековий підхід до дослідження фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є дещо обмеженим, адже, головним чином, він концентрується на виробленні превентивних механізмів протидії наростаючим дестабілізуючим впливам ризиків і загроз, тоді як нарощування масштабів незадіяних резервів формування ефективності фінансово-економічної діяльності підприємств поступається нижчим рівнем пріоритетності.

Натомість, в умовах соціально-економічної нестабільності фінансово-економічні результати діяльності мають екзистенційну роль для забезпечення стійкості сільськогосподарських підприємств, яка детермінована ендогенними економічними процесами і ринковими коливаннями. Тому високе теоретико-методичне та прикладне значення має розробка й апробація методичного підходу до оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у формі динамічної моделі, яка враховує мінливі умови розвитку та галузеву специфіку (найбільш об'єктивним є такий аналіз у межах регіональної вибірки підприємств галузі).

Відповідно, авторську методику оцінювання фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону формують такі послідовні етапи:

(1) побудова рядів емпіричних показників фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на основі темпорального підходу;

(2) розрахунок коефіцієнтів вагової значущості індикаторів і компонент;

(3) розрахунок комбінованих і інтегральних показників фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

На основі принципів доступності даних, універсальності показників і здатності компаративного аналізу за темпоральним критерієм для оцінювання фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області (2017-2021 рр.) доцільно сформувати 3 групи індикаторів – дохідність, рентабельність, фінансовий стан і капіталізація (система індикаторів і вихідні дані для інтегрального оцінювання).

Для зведення індикаторів до однорідного ряду доречно здійснювати стандартизацію даних за формулою (1.7) для індикаторів-стимуляторів та за формулою (1.8) для індикаторів-дестимуляторів:

$$a_{it}^{sn} = x_{it}^n / x_{it}^{n_max}, \quad (1.7) \quad a_{it}^{dn} = x_{it}^{n_min} / x_{it}^n, \quad (1.8)$$

де a_{it}^{sn}, a_{it}^{dn} – стандартизовані значення i -го індикатора-стимулятора та дестимулятора n -ого підприємства у t -інтервалі часу; $x_{it}^{n_max}, x_{it}^{n_min}$ – максимальне та мінімальне значення i -го індикатора n -ого підприємства у t -інтервалі часу; x_{it}^n, x_{it}^n – вихідне значення i -го індикатора n -ого підприємства у t -інтервалі часу.

Із використанням методу головних компонент за допомогою формул (1.9)-(1.10) розраховуються коефіцієнти вагової значущості індикаторів і компонент у межах кожного підприємства зокрема. Значення ваг є сталими величинами протягом досліджуваного періоду, а суми вагових коефіцієнтів індикаторів у межах компонент, а також компонент для кожного підприємства рівні 1.

$$w_i^n = |VPC_i^n| / \sum_{i=1}^j |VPC_i^n| \quad (1.9) \quad w_k^n = |VPC_k^n| / \sum_{k=1}^m |VPC_k^n| \quad (1.10)$$

де w_i^n, w_k^n – коефіцієнти вагової значущості i -го індикатора та k -ої компоненти n -ого підприємства відповідно; VPC_i^n, VPC_k^n – величини головної компоненти i -го індикатора та k -ої компоненти n -ого підприємства відповідно; j – кількість індикаторів у групі; m – кількість компонент.

Комбіновані показники компонент та інтегральні емпіричні коефіцієнти фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств розраховуються на основі методу лінійного зважування за формулами (1.11)-(1.12).

$$PFR_{kt}^n = \sum_{i=1}^j w_i^n * a_{it}^n \quad (1.11) \quad IFR_t^n = \sum_{k=1}^m w_k^n * PFR_{kt}^n \quad (1.12)$$

PFR_{kt}^n – комбінований показник k -ої компоненти n -ого підприємства n -ого підприємства у t -інтервалі часу; IFR_t^n – інтегральний емпіричний коефіцієнт фінансово-економічних результатів n -ого підприємства у t -інтервалі часу.

Узагальнення, об'єднання та інтегрування наведених вище методичних

підходів до аналізу фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств дозволили розробити концептуальну схему проведення оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, яка представлена на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Концептуальна схема проведення оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Побудова методики оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає забезпечення стратегічної орієнтації на аналізування ефективності використання ресурсного базису в розрізі таких основних сегментів: 1) дослідження ефективності використання сільськогосподарських угідь, як головного засобу виробництва продукції в аграрних підприємствах; 2) оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів (основних фондів, матеріально-технічної бази, техніко-технологічних ресурсів та капіталу сільськогосподарського підприємства); 3) аналізування продуктивності праці

трудоу ресурсів сільськогосподарських підприємств, у тому числі в розрізі рослинницької та тваринницької галузей; 4) дослідження ефективності реалізації структурно-організаційних аспектів сільськогосподарського підприємства (організаційна структура, структура управління, організаційно-правова форма господарювання); 5) оцінювання ефективності налагодження взаємодії сільськогосподарського підприємства з суб'єктами аграрного ринку та економічного середовища (постачальники, споживачі, партнери, посередники тощо). На рис. 1.8 представлено структурно-функціональні елементи комплексного оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

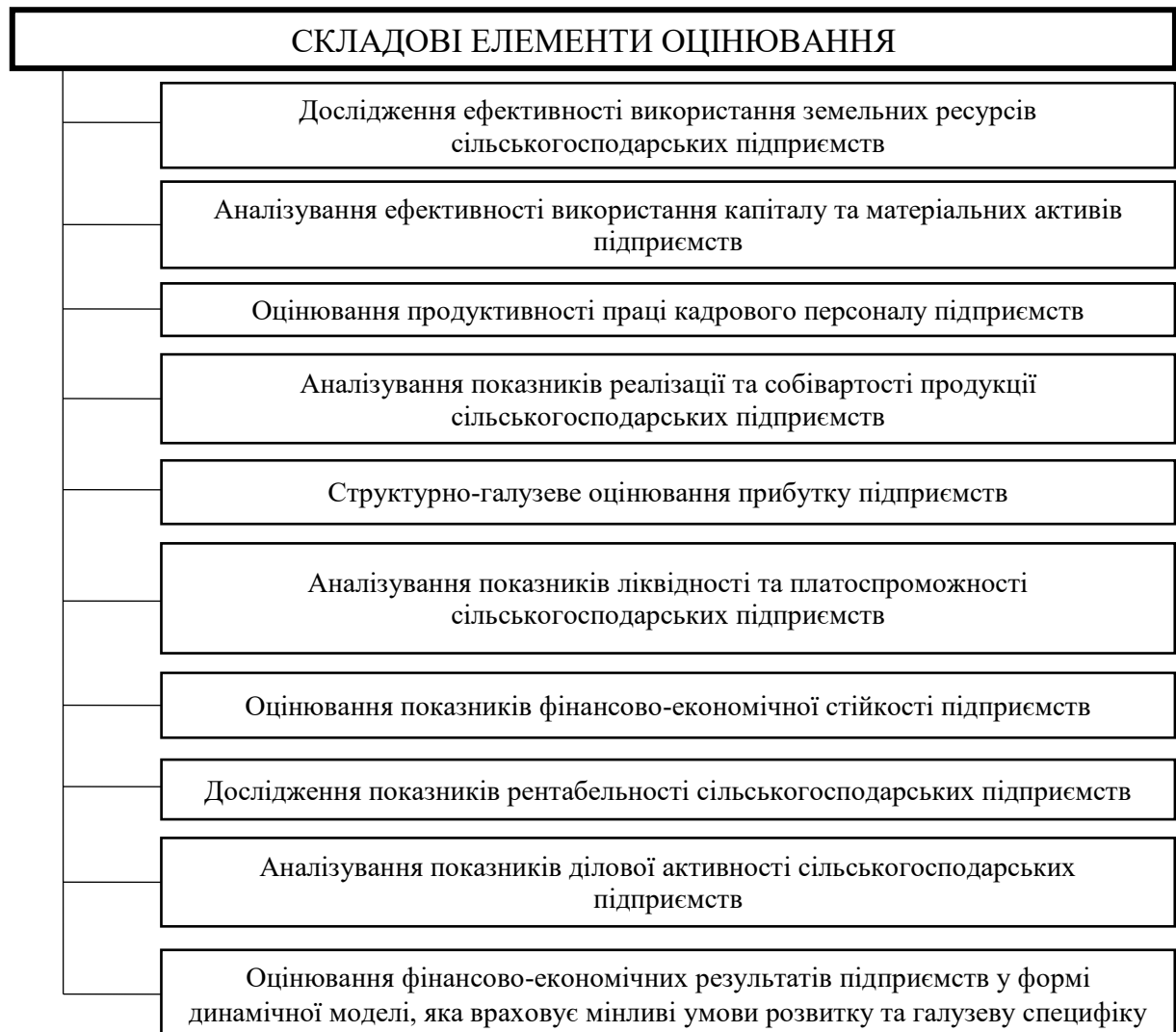

Рис. 1.8. Складові елементи оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Кінцеві процедури оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств орієнтовані на формування адекватного інформаційно-аналітичного базису прийняття управлінських рішень в сегменті підвищення ефективності реалізації їх виробничо-господарського та фінансово-економічного потенціалу на засадах раціонального природокористування, що, з однієї сторони, передбачає ідентифікацію структурних недоліків у процесі господарювання, а з іншої – проектування незадіяних ресурсних резервів для росту й розвитку в умовах загострення конкурентної боротьби між сільськогосподарськими підприємствами, як на сировинних, так і споживчих аграрних ринках.

Агреговані елементи оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяють сформувати відповідну збалансовану методику своєчасного виявлення структурних проблем у сфері розвитку фінансово-економічної діяльності підприємств та обґрунтувати стратегічні вектори їх подолання в умовах невизначеності економічного середовища функціонування аграрного ринку. Використання розроблених науково-методичних положень до дослідження механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств створило передумови для забезпечення відповідності дослідницького процесу таким базовим критеріям як достовірність (правдивість й верифікованість отриманих результатів дослідження результатів фінансово-економічної діяльності), надійність (можливість обґрунтування дієвих рекомендацій щодо покращення процесу формування результатів фінансово-економічної діяльності підприємств), об'єктивність (адекватність сформульованих висновків щодо економічного середовища функціонування сільськогосподарських підприємств), комплексність (системний характер дослідження, що дозволило врахувати максимальну кількість детермінант впливу на результати фінансово-економічної діяльності) та раціональність (дозволило гарантувати ресурсно-функціональну спроможність розроблених заходів у сегменті подолання

структурних проблем фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах економічної доцільності імплементації спроектованих управлінських рішень). Все це в сукупності забезпечило можливість отримання адекватних результатів наукового дослідження й формулювання його достовірних висновків, а також дозволило обґрунтувати прикладні пропозиції щодо покращення функціонування механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Висновки до розділу 1

1. Трансформаційні умови господарювання зумовлюють перегляд усталених засад до формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємств. Опрацювання наукових поглядів до визначення теоретико-змістових характеристик поняття «фінансово-економічні результати» дозволило систематизувати серед науковців бухгалтерсько-обліковий, структурно-динамічний та ресурсно-підсумковий підхід до тлумачення теоретичної сутності цієї категорії. Врахування цих підходів створило науково-методичний базис для формування авторського уточнення дефініції «фінансово-економічні результати діяльності підприємства», під яким розуміємо кінцеві підсумки господарювання, які характеризують ефективність стратегічних бізнес-процесів підприємства і формалізуються в цільових показниках (серед яких дохід, прибуток, вартість власного капіталу, кредиторська та дебіторська заборгованість тощо) на конкретно визначений період часу, що в сукупності формує ресурсний базис для відтворення та накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку.

2. Процес формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств визначається галузевою особливістю та

специфікою господарювання в аграрному секторі економіки, основними серед яких доцільно визначити такі: залежність ефективності діяльності підприємства від наявного природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних і погодних умов господарювання; використання земельних ресурсів, як головного засобу виробництва, що вимагає дотримання засад раціонального використання, відтворення й збереження природної родючості ґрунтів; сезонність виробництва аграрної продукції, що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року; техніко-технологічні особливості господарювання, що обумовлюють тривалий період оборотності фінансово-економічних ресурсів; специфіка просторово-територіальної розміщеності господарських об'єктів підприємств та особливості формування логістичного забезпечення сільськогосподарського виробництва; залежність ефективності аграрного виробництва від рівня державної фінансової підтримки галузі; релевантна соціальна складова організації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах; тісна взаємодія виробничо-господарських процесів із ресурсним потенціалом природних екосистем сільських територій.

3. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств відбувається на засадах функціонування відповідного цільового механізму. Ресурсно-функціональна спроможність механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємства забезпечується через дотримання чіткої етапності дій в межах його імплементації, а також завдяки таким притаманним йому властивостям як системність, ієрархічність, автономність, стійкість, збалансованість, адаптивність і надійність. Це в сукупності забезпечує можливість виконання регулюючої, відтворювальної, мобілізаційної, координаційної, мотиваційної, превентивної та контролюючої функцій механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

4. Механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства агрегується з таких структурно-функціональних компонентів, як інституційно-регламентний базис (формальні та неформальні інституції, нормативно-правове забезпечення, процедурні регламенти розвитку бізнес-процесів підприємства), організаційно-управлінська підсистема (організаційна структура та структура управління, бюджетування господарської діяльності, управління діловою активністю), аналітично-моніторинговий апарат (моніторинг фінансово-економічної діяльності, методика оцінювання фінансово-економічних результатів, моделювання управлінських рішень) та виробничо-технологічний блок (раціональна-виробничо-галузева структура, матеріально-технічна база та інновації, логістичне забезпечення).

5. Дослідження механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств потребує побудови адекватних науково-методичних засад його проведення, що передбачає послідовне проходження в межах підготовчого, проектного та формалізаційного етапів. Своєю чергою, організація дослідження потребує використання, як загальнонаукових, такі спеціалізованих методів наукового пізнання, основними серед яких доцільно виділити такі: індукції та дедукції, структурно-галузевий метод, абстрагування, метод наукової систематизації, трендового та порівняльного аналізу, монографічний метод, метод кореляційно-регресійного аналізу, методи стратегічного моделювання та системного проектування.

Результати досліджень автора щодо узагальнення теоретико-методичних засад дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств висвітлено у публікаціях [83; 84; 85; 87; 111; 113].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Макроекономічні передумови формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

З 24 лютого 2022 р. Україна перебуває в стані повномасштабної війни, що безпосереднім чином позначається на функціонуванні всієї економіки та в різній мірі, але кожного суб'єкта господарювання. Підприємства сільського господарства, у т. ч. Львівської області (регіону, який перебуває в тилу), не є виключенням, оскільки існує постійний ризик втрати сільськогосподарської техніки та іншого майна, врожаю, ґрунтів через прямі обстріли, ускладнилася логістика та можливості експорту продукції, знизився внутрішній попит через рецесію національної економіки, втрату великої кількості підприємств, включно з промисловою переробкою аграрної продукції, зросла витратомісткість виробництва через інфляційні процеси та здорожчання вартості паливо-мастильних матеріалів, підприємства втратили частину кадрового ресурсу заради мобілізації і в підсумку великої чисельності біженців за кордон і т. п. Всі ці та інші тренди закономірно дестабілізують фінансово-економічні результати діяльності підприємств сільського господарства.

На довоєнному етапі розвитку економіки України в аграрному секторі намітилися значні позитивні зрушення, які головно забезпечені нарощуванням обсягів господарської діяльності та покращенням фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Так, у 2020 р. сільське, лісове та рибне господарство України забезпечило 388,4 млрд грн валової доданої вартості, що в структурі видів економічної діяльності склало 10,8 % поступаючися лише промисловості (21,0 %) та оптовій і роздрібній

торгівлі (16,3 %) [130,с.25]. У 2021 р. частка продукції аграрного сектору у вітчизняному експорті сягнула 41 %; її зовнішньоторговельний обіг зріс на 24 % до 2020 р., досягши 35,4 млрд дол. США та склавши 25,1 % у загальній структурі зовнішньої торгівлі товарами, темпи приросту виробництва в галузі склали 14,4 %, а безпосередньо сільськогосподарських підприємств – 19,2 % [140]. Протягом останніх п'яти років галузь стабільно забезпечувала зайнятістю 17-18 % від зайнятого населення, обіймала 8-9 % в структурі найманих працівників та 9-11 % – капітальних інвестицій.

Нарощування обсягів і покращення низки провідних характеристик ефективності спостерігається й у сільському господарстві Львівської області, що також в істотній мірі обумовлене покращенням фінансово-економічних результатів підприємств цієї галузі регіональної економіки. Так, валова додана вартість у 2020 р. зросла до 17,3 млрд грн, що складало 8,4 % в цілому в економіці регіону [131,с.9]. За виключенням 2010 р. та 2015 р. галузь мала позитивний щорічний приріст сільськогосподарської продукції у періоді 2010-2021 рр. У 2021 р. обсяги продукції сільського господарства були найбільшими за аналізований період – 25,8 млрд грн [131,с.10], що на 7,6 % більше, ніж у 2020 р. та на 55,4 % більше, ніж у 2010 р. Аналогічні показники по підприємствах галузі становили 13,7 млрд грн та 7,3 % і 2,3 рази відповідно.

Позитивна динаміка спостерігалася й за продукцією рослинництва та за продукцією тваринництва у секторі сільськогосподарських підприємств. Однак, тваринницька галузь у секторі підприємств сільського господарства мала гірші обсяги та динаміку розвитку. До прикладу, в загальній структурі сільськогосподарської продукції у 2021 р. на тваринництво припадало лише 28,2 %, а темпи зростання продукції за 2010-2020 склали лише 101,1 %.

Натомість, сільське господарство Львівської області не займає провідних позицій в системі сільського господарства України. Так, у 2021 р. регіон обіймав 17 місце за обсягами продукції сільського господарства, 17 місце – продукції рослинництва, 5 місце – продукції тваринництва.

Аналогічні показники в секторі підприємств галузі становили: 17 місце за сільськогосподарською продукцією загалом; 18 місце – за продукцією рослинництва; 6 місце – за продукцією тваринництва [131,с.71-76].

Не високими були й регіональні показники забезпеченості сільського господарства регіону посівними площами. Так, у 2020 р. загальні посівні площі сільськогосподарських культур області склали 717,6 тис. га (19 місце), що становило 2,5 % від загальнодержавного показника. Відповідні показники в структурі сільськогосподарських культур становили: культури зернові та зернобобові (318,5 тис. га; 19 місце; 2,0 %); технічні культури (193,8 тис. га; 19 місце; 2,1 %); картопля, культури овочеві та баштанні (137,8 тис. га; 1 місце; 7,4 %); культури кормові (67,4 тис. га; 8 місце; 4,7 %) [131,с.84].

На нашу думку, ці дані у певній мірі підтверджують наявність ресурсних та конкурентних обмежень відносно активного нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції сільськогосподарських підприємств регіону на внутрішньому ринку як ключової передумови отримання доходу – одного з базових кількісних показників фінансово-економічних результатів господарювання. Однак, з іншого боку, визначальними чинниками зростання ефективності можуть стати: підвищення рівня родючості ґрунтів, більш якісне використання земель та посівних площ, зростання доданої вартості продукції, зниження ресурсомісткості сільськогосподарського виробництва.

У найбільш узагальненому вигляді фінансово-економічні результати характеризують показники виробництва продукції, які відображають яких обсягів господарювання вдалося досягти підприємствам в частині виробничо-господарської діяльності. Відповідно, значні масштаби (13,7 млрд грн за продукцією сільського господарства, у т. ч. 10,4 млрд грн за продукцією рослинництва та 3,3 млрд грн за продукцією тваринництва (табл. 2.1)) та їх нарощування, підвищення темпів зростання виробництва продукції підприємствами сільського господарства Львівської області варто вважати

позитивною передумовою і водночас характеристикою формування їх фінансово-економічних результатів. Так, за 2011-2021 рр. обсяги продукції підприємств цього виду економічної діяльності зросли у 2,2 рази, у т. ч. за продукцією рослинництва – у 2,4 р., а за продукцією тваринництва – на 80,1 %.

Таблиця 2.1

Продукція сільськогосподарських підприємств Львівської області (у постійних цінах 2016 р., млн грн)

Роки	Показники				
	Продукція сільського господарства	Продукція рослинництва	Частка продукції рослинництва, %	Продукція тваринництва	Частка продукції тваринництва, %
2011	6183,7	4360,4	70,5	1823,3	29,5
2013	7844,4	5647,9	72,0	2196,5	28,0
2014	8694,8	6608,4	76,0	2086,4	24,0
2015	8269,2	6232,5	75,4	2036,7	24,6
2016	8967,9	6859,4	76,5	2108,5	23,5
2017	10200,5	7800,0	76,5	2400,5	23,5
2018	11103,0	8405,4	75,7	2697,6	24,2
2019	11063,3	8480,6	76,7	2582,7	23,3
2020	11872,0	9115,4	76,8	2756,6	23,2
2021	13662,5	10378,8	76,0	3283,7	24,0
Темпи зростання, %, рази / в.п.					
2021/2011	2,2 р.	2,4 р.	+5,6	180,1	-5,6
2021/2020	115,1	113,9	-0,8	119,1	+0,8

Джерело: розраховано за даними [131,с.11].

При тому вищим потенціалом до подальшого покращення фінансово-економічних результатів характеризуються підприємства, які спеціалізуються на продукції рослинництва, коли частка цієї продукції у 2021 р. досягла рівня 76,0 %; відповідно, продукції тваринництва скоротилася до 24,0 %. Ще у 2011 р. співвідношення також було на користь продукції рослинництва, однак становило 29,5 % до 70,5 %.

Власним беззаперечним потенціалом, як і обмеженнями та перешкодами до розвитку, характеризується й тваринницька галузь регіону, однак на разі загальні макроекономічні характеристики є свідченням більш хороших передумов для формування кращих фінансово-економічних результатів підприємств саме галузі рослинництва.

Додатковим підтвердженням цієї тези є здебільшого вищі темпи приросту обсягів виробництва продукції саме в рослинницькій галузі. До прикладу, у більшості років періоду 2011-2021 рр. індекси продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств перевищували відповідні показники що для підприємств – виробників продукції тваринництва, що для сільськогосподарського виробництва на загал (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Індеси сільськогосподарської продукції та продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області, %

Джерело: побудовано за даними [131,с.10;130,с.12].

Більше того, кризовим відносно виробництва продукції у цій галузі став лише 2015 р. У інших роках аналізованого періоду галузь характеризувалася щорічним виключно позитивним приростом виробництва продукції, Тоді як, у тваринницькій галузі таких критичних спадів було значно більше – 2014-2015 рр., 2019 р.

Збільшення обсягів виробництва закономірно стало чинником, який посприяв нарощенню обсягів реалізації продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області, що потрібно вважати позитивною макроекономічною передумовою в частині формування фінансово-економічних результатів їх господарювання. Так, у 2021 р. до 2010 р. зросли

обсяги реалізації більшості ключових видів продукції сільського господарства, у т. ч. культур зернових та зернобобових у 3,1 разу, кукурудзи та зерна – у 4,9 рази, ячменю – у 3,3 рази, культур олійних – у 3,2 разу, пшениці – у 2,3 рази, буряка цукрового фабричного – у 2,3 рази, сільськогосподарських тварин – на 93,6 %, молока – на 10,6 % (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Обсяги та динаміка реалізації продукції сільського господарства підприємствами Львівської області, тис. тонн

Продукція	Роки									2021/ 2010, %, рази
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Культури зернові та зернобобові: обсяги	244,4	741,1	959,1	518,4	589,9	724,6	959,1	768,7	753,5	3,1 р.
- темпи зростання, %	-	119,8	129,4	54,1	113,8	122,8	132,4	80,6	98,0	х
у т. ч.										
пшениця: обсяги	131,1	339,5	481,2	299,1	291,8	326,8	461,5	363,6	306,3	2,3 р.
- темпи зростання, %	-	126,6	141,7	62,2	97,6	111,9	141,2	78,8	84,2	х
жито: обсяги	6,9	2,8	1,8	14,5	2,2	9,9	4,6	6,1	7,7	111,6
- темпи зростання, %	-	51,9	64,3	8,1 р.	15,2	4,5 р.	46,5	132,6	126,2	х
кукурудза та зерно: обсяги	68,4	283,5	327,7	79,8	127,3	225,6	336,5	277,8	340,7	4,9 р.
- темпи зростання, %	-	103,4	115,6	24,4	159,5	177,2	149,2	82,6	122,6	х
ячмінь: обсяги	29,6	104,2	136,8	124,4	147,5	143,9	150,2	117,7	96,2	3,3 р.
- темпи зростання, %	-	174,5	131,3	90,9	118,6	97,6	104,4	78,4	81,7	х
Культури олійні: обсяги	98,7	212,9	213,9	189,7	261,7	333,5	354,1	312,3	315,2	3,2 р.
- темпи зростання, %	-	114,7	100,5	88,7	137,9	127,4	106,2	88,2	100,9	х
Буряк цукровий фабричний: обсяги	402,6	497,1	613,9	523,3	580,7	701,9	707,7	789,1	938,9	2,3 р.
- темпи зростання, %	-	66,7	123,5	85,2	110,9	120,9	100,8	111,5	118,9	х
Картопля: обсяги	34,1	38,0	40,8	30,2	28,9	37,4	35,7	30,2	33,8	99,1
- темпи зростання, %	-	92,9	107,4	74,0	95,7	129,4	95,5	84,6	111,9	х
Культури овочеві: обсяги	13,1	14,3	31,4	11,2	11,9	7,6	5,6	12,9	9,3	70,9
- темпи зростання, %	-	105,2	2,2 р.	35,7	106,3	63,9	73,7	2,3 р.	72,1	х
Сільськогосподарські тварини: обсяги	68,6	81,7	80,9	73,4	87,4	105,2	103,3	109,1	132,8	193,6
- темпи зростання, %	-	90,6	99,0	90,7	119,1	120,4	98,2	105,6	121,7	х
Молоко: обсяги	18,9	20,7	21,9	18,3	20,9	22,9	22,3	22,4	20,9	110,6
- темпи зростання, %	-	93,67	105,8	83,6	114,2	109,6	97,4	100,5	93,3	х
Яйця: обсяги, млн шт.	133,3	56,2	58,5	37,8	39,7	50,9	45,3	33,5	44,9	33,7
- темпи зростання, %	-	84,4	104,1	64,6	105,0	128,2	89,0	73,9	134,0	х

Джерело: розраховано за [131,с.14;130,с.15;127,с.27].

Позаяк, для підприємств, які характеризуються на окремих видах сільськогосподарської продукції, характерним став спад обсягів її реалізації, що негативно та веде до погіршення фінансово-економічних результатів за відповідної товарної спеціалізації. Йдеться про таку сільськогосподарську

продукцію, як жито (темпи спаду за 2010-2020 рр. – 11,6 %), картопля (0,9 % за 2010-2021 рр.), яйця (66,3 %), культури овочеві (29,1 %). Особливо позитивним слід вважати зростання обсягів реалізації культур зернових та зернобобових, а також буряка цукрового фабричного, адже на ці дві товарні групи у 2021 р. припадало близько 75 % (33,5 % та 41,7 % відповідно) у загальній структурі реалізованої підприємствами галузі продукції. При тому, частка культур зернових і зернобобових продовжує зростати.

З іншого боку, спад обсягів реалізації зазначених вище товарів також у незначній мірі позначився на фінансово-економічних результатах підприємств галузі, оскільки їх частка в загальній структурі реалізованої продукції не значна – близько 1 %.

Якщо обсяги виробництва та реалізації продукції важливі характеристики в сенсі формування обсягу виробничо-господарської діяльності, то на кінцеві фінансово-економічні результати господарювання підприємств впливає значно більша кількість чинників, з-поміж яких головно ведемо мову про ефективність управління витратами, рівень витратомісткості і ресурсоефективності. Власне, зазначені характеристики визначають який обсяг прибутку залишиться в розпорядженні підприємств після покриття загального обсягу витрат.

Таким чином, обсяги і структура витрат у значній мірі визначають фінансово-економічні результати господарювання сільськогосподарських підприємств. Як можна зробити висновок з інформації, наведеної на рис. 2.2, структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) підприємств сільського господарства регіону, які спеціалізуються на продукції рослинництва, залишалася достатньо стабільною, що є, на нашу думку, позитивним (з огляду на збереження структурних пропорцій виробництва і збуту продукції) та водночас негативним (з огляду на не достатньо раціональні структурні співвідношення у витратах). Так, за 2017-2020 рр. частка прямих матеріальних витрат практично не змінилася і становила близько 54 %. Тоді як зменшилися прямі витрати на оплату праці (на 1,9 в. п.

(з 6,1 % до 4,2 %)), зросли інші прямі витрати (на 7,8 в. п. (з 17,6 % до 25,4 %)) та зменшилися загальновиробничі витрати (на 5,7 в. п. (з 22,1 % до 16,4 %)).

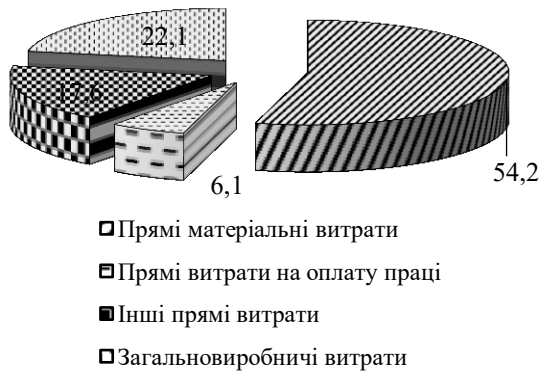

Рис. 2.2.а

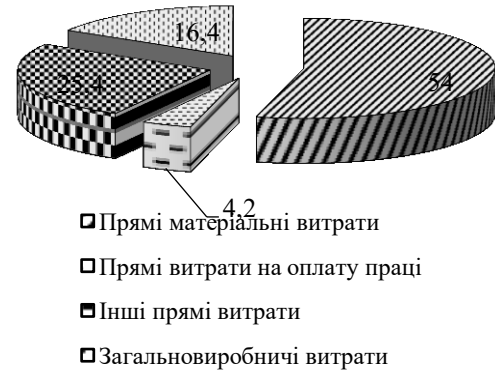

Рис. 2.2.б

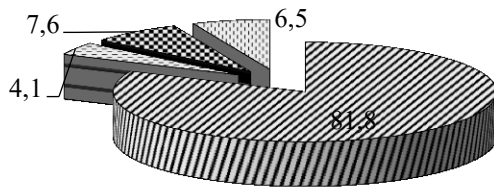
Рис. 2.2. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) рослинництва сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2017 р. (рис. 2.2.а) та у 2020 р. (рис. 2.2.б)

Джерело: розраховано за [130,с.27;128,с.29].

На загал, ці тенденції не однозначні. По-перше, малою видається, як на нашу думку, частка прямих матеріальних витрат (відповідно, завищеними обсяги й частка в структурі інших витрат); по-друге, зниження частки витрат на оплату праці може призвести до зниження рівня її мотивації, а, відтак, продуктивності праці; по-третє, зростання частки інших прямих витрат (практично до чверті загальної суми витрат) може слугувати чинником певного штучного втручання в обсяги і структуру витрат з метою оптимізації фінансових результатів господарювання.

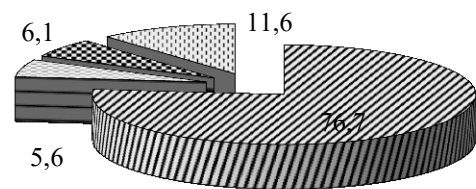
Що стосується структури витрат сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на продукції тваринництва (рис. 2.3), то тут структурні характеристики, на наш погляд, більш оптимальні. Зокрема, частка прямих матеріальних витрат хоча й знизилася з 81,8 % (у 2017 р.) до 76,7 % (на 5,1 в. п.) у 2020 р. становила понад три чверті всіх виробничих витрат. Прямі витрати на оплату праці склали 5,6 % та до 2017 р. їх частка збільшилася на 1,5 в. п. Інші прямі витрати, навпаки, скоротилися на таку ж величину (1,5 в.

п.). Відповідно, частка загальновиробничих витрат зросла з 6,5 % до 11,6 % (на 5,1 в. п.). На нашу думку, такі зміни є позитивними в сенсі покращення фінансових результатів підприємств сільського господарства цієї галузі.

- ▣ Прямі матеріальні витрати
- ▣ Прямі витрати на оплату праці
- ▣ Інші прямі витрати
- ▣ Загальновиробничі витрати

Рис. 2.3.а

- ▣ Прямі матеріальні витрати
- ▣ Прямі витрати на оплату праці
- ▣ Інші прямі витрати
- ▣ Загальновиробничі витрати

Рис. 2.3.б

Рис. 2.3. Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) тваринництва сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2017 р. (рис. 2.3.а) та у 2020 р. (рис. 2.3.б)

Джерело: розраховано за [130,с.27;128,с.29].

При цьому, відбулися зміни безпосередньо в структурі прямих матеріальних витрат підприємств сільського господарства Львівської області. Зокрема, найбільш відчутними з них стали: зростання частки витрат на запасні частини, ремонтні і будівельні матеріали (на 2,5 в. п. за 2017-2020 рр.) на підприємствах – виробниках продукції тваринництва та на матеріальні добрива (на 0,7 в. п.) і іншу продукцію сільського господарства (на 1.0 в. п.) на підприємствах, які спеціалізуються на продукції рослинництва (рис. 2.4).

Знизилися частки таких статей витрат, як корми (на 4,7 в. п.) та інша продукція сільського господарства (на 0,8 в. п.) на підприємствах тваринницької галузі і на пальне та мастильні матеріали (на 1,4 в. п.), запасні частини, ремонтні і будівельні матеріали (на 0,7 в. п.), насіння і посадковий матеріал (на 0,6 в. п.) на підприємствах галузі рослинництва. На нашу думку, означені зміни сприяють покращенню фінансово-економічних результатів підприємств продукції тваринництва, адже сигналізують про інвестиції в

основні засоби та зниження собівартості виробництва, а також підприємств галузі рослинництва корелюючи зі зниженням витрат на паливо-мастильні матеріали на тлі нарощування обсягів сільськогосподарської продукції.

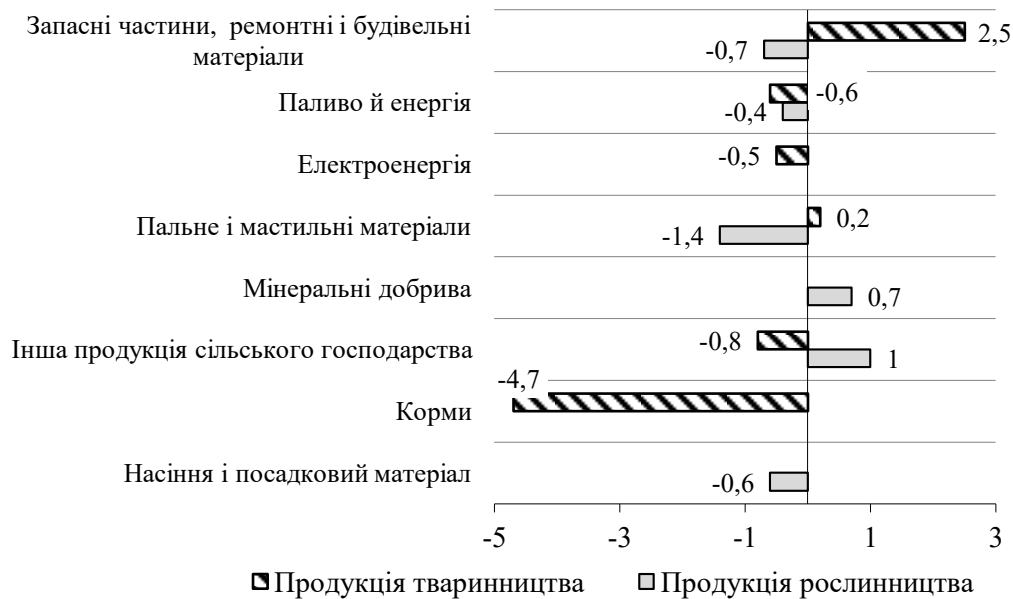

Рис. 2.4. Зміни в структурі прямих матеріальних витрат сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2020 р. відносно 2017 р., в. п.

Джерело: розраховано за [130,с.27].

Якщо звернути увагу на структурні зміни по всіх витратах сільськогосподарських підприємств регіону (табл. А.1 Додатку А), то можна помітити вищу варіативність безпосередньо підприємств продукції тваринництва, причому в позитивний бік. Підприємства галузі рослинництва у цьому відношенні мають вищу стабільність, що також позитивно і це на тлі достатньо активного нарощування посівних площ. Так, за 2010-2021 рр. посівні площі сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства Львівської області збільшилися на 82,5 %, а в абсолютному вираженні – на 182,4 тис. га. Зростання стало характерним для всіх культур, окрім картоплі (показник 2021 р. відповідав його значенню у 2010 р.) та культур кормових (на 74,8 %). У найбільшій мірі підприємствам вдалося наростити посівні площі соняшнику (з 0,1 тис. га у 2010 р. до 40,5 тис. га у 2021 р.), ріпаку і кользи (на 16,9 %) та культур зернових і зернобобових (на

51,5 %).

Таблиця 2.3

Посівні площі основних сільськогосподарських культур
сільськогосподарських підприємств Львівської області, тис. га

Сільсько-господарські культури	Роки								Темпи зростання, %, рази	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2010	2021/2020
Загалом	221,1	317,8	343,0	365,7	366,7	379,0	391,7	403,5	182,5	103,0
Культури зернові та зернобобові	132,0	182,7	185,9	182,7	184,7	203,8	190,1	200,0	151,5	105,2
Буряк цукровий фабричний	12,4	12,1	12,9	15,5	11,3	11,0	12,6	14,2	114,5	112,7
Соняшник	0,1	11,4	26,7	35,2	34,2	25,6	30,5	40,5	405,0 р.	132,8
Ріпак і кольза	43,9	52,8	45,1	56,6	68,6	65,8	67,0	51,3	116,9	76,6
Картопля	2,3	2,0	2,0	1,8	1,8	1,7	1,9	2,3	100,0	121,1
Культури овочеві	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,7	1,8	1,7	113,3	94,4
Культури кормові	22,6	12,4	16,0	11,6	10,2	9,6	6,9	5,7	25,2	82,6

Джерело: розраховано за даними [131,с.25;130,с.36;128,с.35].

На нашу думку, збільшення посівних площ – чинник, який сприяє покращенню фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, оскільки дозволяє збільшувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що, за умови її реалізації, приводить до нарощення доходів, а за ефективного управління витратами – значного покращення кінцевих фінансових результатів – чистого прибутку і рентабельності.

У структурі посівних площ традиційно переважають культури зернові та зернобобові. У 2021 р. відповідний показник становив 49,6 %. Відносно 2010 р. частка знизилася на 10,1 в. п., однак на тлі загального нарощування посівних площ такі зрушення об'єктивні. Щодо інших змін в структурі посівних площ, то збільшилася частка соняшнику (на 9,9 в. п.). Інші сільськогосподарські культури мали динаміку до незначного зменшення і, на загал, на нашу думку, сформована структура відповідає ринковим реаліям, відтак, має, скоріше, позитивний вплив на формування фінансово-економічних результатів підприємств галузі.

Позитивно й те, що упродовж періоду 2010-2021 рр. високою була

частка посівних площ сільськогосподарських культур, з яких зібрано урожай. Це практично 100 % за всіма культурами, окрім культур овочевих (94,1 %), а також незначного відставання за культурами зерновими та зернобобовими (98,4 %) та соняшником (99,8 %) (табл. 2.4).

Проте, така ситуація, вочевидь, обумовлена, скоріше, об'єктивними, а не суб'єктивними обставинами, відтак, відповідні ризики враховуються підприємствами. З іншого боку, покращенню фінансово-економічних результатів господарювання сприятиме покращення значень показника, тим більше, що у багатьох роках аналізованого періоду рівень використання посівних площ за цими культурами був максимальним. Позитивно також й те, що за 2010-2021 рр. збільшувалися посівні площі основних сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства регіону, з яких було зібрано урожай (табл. Б.1 Додатку Б). Додатній приріст значень показників 2021 р. відносно 2010 р. був характерним для всіх видів сільськогосподарських культур, окрім картоплі. За цією культурою посівні площі, з яких було зібрано урожай, збільшилися з 2,2 тис. га у 2010 р. до 2,3 тис. га (на 4,6 %) у 2021 р. Це негативно, у тому числі й з позиції високої врожайності цієї культури.

Таблиця 2.4

Частка посівних площ основних сільськогосподарських культур сільськогосподарських підприємств Львівської області, з яких зібрано урожай, %

Сільсько-господарські культури	Роки								Відхилення, +/-	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2010	2021/2020
Культури зернові та зернобобові	94,3	98,9	99,7	99,5	98,9	100,5	99,9	98,4	+4,1	-1,5
Буряк цукровий фабричний	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Соняшник	100,0	96,5	98,5	99,7	99,7	99,6	102,9	99,8	-0,2	-3,1
Ріпак і кольза	96,4	99,8	97,6	100,0	99,4	87,8	99,6	101,7	+5,3	+2,1
Картопля	95,7	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	94,7	100,0	+4,3	+5,3
Культури овочеві	93,3	100,0	100,0	92,9	100,0	100,0	94,4	94,1	+0,8	-0,3

Джерело: розраховано за даними табл. Б.1 Додатка Б.

Так, у 2021 р. урожайність картоплі склала 343 ц з 1 га зібраної площі,

що було на 55,2 % більше, ніж у 2010 р. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Урожайність основних сільськогосподарських культур
сільськогосподарських підприємств Львівської області, з 1 га зібраної площі;

ц

Сільсько-господарські культури	Роки								Темпи зростання, %	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2010	2021/2020
Культури зернові та зернобобові	26,0	50,4	52,5	52,7	56,1	58,8	62,6	69,2	2,7 р.	110,5
Буряк цукровий фабричний	402	475	517	517	585	564	576	597	148,5	103,7
Соняшник	16,8	25,4	25,7	21,0	23,4	28,6	27,0	25,2	150,0	93,3
Соя	14,2	19,5	23,0	23,1	29,5	27,6	28,2	29,9	2,1 р.	106,0
Ріпак і кольза	23,0	26,8	26,9	31,1	30,4	28,1	25,8	33,9	147,4	131,4
Картопля	221	235	230	265	282	297	264	343	155,2	129,9
Культури овочеві	134	223	201	214	193	172	201	177	132,1	88,1
Культури плодові та ягідні	7,1	66,8	141,8	101,3	107,3	104,6	134,3	96,0	13,5 р.	71,5

Джерело: розраховано за даними [131,с.31;130,с.41;128,с.41].

Однак, негативним слід розцінювати факт різкого зниження врожайності за цією культурою у 2020 р. відносно періоду 2018-2019 рр. Лише за 2019-2020 рр. урожайність картоплі зменшилася на 11,1 % або на 33 ц з 1 га зібраної площі.

Звернімо увагу на те, що урожайність основних сільськогосподарських культур підприємств сільського господарства Львівської області у 2010-2021 рр. перманентно зростала, причому здебільшого вищими темпами за сільськогосподарськими культурами, обсяги виробництва яких та посівні площі за якими найбільші. Так, урожайність зернових та зернобобових культур зросла у 2,7 рази з 26,0 до 69,2 ц з 1 га зібраної площі; урожайність соняшнику збільшилася на 50,0 %, а ріпаку і кользи – на 47,4 %. Підвищення рівня урожайності основних сільськогосподарських культур, на наш погляд, є позитивним чинником в сенсі покращення фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств, адже забезпечує вищий рівень продуктивності праці, ресурсовіддачі, ефективності виробничо-господарських процесів, а, отже, – веде до підвищення рівня

прибутковості й рентабельності бізнесу.

Власне, такі припущення в повній мірі відображають показники діяльності підприємств галузі сільського господарства Львівської області (табл. 2.6), особливо чистого прибутку.

Таблиця 2.6

Показники діяльності підприємств галузі сільського господарства Львівської області

Показники	Роки									Відхилення, %, рази; +/-	
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019	2020/ 2010
Чистий прибуток (збиток), млн грн	378,3	1095,8	1245,6	-371,8	740,2	1057,9	1262,4	727,8	1488,2	2,0 р.	3,9 р.
Частка прибуткових підприємств, %	72,6	79,6	82,6	84,7	80,9	83,2	86,1	81,5	82,9	1,4	10,3
Фінансовий результат прибуткових підприємств, млн грн	484,9	1528,5	2725,1	1439,8	1248,0	1681,1	1958,3	1424,2	1964,7	137,9	4,1 р.
Частка збиткових підприємств, %	27,4	20,4	17,4	15,3	19,1	16,8	13,9	18,5	17,1	-1,4	-10,3
Фінансовий результат збиткових підприємств, млн грн	106,6	432,7	1479,5	1811,6	507,8	623,2	695,9	696,4	476,5	68,4	4,5 р.
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	20,1	29,1	30,6	12,8	22,0	16,2	8,7	4,4	14,5	10,1	-5,6
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	389,5	1102,4	1246,5	-368,5	748,1	1076,0	1207,4	765,5	1503,1	196,4	3,9 р.
Загальні фінансові результати діяльності підприємств до оподаткування, млн грн	395,9	1134,6	1254,6	-347,0	773,0	1155,7	1261,3	775,3	1507,9	194,5	3,8 р.

Джерело: складено за даними [131,с.31;130,с.25, 26;127,с.24].

Так, попри певну нестабільність значень цього узагальнюючого показника фінансово-господарської діяльності, значення чистого прибутку сільськогосподарських підприємств за 2010-2020 рр. збільшилося у 3,9 рази,

що істотно. У 2020 р. відповідний показник досяг майже 1,5 млрд грн, що було у двічі більше, ніж у 2019 р. та є свідченням на загальні високі фінансово-економічні результати господарювання підприємств.

При цьому збільшилася й частка прибуткових підприємств галузі. Якщо у 2010 р. показник становив 72,6 %, то у 2020 р. – 82,9 % (на 10,3 в. п. більше). Відповідно на таку ж величину скоротилася частка збиткових підприємств сільського господарства регіону, опустившись до рівня 17,1 %. Фактично, збитковим є приблизно кожне шосте підприємство галузі. Це є свідченням достатньо високої ефективності функціонування, у т. ч. в порівнянні з підприємствами інших галузей регіональної економіки. До прикладу, загальні фінансові результати підприємств сільського господарства до оподаткування у 2020 р. становили 1,5 млрд грн і це був другий результат в економіці. Галузь за цим показником поступалася лише оптовій та роздрібній торгівлі (2,9 млрд грн), тоді як, наприклад, промисловість, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, тимчасове розміщення й організація харчування, операції з нерухомим майном мали від'ємний загальний фінансовий результат.

Сприятливим макроекономічним чинником формування позитивних фінансово-економічних результатів потрібно вважати також і зростання фінансового результату прибуткових підприємств сільського господарства. У 2020 р. показник підвищився до понад 1,9 млрд грн, а за 2010-2020 рр. зріс у 4,1 разу.

Це дозволило відновити (після істотного спаду у 2018-2019 рр.) достатньо високий рівень рентабельності операційної діяльності підприємств сільського господарства регіону. Показник у 2020 р. становив 14,5 %, однак, до 2010 р. знизився на 5,6 в. п. На разі, підприємствам ще не вдалося відновити рівень операційної діяльності 2010-2014 років, коли він сягав 20-30 %.

Покращення фінансових результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області у тому числі було забезпечене чинником

підвищення ефективності господарювання за низкою ключових товарних позицій. Так, до прикладу, рівень рентабельності продукції «Культури зернові та зернобобові», що складає провідну частку в продукції сільського господарства та в доходах від її реалізації, за посівними площами і т. п., за 2010-2020 рр. зріс на 7,5 в. п. (з 4,5 % до 12,0 %) (табл. 2.7).

Суттєво підвищилася й рентабельність за такими сільськогосподарськими культурами, як культури ягідні (на 33,3 в. п.), велика рогата худоба на м'ясо (на 29,4 в. п.), свині на м'ясо (на 14,9 в. п.), яйця птиці свійської (на 13,3 в. п.), птиця на м'ясо (на 9,4 в. п.). Очевидно, що зростання цього макроекономічного показника – прямий позитивний чинник впливу на покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.7

Рівень рентабельності основних видів продукції підприємств сільського господарства Львівської області, %

Продукція	Роки									Відхилення, +/-	
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2019	2020/2010
Культури зернові та зернобобові	4,5	-10,5	15,9	25,3	11,3	13,6	17,5	0,5	12,0	+11,5	+7,5
Буряк цукровий фабричний	56,0	0,2	7,8	44,0	61,4	11,9	8,1	0,1	6,6	+6,5	-49,4
Картопля	41,2	3,4	29,0	0,9	-7,9	31,3	23,5	-1,1	5,6	+6,7	-35,6
Культури овочеві відкритого ґрунту	95,9	13,2	29,1	181,9	16,1	38,9	43,0	25,3	7,4	-17,9	-88,5
Культури плодові	к	847,5	105,1	к	10,1	57,9	-6,9	-2,2	9,0	+11,2	-
Культури ягідні	-4,2	221,8	50,1	-10,2	29,1	+39,3	+33,3
Молоко	15,0	15,8	11,0	15,0	21,2	19,5	5,9	3,2	8,2	+5,0	-6,8
Велика рогата худоба на м'ясо	-36,4	-38,8	-30,7	-15,5	-18,1	-3,8	-7,5	-12,7	-7,0	+5,7	+29,4
Свині на м'ясо	10,8	7,3	-1,0	50,4	33,9	10,7	3,2	17,7	25,7	+8,0	+14,9
Вівці та кози на м'ясо	-45,6	-71,6	-	-	-	-	-3,0	-23,4	к	-	-
Птиця на м'ясо	4,0	6,9	-5,2	-5,7	-1,2	0,9	4,4	10,6	13,4	+2,8	+9,4
Яйця птиці свійської	-5,5	12,1	20,7	21,6	24,1	0,2	13,4	2,1	7,8	+5,7	+13,3

Джерело: складено за даними [130,с.25;127,с.24].

З іншого боку, наявні стабільні проблеми, що проявляються у від'ємній рентабельності продукції «Велика рогата худоба на м'ясо», «Вівці та кози на м'ясо»; у значному зниженні рентабельності культур овочевих відкритого

грунту (на 88,5 в. п. за 2010-2020 рр.), буряка цукрового фабричного (на 49,4 в. п.), картоплі (на 35,6 в. п.); порівняно низьких рівнях рентабельності вирощування картоплі (5,6 % у 2020 р.), буряка цукрового фабричного (6,6 %), культур овочевих відкритого ґрунту (7,4 %). Усунення цих проблемних аспектів дозволило б в значній мірі покращити фінансово-економічні результати підприємств сільського господарства Львівської області.

Неоднозначними є й макроекономічні аспекти функціонування сільськогосподарських підприємств у просторовому аспекті, що позначається й на диференціаціях у їх фінансово-економічних результатах. Так, з одного боку, позитивно, що за 2010-2020 рр. наявна виключно позитивна динаміка продукції рослинництва і продукції тваринництва за всіма без виключення районами області (табл. В.1 та В.2 Додатку В), однак при цьому наявні істотні диспропорції в темпах зростання показників, що особливо характерно для тваринницької галузі. Окремі райони області (Буський, Жовківський, Миколаївський, Сокальський) характеризуються скороченням посівних площ на тлі загальної тенденції до їх зростання (табл. В.3 Додатку В). Українською є ситуація зі забезпеченістю сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва великою рогатою худобою (табл. В.4 Додатку В). У переважній більшості районів чисельність ВРХ стабільно скорочується. Протилежною є динаміка лише у Стрийському (чисельність ВРХ за 2014-2020 рр. збільшилася майже у двічі) та Яворівському (на 15,1 %) районах.

З метою групування районів Львівської області за ключовими показниками ефективності функціонування підприємств сільського господарства використано інструментарій кластерного аналізу. Вихідні дані представлено 5 питомими індикаторами, розрахунково-статистичні дані за якими наведено у Додатку Г. Це, зокрема, показники: (1) продукція рослинництва у розрахунку на одну особу; (2) продукція тваринництва у розрахунку на одну особу; (3) продукція рослинництва у розрахунку на 1 га посівної площі; (4) урожайність культур зернових та зернобобових; (5)

продукція тваринництва у розрахунку на одиницю ВРХ.

Показники кластерного аналізу за 2014-2020 рр. приведені до однорідного ряду методом середньої арифметичної зваженої (формула 2.1).

$$\widetilde{a}_i^n = \frac{\sum_{i=1}^j a_{it}^n * f_{it}^n}{\sum_{i=1}^j f_{it}^n} \quad (2.1)$$

де a_{it}^n – приведені значення i -ого показника n -ого району; a_{it}^n – значення i -ого показника n -ого району у t -період часу; f_{it}^n – частота i -ого показника n -ого району у t -період часу.

Результати кластерного аналізу наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Результати кластерування районів Львівської області: критерій ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, 2014-2020 рр.

Кластери	Райони	Евклідова відстань	Характеристика	
I	Золочівський	1,176208	Найвищі параметри ефективності галузі тваринництва та високі – галузі рослинництва	
	Миколаївський	0,526089		
	Стрийський	0,943088		
II	Бродівський	0,450508	Найвища ефективність рослинницької галузі, урожайність та ефективність використання посівних площ	
	Буський	0,347121		
	Кам'янка-Бузький	0,47307		
	Самбірський	0,31731		
III	a	Дрогобицький	0,776429	Середні значення ефективності функціонування сільського господарства
		Городоцький	0,677699	
		Жидачівський	0,55973	
	b	Перемишлянський	0,454753	
		Сокальський	0,406132	
		Радехівський	0,329002	
IV	Пустомитівський	0,256392	Найнижчі значення ефективності функціонування сільського господарства	
	Жовківський	0,268394		
	Мостиський	0,350478		
	Старосамбірський	0,346679		
	Яворівський	0,52306		

Джерело: розраховано на основі даних Додатку Г з використанням програмного забезпечення Statistica 7

У підсумку аналізу ідентифіковано 4 групи районів області за показниками ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств. Так, до першої групи потрапили Золочівський, Миколаївський

та Стрийський райони. На загал вони характеризуються найкращими показниками ефективності функціонування галузі тваринництва (продукція тваринництва у розрахунку на одну особу та продукція тваринництва у розрахунку на одиницю ВРХ) та високими показниками галузі рослинництва (за цими показниками поступаються лише районам другої групи).

До другої групи увійшли Бродівський, Буський, Кам'янка-Бузький та Самбірський райони. Ці території характеризуються найвищими показниками ефективності функціонування в більшій мірі рослинницької галузі (йдеться про показники продукції рослинництва у розрахунку на одну особу, продукції рослинництва у розрахунку на 1 га посівної площі та урожайність культур зернових і зернобобових).

Райони третьої групи поступаються за ефективністю першим двом, однак складають конкуренцію районам другої групи за показником «Продукція тваринництва у розрахунку на одну особу» та районам третьої групи за показником «Продукція рослинництва у розрахунку на 1 га посівної площі». Одночасно наявна незначна, однак диференціація за ефективністю функціонування підприємств цієї групи. Йдеться про дещо нижчі значення показників районів підгрупи b.

А от райони групи 4 мають найгірші інтегральні параметри ефективності функціонування сільського господарства. Відповідно, керівникам підприємств слід працювати над підвищенням ефективності виробничо-господарських бізнес-процесів у відповідності до специфіки характеристик ефективності кластерів, що дозволить наростити показники ефективності до рівня інших районів, що слугуватиме чинником вирівнювання й фінансово-економічних результатів.

У табл. 2.9 наведено показники, які засвідчують належний рівень статистичної значущості та достовірності результатів кластерного аналізу.

Показники статистичної значущості та достовірності результатів кластерного аналізу, 2014-2020 рр.

Змінні	Статистичне значення	Стандартне відхилення	Варіація	F-критерій Фішера	p-рівень
X ₁	-1,04836	0,685274	0,470212	7,380273	0,00332
X ₂	-0,78565	0,43984	0,193711	6,601197	0,005207
X ₃	-1,30732	0,194244	0,03778	7,685066	0,002804
X ₄	-1,37376	0,414788	0,172273	11,45291	0,000459
X ₅	-0,41296	0,29989	0,090051	25,20902	0,000006

Джерело: розраховано на основі даних додатку Г з використанням програмного забезпечення Statistica 7

На рис. 2.5 подано графічну інтерпретацію одержаних результатів.

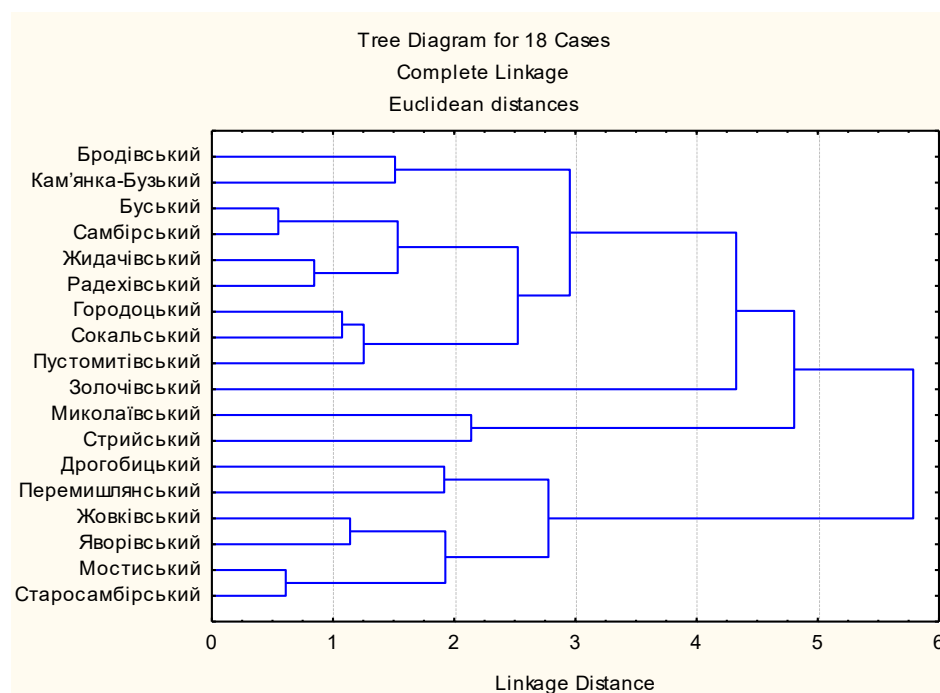

Рис. 2.5. Дендрограма районів Львівської області за показниками ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано на основі даних додатку Г з використанням програмного забезпечення Statistica 7 методом комплексного зв'язку

Таким чином підприємствам групи 1 доцільно реалізувати заходи, орієнтовані на покращення показників ефективності функціонування тваринницького господарства, а підприємствам групи 2 – галузі рослинництва. Підприємствами третьої групи важливо формувати та реалізувати більш комплексні програми зі заходами системного розвитку. Така політика підприємств забезпечить подальше покращення фінансово-

економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств регіону.

2.2. Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Для аналізу фінансово-економічних результатів безпосередньо на мікрорівні було обрано 7 сільськогосподарських підприємств Львівської області, з поміж яких 3 спеціалізуються на продукції рослинництва та 4 – продукції тваринництва. Більш детальна характеристика підприємств наведена у табл. Е.1 Додатку Е.

На загал, можна констатувати, що діяльність (як і фінансово-економічні результати господарювання) підприємств у 2017-2021 рр. не була стабільною. Про це передусім свідчать обсяги господарювання, зокрема доходів, та їх динаміка. Так, більшості підприємствам за аналізований період вдалося наростити обсяги доходу, причому окремим з доволі значним приростом (ФГ «Скорика Михайла Мироновича» у 6,1 разу, ФГ «Пчани-Денькович» у 2,3 рази), однак для інших характерним став спад показника – ТзОВ «Львівські свинки» на 31,9 %, ТзОВ «Генетиксервіс» на 21,3 %, ТзОВ «АгроІнвест» на 7,3 % (табл. 2.10).

Окрім того, жодне з аналізованих підприємств не характеризується стабільністю відносно їх доходів і кожне з них мало як періоди нарощування цього показника, так і кризові роки, причому тенденції, які спостерігаються, абсолютно різноманітні, що не дозволяє їх описати певним більш-менш однотипним трендом, а це підтверджує нестабільність діяльності та формування доходності аналізованих підприємств.

З іншого боку, підприємства функціонують перманентно, але стабільно, і більшість з них на 2021 р. мала достатньо високі значення доходів – ТзОВ «КПК-АгроІнвест» – 170,8 млн грн, ФГ «Пчани-Денькович» – 106,7 млн грн, ПА «Батько і син» – 34,4 млн грн.

Попри синусоїдально подібну динаміку доходів аналізованих сільськогосподарських підприємств все таки є підстави вести мову про те, що більшість з них наростили їх обсяги або в останньому (2021 р. до 2020 р.) з років аналізованого періоду або відносно попереднього – 2019 р.

Таблиця 2.10

Показники доходу сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Разом доходи, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	184351,0	269963,0	132767,0	120012,0	170821,0	92,7	142,3
ПА «Батько і син»	32488,7	24095,0	51688,1	40623,3	34367,4	105,8	84,6
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	608,4	513,8	493,4	2804,0	3663,0	6,1 р.	130,6
ФГ «Пчани-Денькович»	46851,2	50105,0	62152,8	44767,6	106714,8	2,3 р.	2,4 р.
ФГ «Межиріччя»	16422,2	16991,4	19988,0	21243,8	22165,4	134,9	104,3
ТзОВ «Львівські свинки»	42887,3	44737,6	53033,4	57538,5	29207,8	68,1	50,8
ТзОВ «Генетиксервіс»	20384,6	19743,1	16691,7	12870,8	16044,6	78,7	124,7
Частка чистого доходу, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	95,08	96,1	90,98	96,8	97,98	+2,90	+1,18
ПА «Батько і син»	100,0	100,0	97,6	99,83	99,85	-0,15	+0,02
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	100,0	100,0	99,8	99,9	100,0	-	+0,10
ФГ «Пчани-Денькович»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
ФГ «Межиріччя»	96,66	92,83	78,63	100,0	100,0	+3,34	-
ТОВ «Львівські свинки»	45,57	52,84	51,57	62,5	100,0	+54,43	+37,5
ТзОВ «Генетиксервіс»	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Частка інших операційних доходів, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2,28	3,9	9,02	3,2	2,02	-0,26	-1,18
ПА «Батько і син»	-	-	1,6	0,1	0,15	+0,15	-
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	0,2	0,1	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Межиріччя»	4,34	4,58	18,0	-	-	-4,34	-
ТОВ «Львівські свинки»	42,8	47,16	48,43	37,5	-	-42,8	-37,5
ТзОВ «Генетиксервіс»	-	-	-	-	-	-	-
Частка інших доходів, %							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	-	-	-	-	-	-	-
ПА «Батько і син»	-	-	1,8	0,07	-	-	-
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Межиріччя»	-	2,59	3,37	-	-	-	-
ТОВ «Львівські свинки»	11,63	-	-	-	-	-11,63	-
ТзОВ «Генетиксервіс»	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Відтак, на нашу думку, підприємства функціонують стійко, однак,

піддаються істотному впливу зовнішніх факторів, а також ще не виробили оптимальної внутрішньої моделі стабільного сталого розвитку, однією з причин чого можуть слугувати недоліки в системі управління системним розвитком сільськогосподарських підприємств.

Позитивно, що окремі з них частково диверсифікують власні доходи. Так, такі підприємства, як ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Межиріччя», ТзОВ «Генетиксервіс» та ін. мали в структурі доходів інші операційні доходи, до яких відносяться доходи від надання в оренду активів, відсотки на залишки коштів на рахунках у банках, виручка від продажу оборотних активів (окрім готової продукції). Це додаткове джерело формування доходів та, відповідно, позитивних фінансово-економічних результатів господарювання.

Проте, основна операційна діяльність все таки повинна превалювати, чого, до прикладу, не спостерігалось на ТзОВ «Львівські свинки», у якого у 2017-2020 рр. частка інших операційних доходів сягала 37-49 %. У випадку, якщо це суто додаткові доходи, така ситуація прийнятна, однак, якщо одне з базових джерел формування фінансово-економічних результатів, то це може бути свідченням фінансово-економічної несамодостатності основного виду економічної діяльності підприємства – виробництва та реалізації тваринницької продукції.

Окремі підприємства мали в аналізованому періоді також і інші доходи, зокрема отримані від фінансових інвестицій, неопераційних курсових різниць та іншої не пов'язаної з операційною діяльністю, що позитивно, однак обсяги таких доходів не значні, коли диверсифікація дохідної частини може і має вважатися важливою складовою системи менеджменту розвитку бізнесу на загал, а також формування фінансово-економічних результатів господарювання зокрема.

Зростання доходів, беззаперечно, безальтернативна передумова нарощення обсягів господарської діяльності, зміцнення ринкових позицій та розширеного відтворення сільськогосподарських підприємств. Проте, покращення фінансово-економічних результатів бізнесу безпосередньо

залежить від оптимізації при цьому системи менеджменту витрат.

З інформації, наведеної у табл. 2.11, попередньо констатуємо наявність негативної тенденції відносно вищих темпів зростання витрат аналізованих підприємств у порівнянні з показниками доходів. Так, відповідні співвідношення становили: на ПА «Батько і син» 116,3 % до 105,8 %, на ФГ «Скорика Михайла Мироновича» 6,4 рази до 6,1 разу, на ФГ «Межиріччя» 151,3 % до 134,9 %, на ТзОВ «Львівські свинки» 109,9 % проти 68,1 %. При зростанні обсягів діяльності рівень витрат підприємств знижується через послаблення внеску постійних витрат. Але на зазначених підприємствах цього не відбувається, що може бути наслідком або недосконалого управління витратами, або все ще не виходу підприємств на планові обсяги виробничо-господарської, а, відтак, – фінансово-економічної діяльності.

З іншого боку, тенденції зміни витрат сільськогосподарських підприємств практично тотожні зі змінами у їх доходах, що закономірно, оскільки провідну частку в структурі витрат обіймає собівартість реалізованої продукції. Так, на 2021 р. частка собівартості реалізованої продукції на ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Скорика Михайла Мироновича», ФГ «Пчани-Денькович» та ТзОВ «Генетиксервіс» становила від 88 % до 99 %, що, з одного боку, позитивно (є свідченням високого рівня змінних витрат та, відповідно, глибокої оптимізації постійних витрат, більшість з яких не пов'язані з виробничою діяльністю і приводять до зниження прибутковості), однак, з іншого боку, може розцінюватися як негативний тренд, адже означає низький рівень фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією інших, не виробничих функцій, як от – менеджменту, маркетингу, консалтингу тощо.

З такої позиції більш раціональною можна вважати структуру витрат, яка склалася на підприємствах ТзОВ «Львівські свинки» та ФГ «Межиріччя», де 65-70 % витрат припадає на собівартість реалізованої продукції, 27-35 % – на інші операційні витрати (собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, інші витрати крім тих, що включаються до собівартості продукції

(товарів, робіт, послуг)).

Таблиця 2.11

Показники обсягу та структури витрат сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Разом витрати, тис. грн							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	174684,0	258096,0	137560,0	82628,0	90119,0	51,6	109,1
ПА «Батько і син»	26522,1	21217,4	40220,5	36403,2	30841,9	116,3	84,7
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	572,5	511,4	490,9	2786,0	3648,0	6,4 р.	130,9
ФГ «Пчани-Денькович»	42034,7	45855	56952,8	38367,6	94275,8	2,2 р.	2,5 р.
ФГ «Межиріччя»	14049,7	15036,9	22502,4	18375,2	21258,2	151,3	115,6
ТЗОВ «Львівські свинки»	35002,4	37510,8	49444,6	51138,3	38451,1	109,9	75,2
ТЗОВ «Генетиксервіс»	20199,8	19607,9	16523,3	12627,8	15909,4	78,8	125,9
Частка собівартості реалізованої продукції, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	92,37	92,14	80,85	88,72	88,26	-4,11	-0,45
ПА «Батько і син»	74,86	82,29	89,61	87,72	80,73	+5,87	-7,00
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	79,72	95,54	96,19	87,44	87,91	+8,19	+0,47
ФГ «Пчани-Денькович»	95,17	95,61	93,86	90,13	98,97	+3,81	+8,85
ФГ «Межиріччя»	72,21	70,74	79,31	62,59	69,96	-2,25	+7,37
ТОВ «Львівські свинки»	55,38	54,72	45,74	52,17	64,58	+9,21	+12,4 2
ТЗОВ «Генетиксервіс»	98,86	99,75	97,47	96,06	98,74	-0,12	+2,68
Частка інших операційних витрат, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	5,18	5,76	14,39	8,04	5,13	-0,05	-2,91
ПА «Батько і син»	7,58	10,69	4,95	6,73	9,83	+2,25	+3,11
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	4,19	4,46	3,81	12,56	12,09	+7,9	-0,47
ФГ «Пчани-Денькович»	3,33	3,55	5,08	4,92	0,33	-3,00	-4,59
ФГ «Межиріччя»	11,33	11,15	19,13	34,10	26,96	+15,63	-7,14
ТОВ «Львівські свинки»	45,77	45,28	54,23	47,83	35,42	-10,36	-12,42
ТЗОВ «Генетиксервіс»	0,12	0,12	0,39	0,46	0,24	+0,12	-0,22
Частка інших витрат, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	2,45	2,1	4,76	3,25	6,61	+4,16	+3,36
ПА «Батько і син»	7,5	7,02	5,44	5,55	9,44	+1,94	+3,89
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	-	-	-	-	-	-	-
ФГ «Пчани-Денькович»	0,39	0,84	1,06	4,95	0,69	+0,31	-4,26
ФГ «Межиріччя»	14,53	18,11	1,56	3,31	3,08	-11,44	-0,23
ТОВ «Львівські свинки»	-	-	0,02	-	-	-	-
ТЗОВ «Генетиксервіс»	1,02	0,13	2,15	3,48	1,02	-	-2,46

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Ще близько 3 % витрат цих підприємств припадають на інші витрати (собівартість реалізації фінансових інвестицій, витрати від зміни балансової вартості фінансових інструментів, інші витрати, які виникають у процесі господарської діяльності (крім фінансових), але не пов'язані з операційною

діяльністю).

Разом із тим, на загал, витратомісткість виробничо-господарської та фінансової діяльності аналізованих сільськогосподарських підприємств залишається високою. Так, на частині підприємств рівень загальних витрат (у валовому доході) лише в незначній мірі не сягає 100 % (рис. 2.7), а в окремих роках перевищував цю позначку (ТзОВ «КПК-АгроІнвест» – 103,6 % та ФГ «Межиріччя» – у 2019 р.; ТзОВ «Львівські свинки» – 131,7 % у 2021 р.), що негативно. Відповідно, зазначені підприємства у вказаних роках були збитковими. Політика формування фінансово-економічних результатів господарювання має бути більш прогнозованою і плановою, не допускати ситуацій, коли витрати перевищують доходи підприємства. Водночас, потрібно визнати, що у сьогоднішніх складних умовах війни та іншої політико-економічної нестабільності гарантувати це достатньо складно.

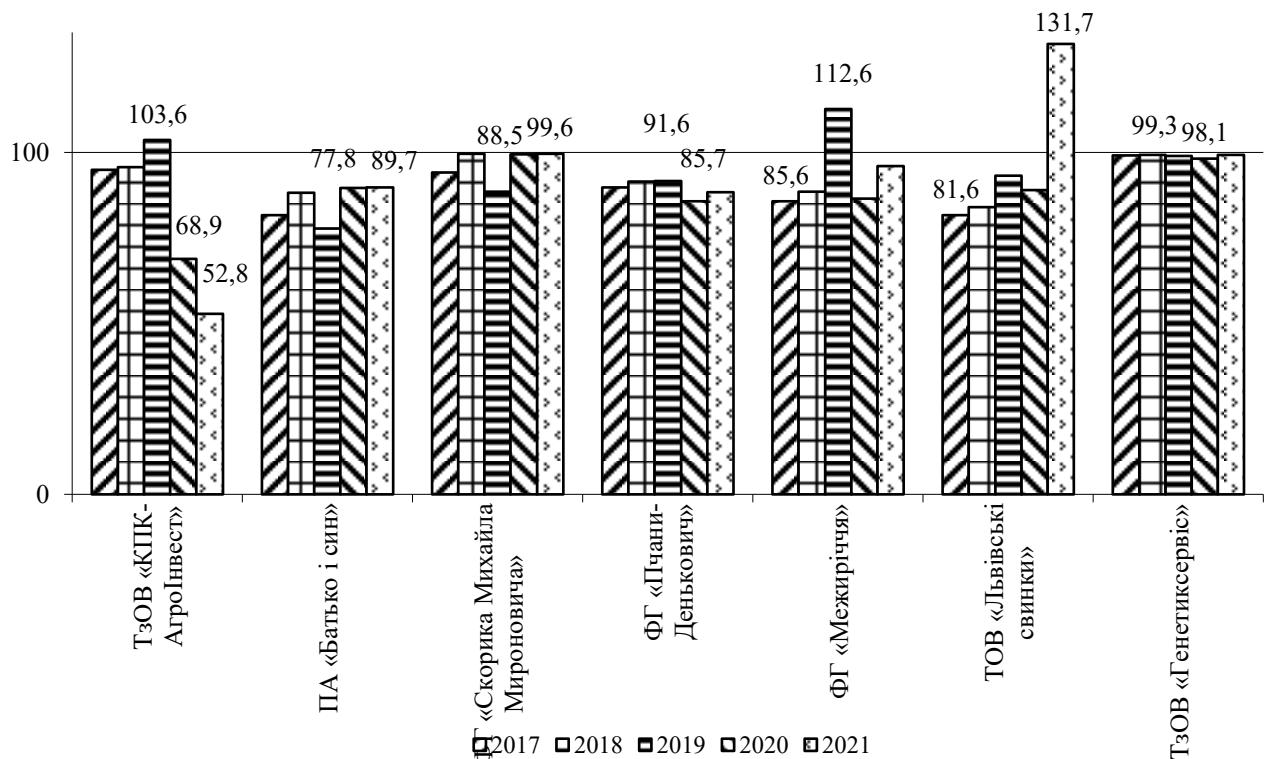

Рис. 2.7. Рівень загальних витрат у загальних доходах сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Найбільш стабільною у плані управління витратами в аналізований період була діяльність ПА «Батько і син» та ФГ «Пчани-Денькович». Рівень

витратомісткості цих суб'єктів сільськогосподарського бізнесу стабільно коливався у діапазоні 78-92 %, що, на нашу думку, можна вважати більш-менш оптимальним і таким, що сприяє досягненню прийняттого рівня прибутковості господарювання та окупності інвестицій, вкладених у бізнес.

Власне, такий висновок підтверджується стабільною порівняно високою рентабельністю зазначених суб'єктів господарювання. Так, ФГ «Пчани-Денькович» вдалося збільшити рентабельність підприємства з 9,6 % у 2017 р. до 14,4 % у 2021 р. (на 4,8 в. п.). Попри спад цього показника у 2018 р. надалі, починаючи з 2019 р., показник рентабельності цього підприємства лише стабільно зростав (середньорічні ланцюгові темпи приросту становили 23 %). Це може бути свідченням ефективного менеджменту бізнесу і наявності на підприємстві фахівців (структурного підрозділу) з планування фінансово-економічних результатів господарювання та системного розвитку бізнесу на загал.

З належним рівнем рентабельності функціонувало також підприємство ПА «Батько і син», щоправда з 17,2 % у 2017 р. та 19,6 % у 2019 р. показник знизився до рівня 6,8 % у 2021 р.

До негативного слід віднести низький рівень рентабельності таких підприємств, як ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (0,8 % у 2021 р.), ТЗОВ «Генетиксервіс» (1,3 %) та ФГ «Межиріччя» (1,4 %). Більше того. Для цих суб'єктів господарювання характерним стало зниження рівня рентабельності за період 2017-2021 рр. Очевидно, такий стан справ обумовлений високим рівнем витратомісткості господарювання, а шлях до покращення ситуації передбачає одну з двох альтернатив: оптимізацію витрат або збільшення обсягів діяльності за найбільш прибутковими напрямками, товарними позиціями.

Високорентабельною у 2017-2020 рр. була діяльність ТЗОВ «Львівські свинки». Однак у 2021 р. підприємство зазнало збитків, що головню обумовлено відсутністю поступлень за статтею «Інші операційні доходи» і вкотре довело все ще збитковість основної діяльності – виробництва

тваринницької продукції.

Таблиця 2.12

Показники прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, %, рази / +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Чистий прибуток / збиток, тис. грн							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	3050,7	3745,0	-4793,0	28266,0	74419,0	24,4 р.	2,6 р.
ПА «Батько і син»	5966,6	2877,6	11467,6	4220,1	3525,5	59,1	83,5
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	35,9	2,4	2,5	18,0	15,0	41,8	83,3
ФГ «Пчани-Денькович»	4816,5	4250,0	5200,0	6400,0	12439,0	2,6 р.	194,4
ФГ «Межиріччя»	2372,9	1954,5	-2514,4	2868,6	907,2	38,2	31,6
ТЗОВ «Львівські свинки»	7884,9	7226,8	3588,8	6400,2	-9243,3	-2,2 р.	-2,4 р.
ТЗОВ «Генетиксервіс»	184,8	135,2	168,4	243,0	135,2	73,2	55,6
Рентабельність підприємства, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	2,6	3,3	-4,9	18,2	34,9	+32,2	+16,7
ПА «Батько і син»	17,2	7,4	19,6	8,6	6,8	-10,4	-1,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	16,9	1,1	1,2	1,1	0,8	-16,2	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	9,6	7,9	8,9	10,5	14,4	+4,8	+3,9
ФГ «Межиріччя»	2,1	3,4	-4,6	4,3	1,4	-0,7	-2,9
ТОВ «Львівські свинки»	50,3	42,8	17,3	19,7	-34,3	-84,6	-53,9
ТЗОВ «Генетиксервіс»	2,1	1,5	1,8	1,6	1,3	-0,9	-0,3
Рентабельність власного капіталу, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	33,3	43,5	-127,9	93,2	71,1	+37,7	-22,2
ПА «Батько і син»	45,0	19,6	43,8	17,5	12,7	-32,3	-4,7
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	22,7	1,4	1,6	2,1	1,6	-21,0	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	16,2	12,5	12,9	13,7	20,9	+4,8	+7,3
ФГ «Межиріччя»	4,6	3,7	-5,1	5,2	1,5	-3,2	-3,7
ТОВ «Львівські свинки»	77,1	63,4	20,1	23,8	-49,4	-126,5	-73,2
ТЗОВ «Генетиксервіс»	10,3	7,4	8,5	10,9	5,7	-4,6	-5,2
Рентабельність продукції, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	1,9	1,6	-4,5	38,6	93,6	+91,7	+55,0
ПА «Батько і син»	25,3	16,5	31,8	13,2	14,6	-11,2	+0,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	6,2	0,5	0,5	0,7	0,5	-5,8	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	11,7	9,7	9,7	18,5	13,3	+1,6	-5,2
ФГ «Межиріччя»	23,5	18,4	-14,1	24,9	6,1	-17,4	-18,8
ТОВ «Львівські свинки»	40,0	35,2	15,8	23,9	-37,2	-77,2	-61,2
ТЗОВ «Генетиксервіс»	0,9	0,7	1,1	2,0	0,9	-	-1,1
Рентабельність фонду оплати праці, %							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	29,64	32,08	-72,96	440,07	964,23	+9,3 р.	+5,2 р.
ПА «Батько і син»	928,22	439,87	1464,0	233,43	236,56	-6,9 р.	3,1
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	7,01	0,45	0,46	4,13	2,83	-4,2	-1,3
ФГ «Пчани-Денькович»	371,01	284,22	289,18	265,73	447,77	76,8	182,0
ФГ «Межиріччя»	303,44	244,92	-309,6	310,96	91,65	-2,1 р.	-2,2 р.
ТОВ «Львівські свинки»	816,92	737,13	358,59	311,46	-431,5	-12,5 р.	-7,4 р.
ТЗОВ «Генетиксервіс»	15,27	9,91	13,35	23,07	8,56	-6,7	-14,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

На нашу думку, виробничо-господарська діяльність цього підприємства має піддатися ґрунтовному економічному аудиту з метою пошуку шляхів оптимізації витрат за відповідними центрами відповідальності та зростання ефективності головних бізнес-процесів.

Рентабельність власного капіталу є показником, який відображає обсяги прибутку в розрахунку на вкладений у бізнес капітал і є одним з ключових параметрів інвестиційної привабливості бізнесу, оскільки характеризує умовну кількість років, за яку (за існуючої прибутковості) підприємство здатне погасити обсяги вкладеного у підприємницьку діяльність власного капіталу. Відтак, позитивно, що високими значеннями цього показника характеризувалася діяльність ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (71,1 % у 2021 р.), ФГ «Пчани-Денькович» (20,9 %), ПА «Батько і син» (12,7 %). До 2020 р. включно високими були значення цього показника й на ТзОВ «Львівські свинки». Однак, результати аналізу засвідчують, що цього було досягнуто в більшій мірі не за рахунок стрімкого зростання чистого прибутку, як через достатньо малі обсяги власного капіталу підприємств.

Цю тезу підтверджують також високі значення показників рентабельності фонду оплати праці, які були досягнуті через низький рівень оплати праці та, відповідно, незначний фонд оплати праці персоналу на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. З іншого боку, висока рентабельність фонду оплати праці є свідченням ефективного використання трудового ресурсу. Позаяк, слід враховувати, що це не повинно суперечити тінізації соціально-трудова відносин та зниженню рівня мотивації праці, оскільки такі прояви у підсумку призводять до розвитку деструктивних процесів зі дестабілізацією ситуації та погіршення фінансово-економічних результатів підприємства.

Разом із тим, позитивно, що здебільшого високою є рентабельність продукції на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. Найвищими значеннями характеризувалося ТзОВ «КПК-АгроІнвест», де у 2021 р. показник становив 93,6 % та зріс до 2020 р. на 55,0 в. п. У значній

мірі таких результатів було досягнуто за рахунок достатньо раціональної структури операційних витрат цього підприємства. Так, у 2021 р. на матеріальні витрати припадало 60,4 %, на оплату праці та соціальні відрахування – 6,1 %, на амортизацію основних засобів – 4,6 %, на інші операційні витрати – 28,8 %. Таким чином, рівень прямих витрат на виробництво продукції не високий і це дозволило наростити її рентабельність. А це прямий шлях до підвищення рівня прибутковості сільськогосподарського підприємства, що і відбулося на практиці, коли у 2021 р. чистий прибуток цього підприємства стрімко зріс відносно 2020 р. – у 2,6 рази (з 28,3 млн грн до 74,4 млн грн).

Порівняно високою залишалася рентабельність продукції ПА «Батько і син» (14,6 % у 2021 р.) та ФГ «Пчани-Денькович» (13,3 %). Однак, з поміж аналізованих підприємств за цим показником все ж наявні й негативні аспекти. Йдеться про низьку рентабельність продукції ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (лише 0,5-0,7 % у 2018-2021 рр.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (0,7-2,0 % у 2017-2021 рр.); зниження її рівня на ПА «Батько і син» (на 11,2 в. п. за 2017-2021 рр.) та ФГ «Межиріччя» (на 17,4 в.п. за 2017-2021 рр.).

Нестабільність ситуації з рентабельністю продукції призвела й до відповідних змін у рівні та динаміці рентабельності доходів аналізованих сільськогосподарських підприємств. З інформації, відображеної на рис. 2.8, чітко простежується зростання прибутковості на ТзОВ «КПК-АгроІнвест», стабільність рентабельності доходів на ПА «Батько і син», ФГ «Пчани-Денькович», низький рівень рентабельності на ТзОВ «Генетиксервіс» та нестабільність ситуації з прибутковістю й рентабельністю на ФГ «Межиріччя» та ТзОВ «Львівські свинки». Таким чином, під час фінансового планування діяльності та розвитку сільськогосподарські підприємства мають враховувати поточний стан справ і обирати стратегію, яка стосується або закріплення високого рівня рентабельності, або стабілізації ситуації з прибутковістю, або підвищення рівня валового прибутку і значного покращення рівня фінансових результатів господарювання.

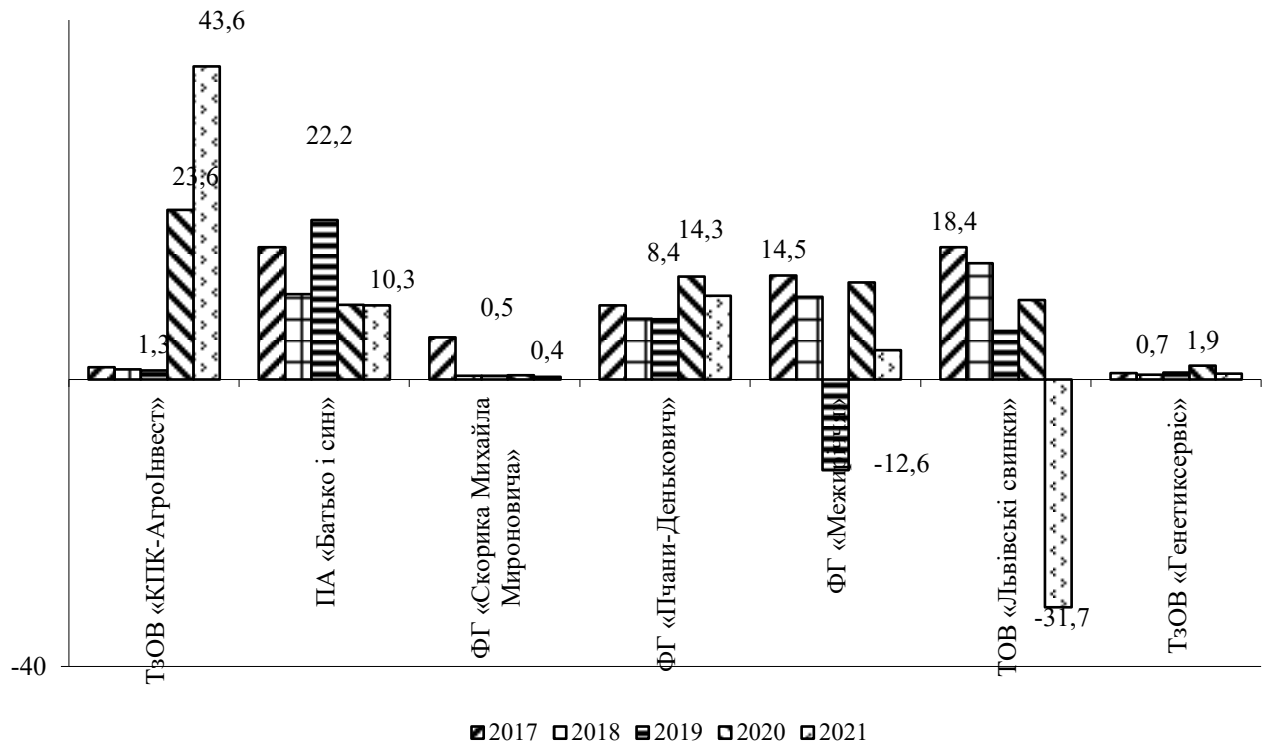

Рис. 2.8. Рентабельність доходів сільськогосподарських підприємств, %

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Високі показники прибутковості забезпечили достатньо прийнятну фінансову стійкість суб'єктів сільськогосподарського бізнесу, що є позитивним наслідком господарювання та формування фінансово-економічних результатів підприємств. Так, коефіцієнт автономії, який характеризує незалежність від позикових коштів і показує частку власних активів у загальній валюті балансу, у 2021 р. практично на всіх з аналізованих підприємствах (окрім ТЗОВ «Генетиксервіс») мав прийнятні значення ($>0,5$), а на ФГ «Межиріччя» сягав 0,88 та за весь аналізований період коливався у межах 0,8-0,91, що свідчить про дуже міцне фінансове становище підприємства. Позитивним слід також розцінювати наявність тенденції до покращення показника автономії на всіх підприємствах, окрім ФГ «Скорика Михайла Мироновича» за 2017-2021 рр. Однак, фінансова стійкість ТЗОВ «Генетиксервіс» не задовольнялася в жодному з років аналізованого періоду, що негативно та є додатковим свідченням незадовільної прибутковості і рентабельності цього суб'єкта господарювання.

Власне, це також стало однією з причин того, що у 2021 р. саме це підприємство отримало незадовільне значення коефіцієнта співвідношення позикових та власних коштів – 1,15, коли нормативне значення <1,0.

Таблиця 2.13

Показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Відхилення, +/-	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт автономії (нормативне значення > 0,5)							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	0,08	0,08	0,04	0,19	0,49	+0,41	+0,30
ПА «Батько і син»	0,36	0,36	0,45	0,49	0,53	+0,17	+0,04
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,75	0,75	0,77	0,53	0,47	-0,29	-0,06
ФГ «Пчани-Денькович»	0,58	0,63	0,68	0,75	0,68	+0,10	-0,07
ФГ «Межиріччя»	0,91	0,88	0,86	0,80	0,88	-0,02	+0,08
ТЗОВ «Львівські свинки»	0,63	0,60	0,68	0,77	0,67	+0,04	-0,10
ТЗОВ «Генетиксервіс»	0,20	0,20	0,21	0,14	0,22	+0,02	+0,08
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (фінансовий ризик) (нормативне значення < 1,0)							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	11,59	12,12	24,81	3,91	0,78	-10,81	-3,13
ПА «Батько і син»	1,22	1,25	0,98	0,83	0,79	-0,43	-0,03
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,33	0,33	0,30	0,89	1,15	+0,82	+0,25
ФГ «Пчани-Денькович»	0,65	0,59	0,46	0,31	0,47	-0,18	+0,16
ФГ «Межиріччя»	0,08	0,12	0,13	0,19	0,11	+0,02	-0,08
ТОВ «Львівські свинки»	0,65	0,65	0,48	0,30	0,48	-0,16	+0,18
ТЗОВ «Генетиксервіс»	3,76	3,61	3,15	1,53	0,51	-3,24	-1,02
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами (нормативне значення \geq 0,1)							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	-0,09	-0,09	-0,09	0,06	0,33	+0,42	+0,27
ПА «Батько і син»	-0,12	-0,08	0,20	0,25	0,37	+0,48	+0,12
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,73	0,72	0,74	0,45	0,40	-0,33	-0,05
ФГ «Пчани-Денькович»	0,04	0,18	0,01	0,22	0,10	+0,07	-0,12
ФГ «Межиріччя»	0,86	0,87	0,82	0,75	0,84	-0,02	+0,09
ТОВ «Львівські свинки»	0,43	0,41	0,50	0,67	0,46	+0,03	-0,20
ТЗОВ «Генетиксервіс»	-0,21	-0,21	0,01	0,08	0,17	+0,38	+0,09
Коефіцієнт покриття (нормативне значення > 2,0)							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	0,95	0,92	0,92	1,13	2,00	+1,05	+0,87
ПА «Батько і син»	1,41	1,31	1,58	1,67	1,76	+0,34	+0,09
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,54	3,58	3,90	1,83	1,66	-1,88	-0,17
ФГ «Пчани-Денькович»	1,22	1,21	1,01	1,34	1,12	-0,10	-0,22
ФГ «Межиріччя»	11,89	8,36	7,33	5,24	8,06	-3,83	+2,83
ТОВ «Львівські свинки»	1,67	1,69	2,00	2,99	1,87	+0,20	-1,12
ТЗОВ «Генетиксервіс»	0,88	0,89	1,19	4,22	8,24	+7,36	+4,02
Коефіцієнт швидкої ліквідності (нормативне значення > 1,0)							
ТЗОВ «КПК-АгроІнвест»	0,27	0,26	0,12	0,28	0,42	+0,15	+0,14
ПА «Батько і син»	0,14	0,11	0,09	0,17	0,14	-0,01	-0,03
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,03	0,01	0,04	0,67	0,56	+0,52	-0,12

<i>Продовження табл. 2.13</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
ФГ «Пчани-Денькович»	0,32	0,32	0,41	0,56	0,38	+0,05	-0,18
ФГ «Межиріччя»	9,85	6,92	6,32	4,39	5,74	-4,11	+1,35
ТОВ «Львівські свинки»	1,36	1,38	1,29	2,25	1,54	+0,18	-0,72
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,75	0,75	1,01	3,86	7,37	+6,62	+3,50
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (нормативне значення > 0,2)							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	-	-
ПА «Батько і син»	0,04	0,04	0,03	0,01	0,01	-0,03	-
ФГ «Скорика Михайла Миконовича»	0,02	0,01	0,04	0,01	0,18	+0,16	+0,17
ФГ «Пчани-Денькович»	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	-	+0,01
ФГ «Межиріччя»	0,06	0,04	0,01	0,21	0,11	+0,06	-0,10
ТОВ «Львівські свинки»	0,05	0,06	0,03	0,02	0,01	-0,04	-0,01
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	-	-0,01

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Інші аналізовані підприємства що у 2021 р., що у більшості роках аналізованого періоду мали прийнятні значення цього показника і це є свідченням їх достатньо високої резилентності відносно залежності від зовнішнього капіталу.

Особливо позитивно, що відповідна ситуація виправилася на ТзОВ «КПК-АгроІнвест», де значення показника у 2017-2019 рр. були критично не задовільними, а підприємство – критично залежним від зовнішніх боргових зобов'язань.

Це ж підприємство, як і ТзОВ «Генетиксервіс», у 2017-2019 рр. мало проблеми й зі забезпеченістю власними коштами, втім вже у 2020-2021 рр. забезпеченість власними коштами нормалізувалася та на всіх з аналізованих підприємствах досягла прийнятних значень (>0,1).

Однак, ситуація не настільки стабільна з ліквідністю підприємств. До прикладу, у 2021 р. лише три (ТзОВ «КПК-АгроІнвест», ФГ «Межиріччя» та ТзОВ «Генетиксервіс») з семи підприємств мали прийнятні значення коефіцієнта покриття (>2,0). Відтак, у інших суб'єктів господарювання здатність швидко погашати власні короткострокові зобов'язання була недостатньою і це негативно у контексті стабільної роботи та високої ділової активності як ознак формування позитивних фінансово-економічних результатів господарювання. З іншого боку, це може бути обумовлене специфікою виробничо-господарської, а, відтак, і фінансової діяльності

безпосередньо в сільськогосподарському бізнесі.

При тому ліквідність (коефіцієнт покриття) ФГ «Пчани-Денькович» та ФГ «Межиріччя» за 2017-2021 рр. погіршилася; задовільними значенням коефіцієнта швидкої ліквідності ($>1,0$) характеризувалися лише ФГ «Межиріччя», ТзОВ «Львівські свинки» та ТзОВ «Генетиксервіс»; значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності ($>0,2$) за всіма суб'єктами господарювання були суттєво нижчими за оптимальні. Таким чином, якщо фінансова стійкість аналізованих сільськогосподарських підприємств здебільшого задовольняється, то ліквідність – ні. Відповідно, керівництву підприємств слід працювати над покращенням структури оборотних активів, стабілізацією ліквідності, покращенням співвідношень дебіторської і кредиторської заборгованості та збільшенням резервів поточних фінансових інвестицій і грошових засобів.

Ефективність виробництва слугує одночасно і умовою і наслідком формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. З такої позиції позитивно, що на всіх (крім ТзОВ «Львівські свинки») з аналізованих сільськогосподарських підприємств спостерігається позитивна динаміка щодо підвищення одного з ключових індикаторів ефективності в економіці – продуктивності праці. Особливо високих значень як за обсягами (3,1 млн грн в розрахунку на одного працівника), так і за динамікою (2,3 рази у 2021 р. до 2017 р.) вдалося досягти на ФГ «Пчани-Денькович» (табл. 2.14). У той же час не надто ефективною (в порівнянні з іншими аналізованими підприємствами) можна вважати продуктивність праці на ТзОВ «Львівські свинки». Продуктивність праці на цьому підприємстві у 2021 р. склала 1,1 млн у розрахунку на одного працівника і цей показник був на 26,7 % нижчим за його значення у 2017 р. та на 55,3 % у 2020 р. Очевидно, що подальше покращення фінансово-економічних результатів господарювання цього підприємства слід тісно ув'язати зі внутрішніми чинниками, зокрема інтенсифікацією ефективного використання персоналу.

Не настільки позитивною склалася на аналізованих

сільськогосподарських підприємствах ситуація з фондівдачею. Найбільш продуктивно використовували основні засоби ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (21,9 грн у 2021 р.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (за 2017-2021 рр. показник зріс з 6,3 до 23,5 грн (у 3,7 рази)).

Таблиця 2.14

Показники ефективності виробництва як передумова формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств

Підприємства / показники	Роки					Темпи зростання, %	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 /2017	2021 /2020
Продуктивність праці, тис. грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	2333,6	3461,1	1702,1	1666,8	2372,5	101,7	142,3
ПА «Батько і син»	1476,8	1147,4	2461,3	2138,1	2454,8	166,2	114,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	152,1	128,5	123,4	280,4	407,0	2,7 р.	145,2
ФГ «Пчани-Денькович»	1377,9	1431,6	1828,0	1316,7	3138,7	2,3 р.	2,4 р.
ФГ «Межиріччя»	821,1	894,3	1110,4	1634,1	1705,0	2,1 р.	104,3
ТзОВ «Львівські свинки»	1531,7	1597,8	1964,2	2054,9	1123,4	73,3	54,7
ТзОВ «Генетиксервіс»	728,0	731,2	667,7	677,4	891,4	122,4	131,6
Фондовіддача, грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	10,1	15,7	11,7	5,4	3,4	33,7	62,6
ПА «Батько і син»	2,3	1,6	2,9	2,6	2,6	113,4	98,5
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	24,4	19,9	21,6	15,7	21,9	89,8	140,0
ФГ «Пчани-Денькович»	1,8	1,7	1,6	1,1	1,9	108,6	180,1
ФГ «Межиріччя»	0,3	2,4	2,1	1,7	1,5	5,9 р.	87,6
ТОВ «Львівські свинки»	9,9	10,5	14,2	6,7	2,9	29,1	43,4
ТзОВ «Генетиксервіс»	6,3	6,5	8,8	11,3	23,5	3,7 р.	2,1 р.
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	1,9	2,8	1,6	0,9	1,1	55,4	116,5
ПА «Батько і син»	1,6	1,0	1,3	1,2	0,9	55,7	72,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,3	2,7	2,7	1,9	2,2	66,1	110,2
ФГ «Пчани-Денькович»	1,9	2,1	3,3	2,3	3,4	174,9	149,4
ФГ «Межиріччя»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	130,9	109,5
ТОВ «Львівські свинки»	3,8	3,5	3,1	2,4	1,7	45,9	72,1
ТзОВ «Генетиксервіс»	3,7	3,4	2,2	0,9	1,6	42,6	179,0
Дохід на 1 грн власного капіталу, грн							
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	20,1	31,4	35,5	3,9	1,6	8,1	41,2
ПА «Батько і син»	2,5	1,6	1,9	1,7	1,2	50,7	73,8
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3,9	3,2	3,1	3,2	4,1	106,9	128,4
ФГ «Пчани-Денькович»	1,6	1,5	1,5	0,9	1,8	114,5	188,4
ФГ «Межиріччя»	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	112,4	93,9
ТОВ «Львівські свинки»	4,2	3,9	2,9	2,1	1,6	37,2	73,1
ТзОВ «Генетиксервіс»	11,3	10,8	8,4	5,8	6,8	59,8	117,5

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств

Для інших підприємств характерні або невисокі значення цього показника ефективності або його зниження, що є негативною передумовою формування хороших фінансово-економічних результатів господарювання та

також потребує підвищення інтенсивності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Одним зі стримуючих чинників ефективності виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві (з огляду на специфіку цього виду економічної діяльності) завжди був чинник сезонності, який обмежував ділову активність і зокрема оборотність оборотних активів. Однак, факт її зниження слід розцінювати як негативну передумову зростання ефективності господарювання аналізованих сільськогосподарських підприємств. Ефективною у цьому аспекті можна визнати хіба оборотність оборотних активів ФГ «Пчани-Денькович» (у 2021 р. значення показника становило 3,4 рази та показник зріс до 2017 р. на 74,9 %). Іншим підприємствам слід працювати над підвищенням оборотності передусім засобами вдосконалення сівозмін, використання більш продуктивних сортів рослин та порід тварин, оптимізації ресурсного забезпечення та пришвидшення технологічних бізнес-процесів.

У підсумку невисокі значення ключових параметрів ефективності виробництва призвели до низької продуктивності бізнесу на загал. Так, один зі головних показників ефективності інвестування у бізнес – дохід на 1 грн власного капіталу – на більшості з аналізованих сільськогосподарських підприємствах залишався невисоким (0,4 – 1,8 грн у розрахунку на 1 грн вкладеного у бізнес власного капіталу), а на окремих із них ще й продовжував знижуватися. Ситуація більш-менш стабільна лише на ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (4,1 грн у 2021 р. та збільшення на 6,9 % до 2017 р.) та ТзОВ «Генетиксервіс» (6,8 грн, однак цей показник до 2017 р. знизився на 40,2 %). Таким чином, аналізованим суб'єктам господарювання критично важливо підвищувати рівень своєї доходності, причому всіма можливими для цього засобами, для чого має бути розроблено комплексну систему заходів (інструментарій).

За результатами апробації авторського методичного підходу до оцінювання фінансово-економічних результатів сільськогосподарських

підприємств у формі динамічної моделі, яка враховує мінливі умови розвитку та галузеву специфіку (п.р. 1.3 дослідження, додаток Ж), встановлено, що для сільськогосподарських підприємств Львівської області найбільшу вагову значущість мали індикатори «Дохід на 1 грн активів» (24,8 %) (компонента «Дохідність»), «Рентабельність ФОП» і «Рентабельність власного капіталу» (20,5 % і 20,4 % відповідно) (компонента «Рентабельність»), «Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів» (23,2 %) (компонента «Фінансовий стан і капіталізація»). Примітно, що найбільший вплив на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону за 2017-2021 рр. демонструвала дохідна компонента (коефіцієнт рівний 41,3 %). Фінансово-економічні результати детерміновані фінансовим станом і можливостями капіталізації лише на 19,9 % (рис. 2.9).

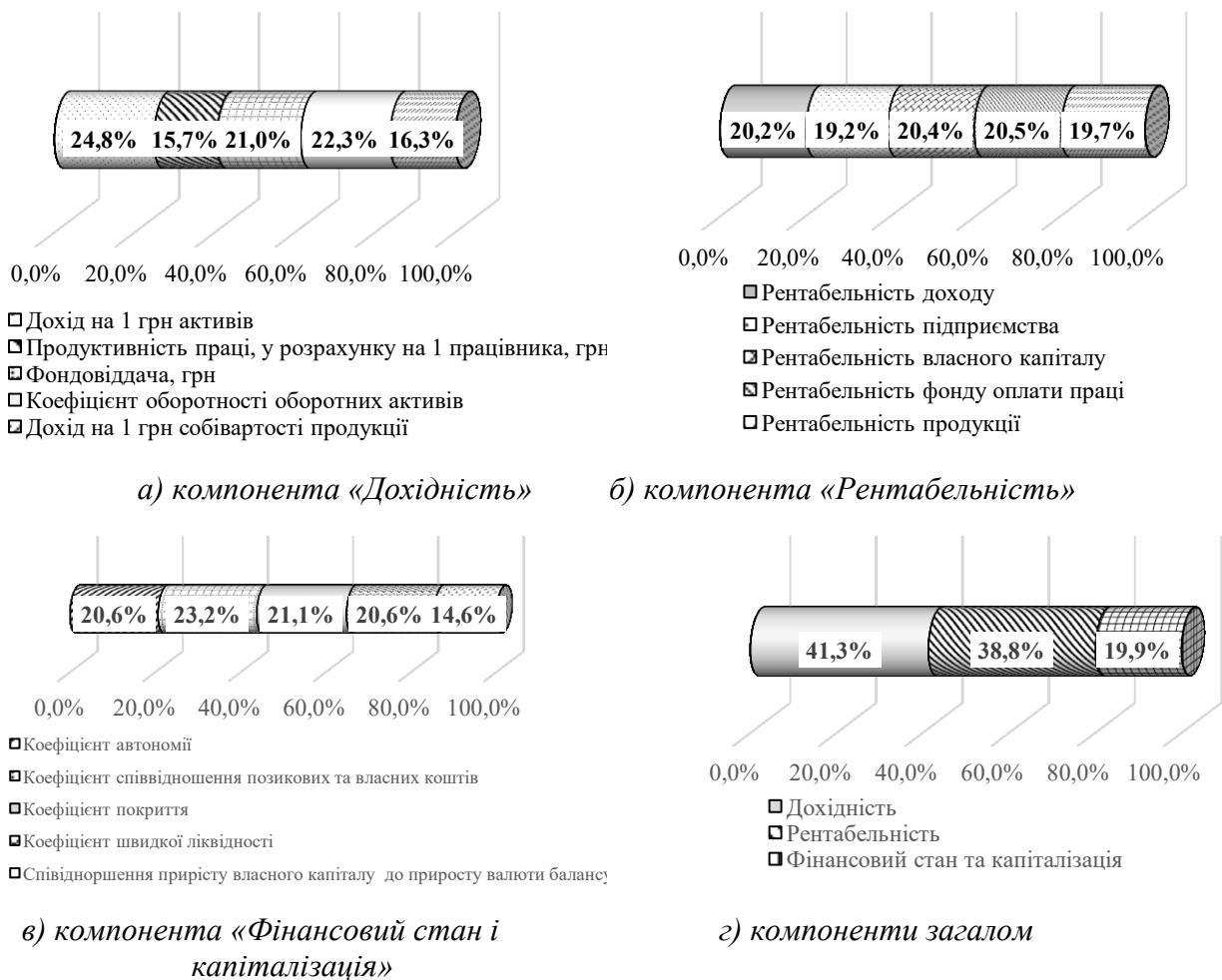

Рис. 2.9. Коефіцієнти вагової значущості індикаторів і компонент фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області, 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано на основі даних додатку К

Протягом досліджуваного періоду рівень дохідності сільськогосподарських підприємств Львівської області зменшився на 3,1 в.п. (з 0,759 у 2017 р. до 0,728 у 2021 р.) при покращенні фінансового стану на 28,6 в.п. (з 0,630 у 2017 р. до 0,810 у 2021 р.). Суттєве зменшення рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств спостерігалось у 2019 р. і 2021 р. (рис. 2.10). Диференціація рівнів дохідності та рентабельності підприємств у періоди соціально-економічних потрясінь становила понад 41,0 в.п., що є свідченням високої залежності сільськогосподарської галузі від ринкових коливань і ендогенної політики управління витратами підприємств. Така ситуація вимагає імплементації новітніх, більш ефективних, механізмів управління рентабельністю сільськогосподарських підприємств.

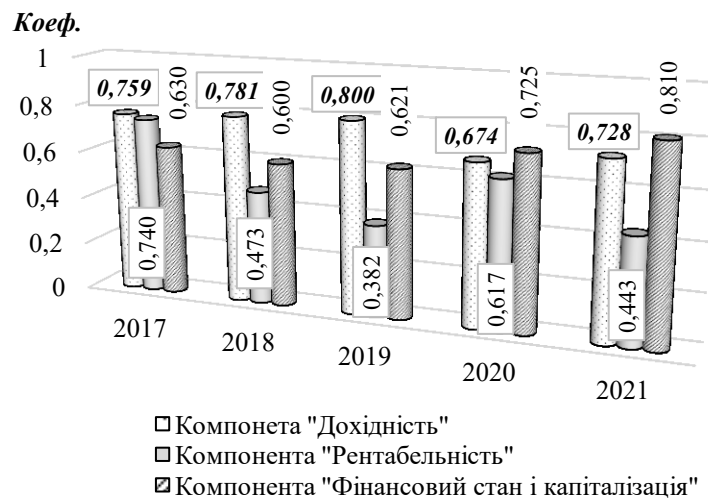

Рис. 2.10. Індекси фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області: структурний підхід, 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано на основі даних додатку Л

Протягом 2017-2021 рр. спостерігається помірний рівень фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області. Так, у 2021 р. емпіричний показник становив 0,640, що на 3,1 в.п. більше, ніж у 2019 р., але на 9,5 в.п. менше, ніж у 2017 р. (рис. 2.11). Найбільший середньорічний приріст фінансово-економічних результатів становив 4,0 % (2020 р.), що свідчить про посилення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств та нарощення їхнього потенціалу через

зростання продуктивності праці, рентабельності доходів і фонду оплати праці. У 2017-2019 рр. на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств впливали висока зношеність основних засобів, надмірне проникнення імпортованої продукції на внутрішній ринок, а, відтак, зменшення обсягів реалізації продукції, і низький рівень інвестиційного потенціалу галузі регіону загалом.

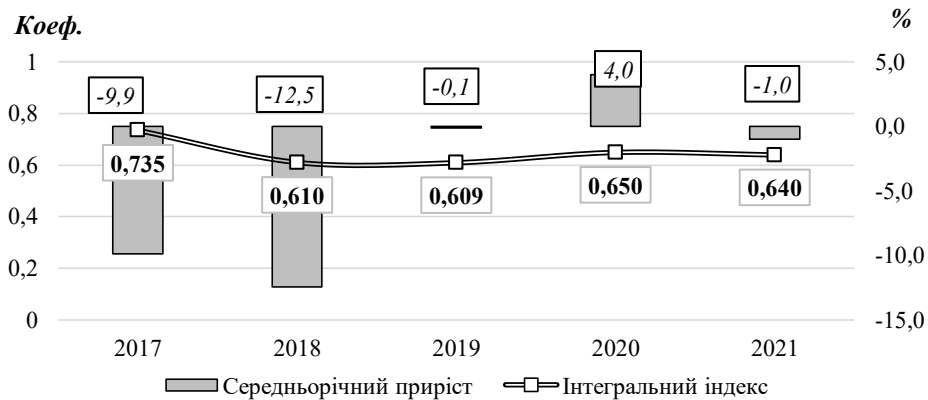

Рис. 2.11 Емпіричні показники фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області: інтегральний підхід

Джерело: побудовано на основі даних додатку Л

Інтегральний підхід до оцінювання фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств може слугувати інформаційно-аналітичним базисом моніторингу «вузьких» місць управління рентабельністю і дохідністю. На противагу статичній моделі фінансово-економічних результатів динамічна враховує вплив ринкових турбулентностей, умови формування інвестиційної привабливості та можливості нарощення економічного потенціалу, що дозволяє визначати ринкову вартість підприємств із урахуванням не лише фінансових результатів від реалізації продукції, але й здатності забезпечувати їхню фінансову стійкість.

2.3. Характеристика якості управління формуванням фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

У контексті реалізації політики вдосконалення процесів формування фінансово-економічних результатів важливо не лише узагальнити відповідні ключові аспекти й показники діяльності сільськогосподарських підприємств, але й ідентифікувати проблемні аспекти в частині організації та управління в цій сфері. Оскільки йдеться про проблеми в частині менеджменту, виявити міру реалізації потенціалу, а також перешкоди досягнення планових фінансово-економічних результатів підприємств можливо зі застосуванням інструментарію соціологічних досліджень.

Відтак, особливої актуальності та важливості відносно формування й надалі реалізації ефективної політики підприємств сільського господарства з покращення їх фінансово-економічних результатів набуває аналізу якості управління цими процесами. Додамо, що якщо для оцінки фінансово-економічного стану підприємств переважно використовуються кількісні методи, то для здобуття результатів у сфері менеджменту прикладними в більшій мірі стають якісні методи економічного аналізу. Саме тому дослідження якості управління процесами формування фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств проведено шляхом експертного опитування (анкетування керівників та фахівців підприємств), яке проводилося восени 2021 р. на аналізованих сільськогосподарських підприємствах. Опитування здійснювалося з використанням анкети, взірець якої подано у Додатку Д.

До експертного дослідження було залучено по 3 особи з кожного з аналізованих підприємств, які є керівниками або провідними фахівцями структурних підрозділів. Таким чином, на загал опитано 21 особу.

Методологічно анкета складалася з 10 питань, відповіді на які в сукупності дозволили отримати інформацію відносно наступних 5 аспектів:

1) міри реалізації базисних функцій менеджменту (планування,

організація, мотивація, контроль) в сфері управління фінансово-економічними результатами сільськогосподарських підприємств (2 питання);

2) якості діяльності підприємств сільського господарства відносно побудови та функціонування структурно-функціональних підсистем формування фінансово-економічних результатів (4 питання);

3) рівня реалізації економіко-ресурсного потенціалу суб'єктів бізнесу заради досягнення відповідних фінансово-економічних результатів (1 питання);

4) недовикористаних можливостей (недоліків) зі забезпечення доходів, а також прибутку і рентабельності суб'єктів господарювання (2 питання);

5) стану забезпечення відтворювальних процесів, досягнення сталого розвитку підприємств (1 питання).

Першоважливим та навіть невід'ємним аспектом якісного управління бізнес-процесами є реалізація функції планування. Планування дозволяє заздалегідь окреслити як сукупність, так і послідовність заходів, які потрібно реалізувати для досягнення поставленої мети і цілей. З іншого боку, планування передбачає визначення кількісних параметрів функціонування, досягнення яких, власне, сигналізує про реалізацію відповідної мети і завдань і, навпаки, відхилення від цих результатів буде свідченням про невиконання поставлених планів. Відповідно, з використанням планування досягається спроможність підприємства оптимально розподілити наявні ресурси й потенціал для досягнення фінансово-економічних інтересів. Коли мова йде про фінансово-економічні результати, то значимість планування ще більше посилюється головно з позиції того, що результати фінансово-господарської діяльності є, по суті, кінцевою заключною точкою операційного циклу, а, відтак, визначаються наслідками всього спектру подій від моменту першої і до останньої ітерації в бізнес-процесах суб'єкта господарювання. Без належного планування взагалі не існує підстав для висновку про наявність на підприємстві якісного управління фінансово-економічними результатами господарювання.

Попри те, лише 14,3 % респондентів дали ствердну відповідь, що на підприємствах, які вони представляють, на постійній основі розробляються

плани фінансово-економічного стану / розвитку підприємства (рис. 2.12). При тому ще 9,5 % зауважили, що таке планування на підприємстві не здійснюється.

Очевидно, що в умовах ускладнення середовища господарювання, об'єктивно існуючої кризи та зовнішніх перешкод, обумовлених спершу COVID-19, а надалі – війною, значна частина підприємств має кадрові обмеження, особливо у фахівцях не пов'язаних з виробничою діяльністю, і здійснює управління процесами виробництва та фінансово-господарської діяльності в значній мірі інтуїтивно.

Рис. 2.12. Результати оцінювання експертами діяльності з планування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати лише 1 варіант відповіді

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Однак, це не може слугувати прийнятною причиною низького рівня планування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. На нашу думку, існує достатньо гостра проблема в покращенні цієї функції менеджменту у межах механізму формування фінансово-економічних результатів підприємств, у тому числі з впровадженням сучасних методів прогнозування, моделювання та програмування різних сценаріїв поведінки, зміни ситуації та їх наслідків для фінансово-економічних

результатів господарювання. Хоча, позитивно, що, до прикладу, на більшості підприємствах (так вказали 33,3 % експертів) практикується періодичне прогнозування ключових фінансово-економічних показників, а 23,8 % експертів вказали на те, що фінансово-економічне планування здійснюється на підготовчій стадії реалізації нових бізнес-проектів (що пов'язані з інвестиціями) та/чи започаткуванням нових напрямів бізнесу.

У значній мірі сприятливими, як на наш погляд, можна розцінювати результати відповідей респондентів на питання відносно сформованості на підприємствах організаційно-управлінської підсистеми механізму формування їх фінансово-економічних результатів. Про повну відсутність такої підсистеми заявили 9,7 % опитаних, а в загальній структурі всіх відповідей такий варіант набрав лише 4,2 % (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Результати оцінювання експертами міри сформованості організаційно-управлінської підсистеми механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати до 3-х варіантів відповідей

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Позаяк, інші варіанти відповідей, які характеризують ті, чи інші аспекти зазначеної підсистеми механізму формування фінансово-економічних результатів підприємств сільського господарства, виявилися достатньо «розпорошеними», що може бути свідченням або не розуміння в повній мірі сутності окремих елементів підсистеми, існування факту їх наявності, або ж невибудуваності їх структури в межах єдиного комплексу зі взаємопов'язаними між собою елементами. Так, більшість (38,9 % в загальній структурі та 71,4 % у межах цього варіанту відповіді) вважає, що організаційно-управлінська підсистема в сфері забезпечення фінансово-економічних результатів підприємств вмонтована в загальну систему менеджменту бізнесу, що як позитивно, так і ні. Зворотній аргумент може стосуватися певної підміни понять і бажання приховати вузькоспеціалізоване управління в цій сфері в межах загальної системи менеджменту.

Певним підтвердженням такого висновку може слугувати відсутність чіткого делегування функції організації (лише 9,3 % в загальній структурі та 19,1 % в межах цього варіанту відповіді), а також наявність майже паритетного розподілу відповідей з-поміж трьох ключових аспектів організаційно-управлінської підсистеми – управління діловою активністю (13,4 % та 28,6 % відповідно), бюджетування виробничо-господарської діяльності (16,3 % та 33,3 %) та управління фінансово-економічними результатами в межах загальної організаційно-управлінської системи менеджменту (20,9 % та 42,9 %).

На нашу думку, критичних проблем з організаційно-управлінською підсистемою на сільськогосподарських підприємствах не існує. Однак, наявна потреба у впровадженні більш сучасних практик організації та управління, їх фокусування навколо кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання заради забезпечення економічної безпеки, конкурентоспроможності та сталого розвитку бізнесу.

При цьому помічаємо дещо гіршу ситуацію в частині стану інституційно-регламентного базису механізму формування фінансово-економічних результатів аналізованих сільськогосподарських підприємств. Позаяк, на загал,

ця проблема характерна не лише в частині фінансово-економічних результатів, а менеджменту на загал, і не тільки для сільськогосподарських, а більшості вітчизняних підприємств більшості галузей національної економіки. Йдеться про низький рівень стандартизації управління як сукупності вимог, правил, інструкцій і принципів упровадження на суб'єктах господарювання еталонних заходів і дій відносно управління бізнесом в цілому, а в даному випадку – забезпечення належних (у т. ч. планових) фінансово-економічних результатів господарювання. Інституційно-регламентний базис механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств являє собою сукупність відносин між суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища з використанням інструментарію комунікації, механізмів й засобів керування процесами в аналізованій сфері. Відтак, його інституціалізація потребує значного обсягу робіт в сфері стандартизації менеджменту якості. Але на нині все ще не існує достатнього корпоративного розуміння важливості таких змін, що в тому числі може бути обумовлене й браком відповідного ресурсного (головно фінансового) забезпечення.

З відповідей респондентів, наведених на рис. 2.14, можемо констатувати на разі лише окремі прояви побудови інституційно-регламентного базису в аналізованій сфері на підприємствах сільського господарства.

Відповідно, позитивно, що 18,8 % опитаних експертів вказали на те, що на підприємствах вже впровадили процедурні регламенти розвитку бізнес-процесів, 15,6 % – чітко визначили чинники формального й неформального інституційного середовища господарювання, 6,3 % – розробили й впровадили нормативно-правове регламентування управління фінансово-економічними результатами. Проте активності в цьому напрямі все ще не достатні та підприємствам слід працювати над покращенням інституційно-регламентного базису механізму формування фінансово-економічних результатів господарювання. Це при тому, що в межах відповідних варіантів відповідей 19,1 % опитаних ствердно відповіли, що інституційно-регламентне забезпечення на підприємствах не впроваджене. Висока питома вага цього

варіанту й у загальній структурі всіх відповідей експертів – 12,4 %.

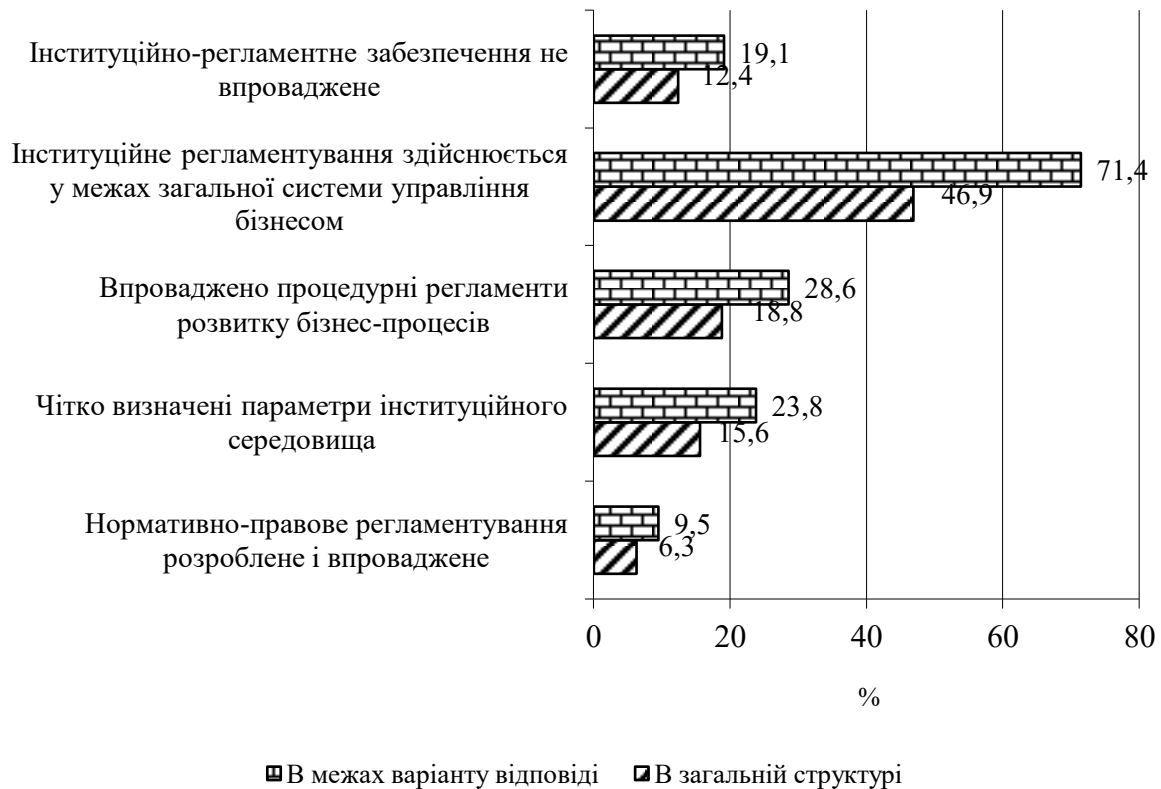

Рис. 2.14. Результати оцінювання експертами стану інституційно-регламентного базису механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати до 3-х варіантів відповідей

Джерело: складено за результатами експертного опитування

На нашу думку, запровадження (інституціалізація) повноцінного інституційно-регламентного базису механізму формування фінансово-економічних результатів сприятиме кращій керованості процесів підвищення рівня ефективності виробничо-технологічної діяльності. Такий висновок базується на тому, що, на разі, за ситуації низького рівня стандартизації якості управління бізнесом, сільськогосподарським підприємствам все таки вдається гарантувати порівняно високий рівень ефективності виробничо-технологічних процесів. Так, 71,4 % опитаних вважає, що рівень ефективності виробничо-технологічної діяльності підприємств цього виду економічної діяльності відповідає середньогалузевому (у загальній структурі всіх відповідей цей варіант набрав близько третини – 29,4 %) (рис. 2.15).

Про низьку ефективність у цій царині говорили 14,4 % керівників та фахівців підприємств, а таку, що є нижчою за середньогалузеву – 28,6 % респондентів. Відповідні показники в загальній структурі всіх відповідей становили 5,8 % та 11,8 %. Як можемо констатувати, на загал, ефективність виробничо-технологічної діяльності достатньо значної частини сільськогосподарських підприємств все ще низька і це негативний чинник у контексті формування належних фінансово-економічних результатів господарювання.

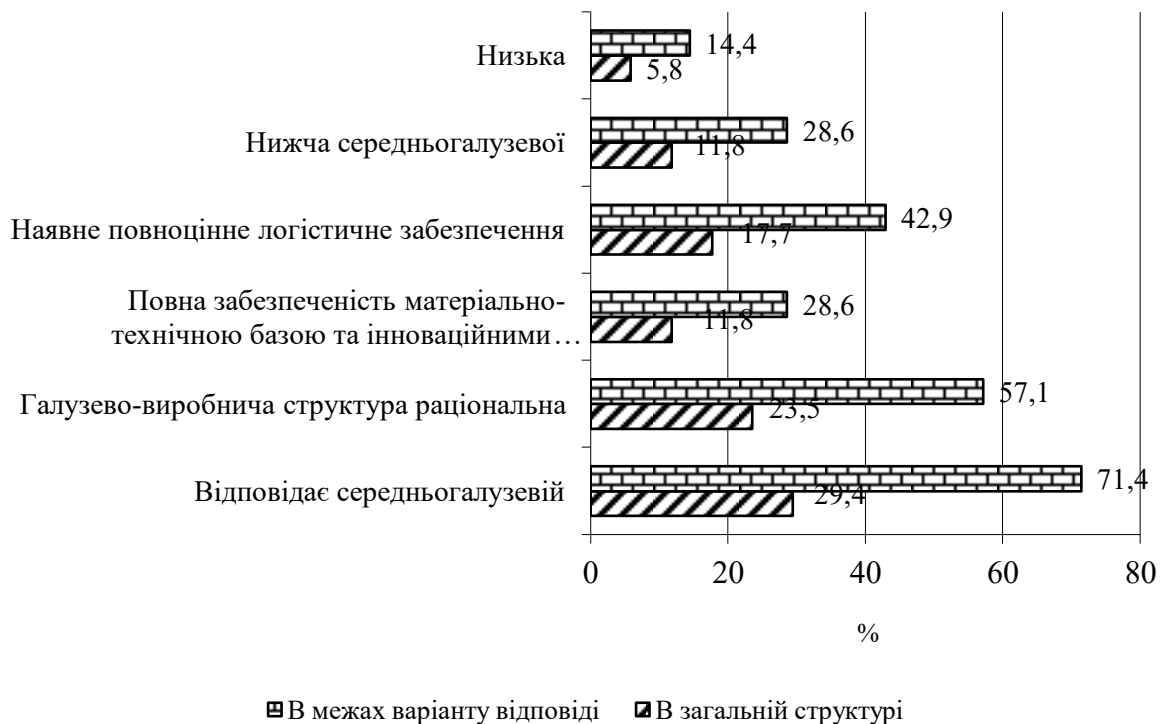

Рис. 2.15. Результати оцінювання експертами ефективності виробничо-технологічної діяльності сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати до 3-х варіантів відповідей

Джерело: складено за результатами експертного опитування

З іншого боку, окремі позитивні прояви теж наявні. Це, до прикладу, сформованість на підприємствах раціональної галузево-виробничої структури (так вважає 57,1 % опитаних; в загальній структурі всіх відповідей цей варіант відповіді становив 23,5 %), повнота міри логістичного забезпечення підприємств (42,9 % та 17,7 % відповідно), належна забезпеченість матеріально-технічною базою та використання суб'єктами господарювання

інноваційних технологій (28,6 % та 11,8 %).

Таким чином, є підстави стверджувати про істотні резерви сільськогосподарських підприємств відносно подальшого зростання ефективності їх виробничо-технологічної діяльності, реалізація яких має прямі позитивні наслідки в частині збільшення обсягів прибутку та підвищення рівня рентабельності бізнесу, покращення інших характеристик фінансово-економічних результатів господарювання.

Цьому в значній мірі може посприяти й підвищення рівня продуктивності праці, одним з провідних чинників якої є високий рівень її мотивації. На разі, як свідчать результати експертного опитування, ця функція менеджменту реалізується лише частково та на понад половину складається виключно з оплати праці (цей варіант відповіді становив 28,1 %) та матеріальної складової мотивації (23,4 %), а також у більшій мірі поширюється на управлінський персонал підприємств (18,8 %) (рис. 2.16).

Рис. 2.16. Результати оцінювання експертами стану мотивації праці на сільськогосподарських підприємствах, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати до 2-х варіантів відповідей

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Підтвердженням не достатньої раціональності та якості систем мотивації праці на сільськогосподарських підприємствах є й те, що лише незначна частина респондентів визначає її стан як високий (9,4 %). Про

незбалансованість системи мотивації праці свідчить низький рівень її поширення на робітничі кадри (лише 9,4 % відповідей), а також обмеженість практик нематеріального стимулювання персоналу (10,9 %).

Стимулювання праці вважається одним з ключових чинників зростання ефективності та передумов покращення фінансово-економічних результатів організацій у сучасному менеджменті. Відтак, керівництву підприємств сільського господарства у значній мірі важливо покращити діяльність у цьому напрямі. Причому пріоритетним має стати формування саме системи мотивації праці зі збалансованою сукупністю елементів, інструментів та засобів, обов'язковою ув'язкою рівня оплати праці та нематеріальних стимулів у відповідності до отриманих кінцевих результатів господарювання.

Попри мотивацію базисною невід'ємною функцією менеджменту слугує функція контролю, належне застосування якої вирішує одразу низку завдань: по-перше, відстеження того, чи всі процеси відбуваються згідно того, як були сплановані; по-друге, дотримання темпоральних характеристик перебігу змін; по-третє, спостереження за відсутністю відхилень у кількісних значеннях ключових аспектів та показників обсягів і ефективності господарювання, їх наслідками для фінансово-економічного стану, процесів безпеки і відтворення капіталу та активів суб'єктів господарювання; по-четверте, формування висновків у частині реалізації мети та досягнення фінансово-економічних інтересів підприємств.

У вказаному контексті позитивно, що на 9 з 10 (90,5 % у структурі відповідей респондентів за цим питанням) підприємств налагоджено моніторинг фінансово-економічної діяльності. Високим є цей показник також і в загальній структурі всіх відповідей респондентів – 37,3 % (рис. 2.17).

Періодичне відстеження (та ще й на постійній основі) значень показників фінансово-господарської діяльності, включно з фінансовими та економічними результатами, є свідченням високої уваги до контролю перебігу відповідних процесів. Однак, така робота все ще не системна, що негативно. Про те, що на підприємстві впроваджено постійно діючу систему дослідження фінансово-

економічного стану та результатів господарювання і при цьому здійснюється оперативний контроль ключових показників заявили 11,8 % опитаних (в структурі відповідей за цим питанням показник становив 28,6 %).

При тому, високими були значення відповідей (80,9 % в межах варіанту відповіді та 38,3 % у загальній структурі всіх відповідей), що відповідний аналіз здійснюється у межах загальної системи аналізування фінансово-господарської діяльності (стану) підприємства по завершенні аналізованого періоду (здебільшого – календарного року). І це позитивно. Однак не відповідає сучасним реаліям конкурентоспроможності і безпеки.

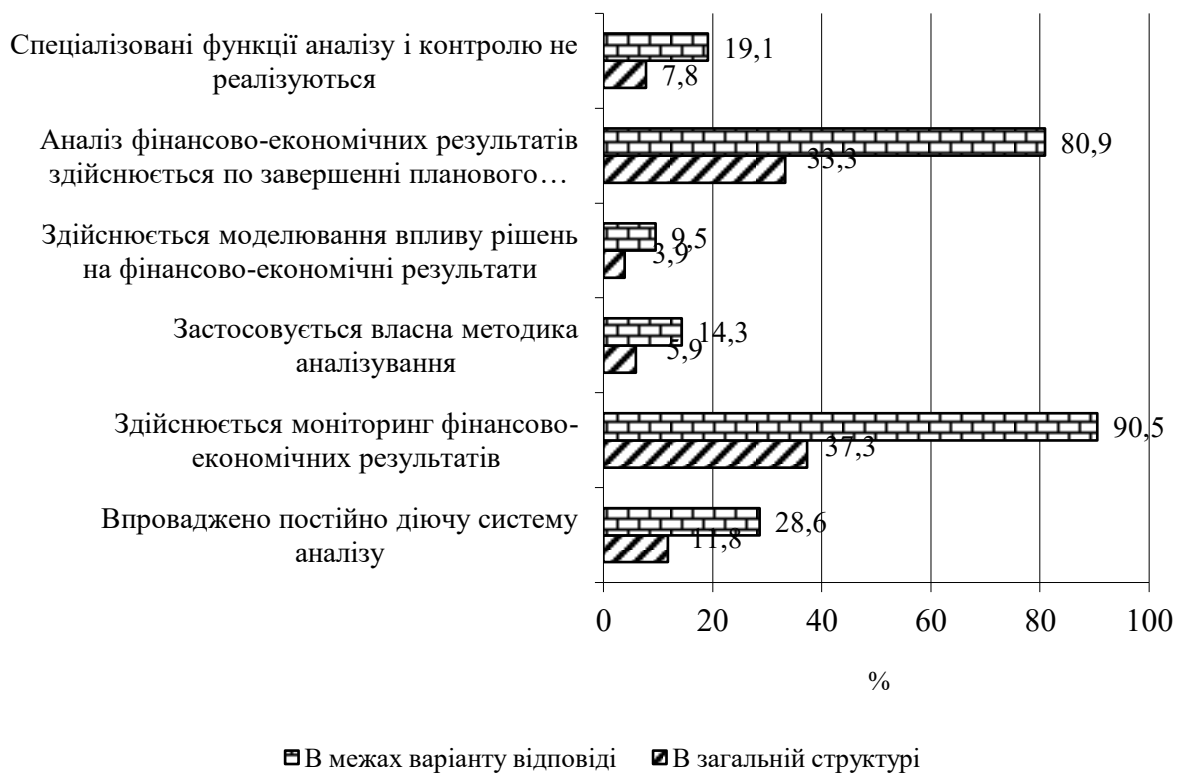

Рис. 2.17. Результати оцінювання експертами раціональності аналітично-моніторингового апарату механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати до 3-х варіантів відповідей

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Зокрема, підприємства в дуже обмеженій мірі розробляють і впроваджують власні (з урахуванням галузевої та специфіки організації і ведення бізнесу) методи і методики (5,9 % у загальній структурі всіх відповідей та 14,3 % у межах варіанту відповіді); застосовують моделювання впливу

альтернативних варіантів управлінських рішень на фінансово-економічні результати господарювання (3,9 % та 9,5 % відповідно).

Ще негативніше, на наш погляд, потрібно розцінювати наявність проявів повної відсутності реалізації на сільськогосподарських підприємствах функції аналізу та контролю фінансово-економічних результатів. На нині це характерно для кожної п'ятої відповіді (19,1 % у межах відповідного варіанту та 7,8 % загалом за всіма відповідями респондентів). Відтак, існує потреба в покращенні аналітично-моніторингового апарату механізму формування фінансово-економічних результатів підприємств сільського господарства. При тому ключовим вектором має стати створення постійно діючої системи аналізу і контролю з попереднім моделюванням наслідків внутрішніх і зовнішніх тенденцій, постійно діючим моніторингом перебігу процесів і їх наслідків, періодичним комплексним аналізуванням фінансово-економічних результатів і чинників їх формування зі застосуванням сучасних ефективних методів аналізу й діагностики.

На підприємствах сільського господарства зв'язки між елементами механізму формування фінансово-економічних результатів господарювання все ще не сформовані і на разі характеризуються певною різновекторністю, що не відповідає провідним зарубіжним практикам. Про таке можемо стверджувати порівнюючи, наприклад, результати оцінювання ефективності виробничо-технологічної діяльності та міри реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Отримані значення свідчать на користь переважання другої характеристики. Зокрема, 34,2 % опитаних експертів вважали, що реалізація економіко-ресурсного потенціалу підприємств перебуває на рівні вище середнього та ще 26,3 % стверджували, що на середньому рівні (рис. 2.18).

Порівняно невисокими були результати відповідей респондентів, які стосувалися низької міри реалізації економіко-ресурсного потенціалу, а саме 2,6 % вказали, що рівень реалізації низький та 10,5 % – нижче середнього.

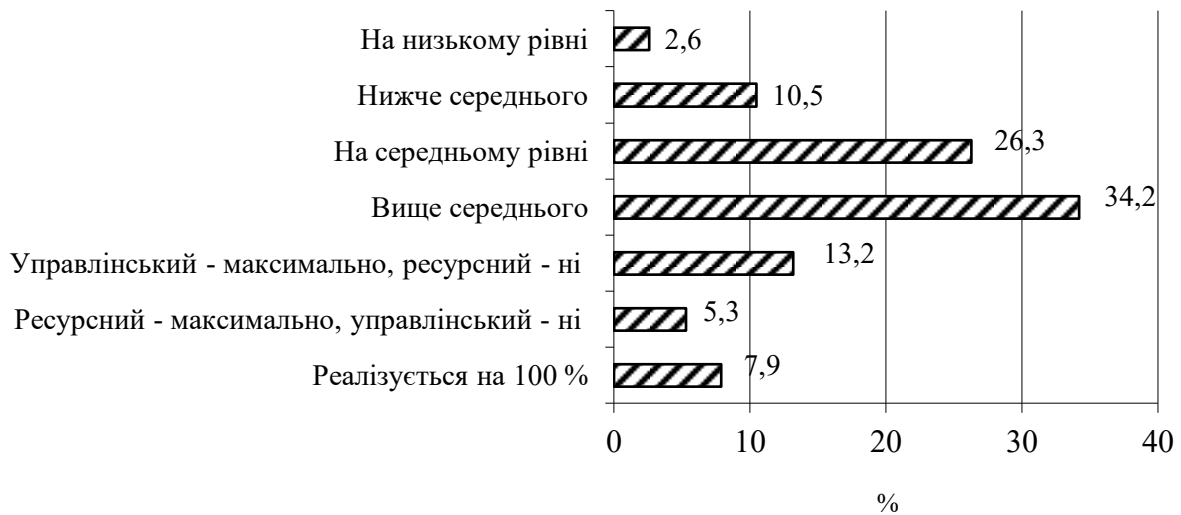

Рис. 2.18. Результати оцінювання експертами міри реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати лише 1 варіант відповіді

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Втім, й тут наявний потенціал для подальшого покращення. Так, спостерігається певна дисонація між згаданими високими результатами та, наприклад, тим, що лише 7,9 % експертів вказали на те, що економіко-ресурсний потенціал бізнесу реалізується на сто відсотків. Крім того, характерні розбіжності в рівнях реалізації управлінської та ресурсної компонент потенціалу, на разі, на користь управлінського (13,2 % проти 5,3 %). Однак, сам факт визнання диференціацій, скоріше, негативний та є свідченням існування проблем що в частині ефективного використання ресурсного (виробничого, матеріально-технічного, технологічного, кадрового та ін.), що в частині повноцінної реалізації потенціалу менеджменту.

Ці аргументи дають підстави для висновку про гостроту потреби в більш якісному управлінні процесами формування та реалізації економіко-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, а також врахування відповідних процесів як під час обґрунтування положень політики, так і оцінюванні міри її реалізації відносно досягнення високих значень фінансово-економічних результатів господарювання.

Як зазначалося в теоретико-методичній частині дослідження, фінансово-

економічні результати виходять за межі суто кінцевих результатів господарювання, якими є прибуток та рентабельність, та визначаються параметрами безпеки і конкурентоспроможності, нарощення власного капіталу, тенденціями до розширеного відтворення і сталого розвитку тощо. Однак, за будь якої ситуації, на первинному етапі все визначається передусім обсягами (виробництво та збут) господарської діяльності, що в підсумку формує доходи підприємств. Максимізація доходів – прямий шлях (за ефективної політики управління витратами) до зростання кінцевих результатів господарювання. Відтак, важливо ідентифікувати за якими складовими характерні ті, чи інші перешкоди й обмеження для підприємств відносно нарощення обсягів доходу.

Результати експертного опитування дозволили стверджувати, що такими головними є проблеми у сфері матеріально-технічної бази, передусім її доступність та рівень модернізації (80,9 % у межах цього варіанту відповіді та 17,2 % в загальній структурі проблематики нарощування доходів підприємств (всі відповіді)), виробничо-господарської інфраструктури, стану її розвитку й сучасності (61,9 % та 13,1 % відповідно), врожайності й ефективності, а також цінової політики (по 52,4 % та 11,1 %) сільськогосподарських підприємств (рис. 2.19).

При цьому достатньо високою залишалася й проблематика якості виробництва й маркетингової діяльності (по 42,9 % та 9,1 %) підприємств галузі.

Менш проблемним аспектом для фінансово-економічних результатів підприємств, на думку експертів, була якість використовуваної сировини і посадкового матеріалу (2,0 % в загальній структурі всіх відповідей респондентів та 9,5 % безпосередньо за цією складовою формування доходів), розвиненості системи логістики (23,8 % та 5,0 %), забезпеченості підприємств посівними площами / виробничо-господарськими приміщеннями, наявності асортиментної структури сільськогосподарської продукції (по 33,3 % та 7,1 %).

Відтак, отримані результати дають підстави стверджувати про те, що нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств у значній мірі

тісно корелює зі модернізацією матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва, розвитком виробничо-господарської інфраструктури, а також вдосконаленням системи маркетингу підприємств, її еволюцією у відповідності до сучасних прогресивних трендів, з-поміж яких – формування та розвиток систем Інтернет-маркетингу і цифрових маркетингових комунікацій.

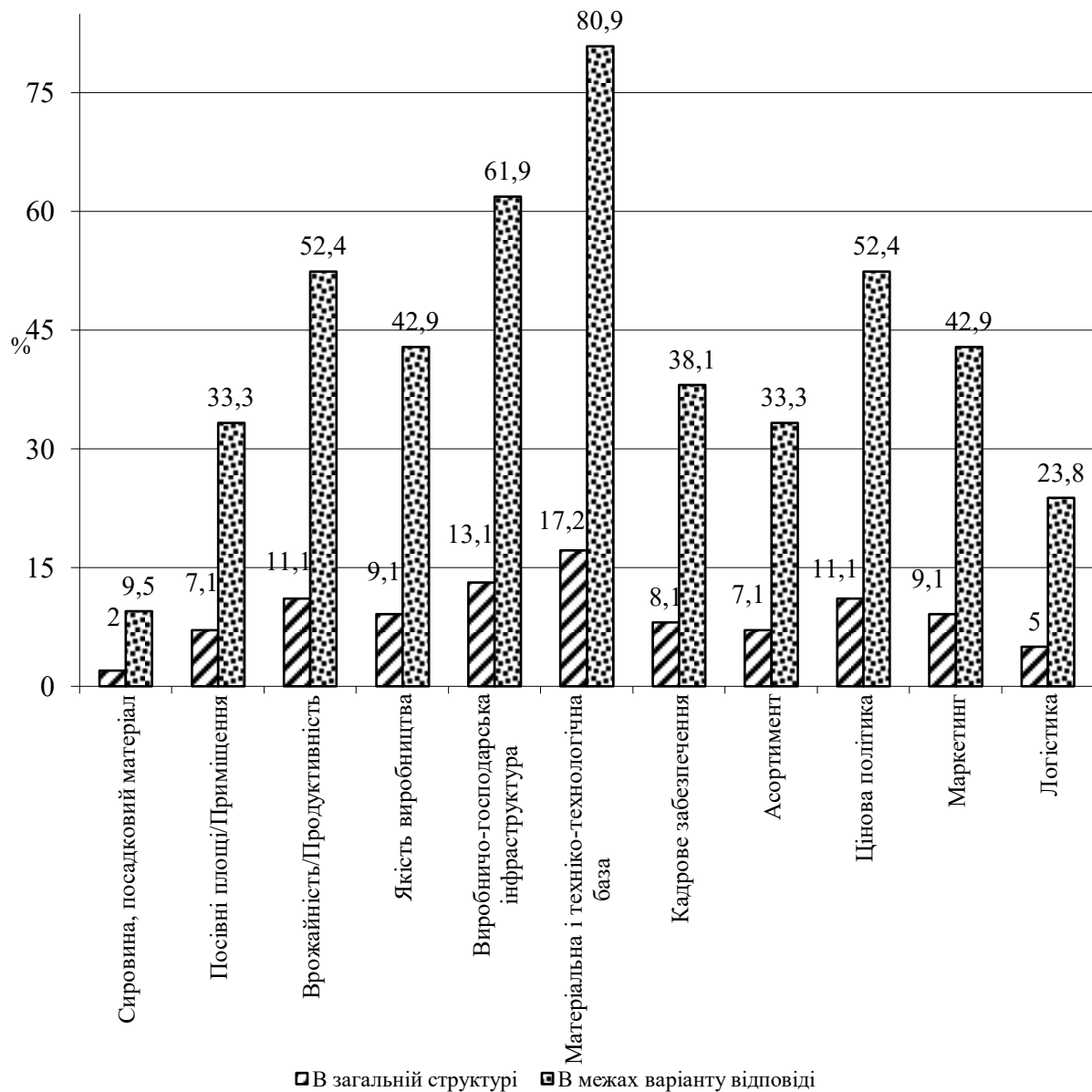

Рис. 2.19. Результати оцінювання експертами проблемних аспектів (обмежень) формування доходів сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: кількість відповідей респондентів була не обмежена

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Здебільшого виробничі чинники визначають й рівень прибутковості та рентабельності сільськогосподарських підприємств, що логічно, коли галузь

відноситься до реального сектора національної економіки з високим вмістом витратомісткості господарювання. Так, на виробничу собівартість, як один з ключових чинників формування прибутку (рентабельності), вказало 61,9 % експертів (у загальній структурі всіх відповідей показник становив 21,0 %) (рис. 2.20).

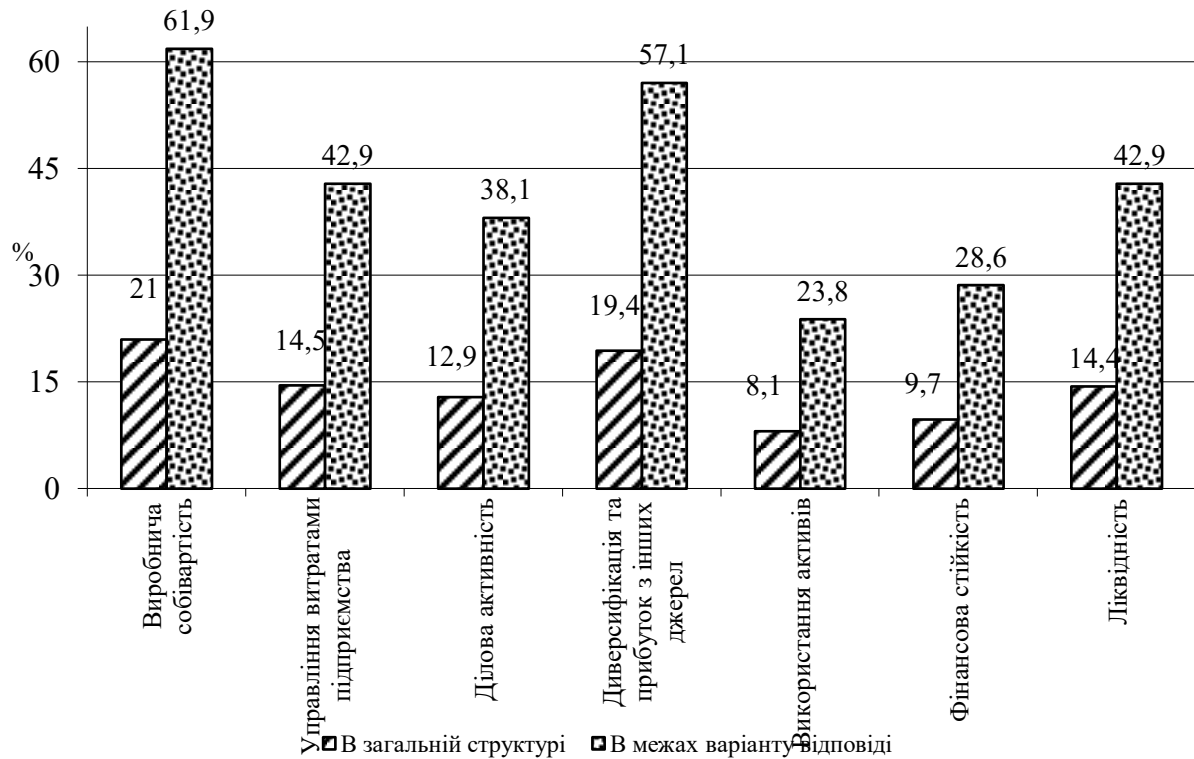

Рис. 2.20. Результати оцінювання експертами проблемних аспектів (обмежень) формування прибутковості (рентабельності) сільськогосподарських підприємств, 2021 р.

Примітка: кількість відповідей респондентів була не обмежена

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Відповідно, достатньо високим також стало значення впливу на прибутковість такого чинника, як управління загальними витратами підприємств (42,9 % у межах цього варіанту відповіді та 14,5 % на загал (всі відповіді)). Таким чином лише виробнича собівартість та загальні витрати підприємств на близько 35 % слугують обмеженнями (перешкодами) подальшого підвищення рівня прибутковості сільськогосподарського бізнесу. На рівні з управлінням витратами керівники та фахівці підприємств сільського господарства визначили значимість чинника «Ліквідність». Вочевидь, це може

бути обумовлено труднощами швидкої реалізації продукції та здійснення розрахунків в умовах критично високої зовнішньої нестабільності. Натомість, її складування й утримання призводить до нарощування витрат та, відповідно, зниження прибутковості.

При тому, достатньо велика частина опитаних експертів вважає імовірність подальшого зростання рентабельності існуючого сільськогосподарського бізнесу достатньо песимістичним сценарієм (у т. ч. з позиції високої витратомісткості) та в якості виходу зі ситуації вказує на необхідність диверсифікації діяльності (у т. ч. горизонтальної) задля отримання додаткових прибутків з інших джерел. Такої думки дотримувалося 57,1 % представників підприємств, а вказаний варіант відповіді обійняв другу позицію в загальній структурі за всіма відповідями респондентів, досягши значення у 19,4 %.

З іншого боку, як показали результати аналізу, такі чинники, як ділова активність, фінансова стійкість та управління активами, позначаються на прибутковості сільськогосподарських підприємств, однак у дещо меншій мірі. Та, все рівно, сумарно біля 30 %. Отже, керівництву підприємств задля забезпечення подальшого зростання прибутковості важливо сформуванню систему інструментів, реалізація яких на загал це забезпечить, але з вищим рівнем уваги до ресурсо- та енергоощадності, впровадження більш продуктивних (зокрема ІКТ) технологій, вертикально-горизонтальної диверсифікації (включно зі створенням диверсифікованих корпоративних структур), пришвидшення й забезпечення вищого рівня ефективності бізнес-процесів.

Заходи у визначених напрямках мають прямий позитивний вплив не лише на зростання прибутку і підвищення рівня прибутковості, але й тісно корелюють зі забезпеченням кращих передумов для розширеного відтворення і сталого розвитку підприємств сільського господарства. Втім, вони вже на нині в достатній мірі характерні для суб'єктів цієї галузі, коли 42,9 % експертів вважають розвиток підприємств стабільним, при цьому на тлі збільшення

обсягів господарської діяльності, активів та чисельності працівників підприємств (рис. 2.21).

Ще 9,5 % респондентів вважають, що для сільськогосподарських підприємств характерне стабільне функціонування і повноцінне системне покриття витрат. Таким чином, кожне друге підприємство, фактично, успішно реалізує процеси свого розширеного відтворення, що позитивно. При цьому жоден з опитаних експертів не вказав на варіант відповіді, що для підприємств характерна стабільна збитковість.

Ці тенденції важливо зберегти, проте низка суб'єктів господарювання не настільки стабільні. Варіант «Існує незначна заборгованість з попередніх періодів» все ще притаманний для 19,1 % представників сільськогосподарських підприємств, «Наявні періоди підйому та спаду» – для 23,8 %.

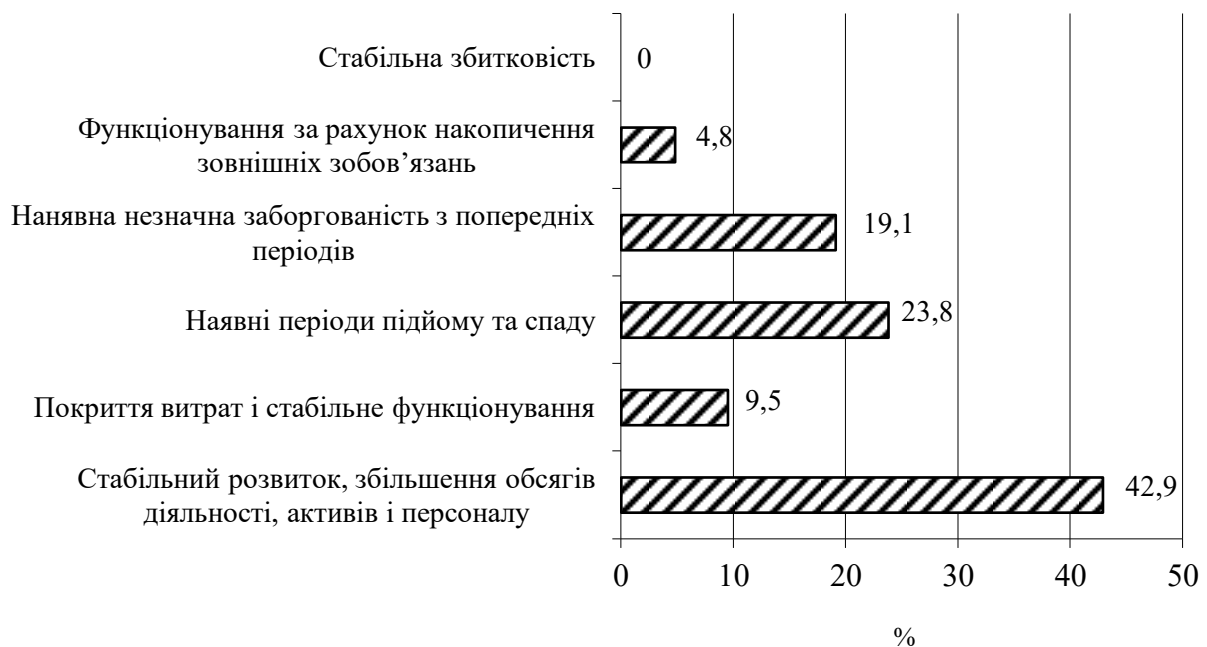

Рис. 2.21. Результати оцінювання експертами наявності на сільськогосподарських підприємствах процесів розширеного відтворення та сталого розвитку бізнесу, 2021 р.

Примітка: респонденти могли обрати лише 1 варіант відповіді

Джерело: складено за результатами експертного опитування

Ще 4,8 % опитаних вказали на те, що, на їх думку, підприємства сільського господарства функціонують не стільки за рахунок доходів і

прибутку, як завдяки накопиченню зовнішніх зобов'язань. Таким чином, досягнення стабільності у сталому функціонуванні і розвитку, розширеному відтворенні (як найбільш системних характеристик найкращих фінансово-економічних результатів господарювання) все ще актуальні питання для вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Більше того, на досягнення цієї мети доцільно спрямувати всю сукупність заходів за всіма іншими напрямками політики покращення фінансово-економічних результатів бізнесу.

Висновки до розділу 2

1. Фінансово-економічні результати формуються в умовах впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств. Обґрунтовано що зовнішні фактори для вітчизняних сільськогосподарських підприємств доволі істотно ускладнилися в умовах війни та в значній мірі обумовлені макроекономічними передумовами господарювання і досягнення фінансово-економічних результатів. Встановлено, що вони у Львівській області здебільшого сприятливі. Головно йдеться про збільшення обсягів виробництва (у 2,2 рази у 2021 р. до 2011 р., у т. ч. продукції рослинництва – у 2,2 рази, тваринництва – на 80,1 %) та реалізації (зокрема культур зернових та зернобобових (у 3,1 разу за 2010-2021 рр.), культур олійних (у 3,2 рази), буряка цукрового фабричного (у 2,3 рази) та ін. сільськогосподарської продукції; нарощування посівних площ (на 82,5 % за 2010-2021 рр.) та підвищення врожайності (від 1,5 до 2,7 рази) основних сільськогосподарських культур; покращення структури виробничої собівартості продукції, особливо тваринництва, та досягнення високих фінансово-економічних результатів господарювання (за 2010-2020 рр. чистий прибуток підприємств галузі зріс до 1,5 млрд грн (у 3,9 рази), а частка прибуткових підприємств – на 10,3 в. п. (до 82,9 %); високу загальну рентабельність операційної діяльності (14,5 % у 2020 р.) та зростання рентабельності виробництва культур зернових і зернобобових, ягідних, свиней та птиці на м'ясо. Галузь має провідні позиції за внеском у

розвиток регіональної економіки, особливо за ВДВ та фінансовими результатами.

Однак, залишається низка негативних макроекономічних передумов (чинників), які дестабілюють фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств регіону та потребують реалізації заходів з їх усунення. На загал це зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств (17,1 % у 2020 р.) та продукції (зокрема великої рогатої худоби та овець і кіз на м'ясо), низький рівень рентабельності та наявність тенденції до його подальшого зниження для культур овочевих відкритого ґрунту, буряка цукрового фабричного та картоплі, істотні диспропорції в ефективності функціонування сільського господарства за галузями та за районами Львівської області.

2. У підсумку аналізу фінансово-економічних результатів досліджуваних сільськогосподарських підприємств виявлено як позитивні тенденції, так і недоліки. Зокрема, зростанню фінансово-економічних результатів підприємств сприяють: збільшення обсягів доходів підприємств, позитивний фінансовий результат господарської діяльності, який також збільшується; високий рівень рентабельності окремих підприємств; достатньо стабільна фінансова стійкість суб'єктів господарювання. Однак, подальшому покращенню фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств перешкоджають: їх нестабільна доходність та прибутковість; мала частка інших операційних та інших доходів, а, відтак, залежність від одного виду діяльності; високий рівень собівартості продукції; низька рентабельність, особливо малих суб'єктів господарювання; низький рівень ліквідності і платоспроможності; низька фондвіддача, оборотність оборотних активів та віддача від залучення власного капіталу.

Для комплексного аналізу фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області розроблено й

апробовано методичний підхід, завданням якого став розрахунок комбінованих емпіричних показників (дохідності, рентабельності, фінансового стану і капіталізації) і побудови динамічних рядів фінансово-економічних результатів загалом. Встановлено, що рівень фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств за 2017-2021 рр. був помірним (середнє значення становило 64,9 %), а середньорічний темп зменшення фінансово-економічних результатів становив 3,9 в.п. Доведено, що найбільший вплив на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств мали такі індикатори, як дохід, у розрахунку на 1 грн активів, коефіцієнт оборотності оборотних активів, рентабельність власного капіталу та фонду оплати праці, коефіцієнт автономії, співвідношення позикових і власних коштів.

3. Зі застосуванням методу експертного опитування (яке проводилося шляхом інтерв'ювання на основі питань анкети у 2021 р. з-поміж 21 експерта (по 3 представники керівників та провідних фахівців з 7 аналізованих у дослідженні підприємств)) виявлено проблемні аспекти якості управління формуванням фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Таким головно слугують: відсутність практик ретельного планування кінцевих узагальнюючих індикаторів виробничої та фінансово-господарської діяльності, процесів перебігу структурних змін в капіталі, зобов'язаннях, параметрах безпеки, конкурентоспроможності, розширеного відтворення підприємств; існування потреби в інституціалізації інституційно-регламентного базису та осучасненні організаційно-управлінської підсистеми менеджменту в аналізованій сфері; недостатньо висока ефективність виробничо-технологічної діяльності, реалізації економіко-ресурсного потенціалу, відтворення і сталого розвитку сільськогосподарських підприємств та незбалансованість системи мотивації праці їх персоналу, її ненаціленість і слабкий зв'язок зі досягненням планових значень показників фінансово-економічного стану і ефективності; обмеженість практик моделювання впливу управлінських рішень (їх альтернатив) на кінцеві результати господарювання,

застосування сучасних, у т. ч. власних, методик оцінювання й діагностики фінансово-економічних результатів господарювання; висока потреба (з огляду на реалізацію потенціалу нарощення доходу і підвищення рентабельності бізнесу) в модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази, виробничо-господарської інфраструктури підприємств, проблематика продуктивності та якості виробництва, а також маркетингової, особливо цінової, політики підприємств, управління їх витратами та процесами вертикально-горизонтальної диверсифікації. На усунення цих недоліків слід першочергово спрямувати політику покращення фінансово-економічних результатів.

Результати досліджень автора щодо аналізу процесів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств викладено у публікаціях [84; 85; 86; 88; 89; 91; 112].

РОЗДІЛ 3

ПРОЕКТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Стратегічні напрями механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Наростаючі виклики та загрози функціонуванню сільськогосподарських підприємств обумовлюють доцільність розробки стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності цих підприємств. Ситуація загострюється в умовах введення воєнного стану на території України у зв'язку з масштабною збройною агресією з боку Російської Федерації, що формалізується в таких структурно-функціональних проблемах погіршення результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, як зниження показників ліквідності та прибутковості, дестабілізація функціонування банківської системи, ускладнення доступу сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів, високі темпи інфляційних процесів у державі, руйнування виробничо-господарських потужностей сільськогосподарських підприємств та вимушена релокація деяких з них, втрата усталених ринків збуту сільськогосподарської продукції, можливості обмеженого експорту останньої через блокування портів у Чорному та Азовському морях, руйнування сформованих логістичних ланцюгів і складських потужностей сільськогосподарських підприємств, зростання вартості оборотних засобів аграрного виробництва, суттєве зниження купівельної спроможності населення й масова вимушена міграція населення та інші.

Розробка стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечить створення передумов для: 1) зміцнення їх фінансово-

економічного потенціалу та покращення конкурентоспроможності на аграрному ринку в умовах динамічної зміни функціонування останнього;

- 2) формалізації ефективних інструментів і засобів гарантування належного рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану;
- 3) мінімізації дестабілізуючого впливу ризиків і загроз на формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств;
- 4) гарантування безперебійного розвитку виробничо-господарських бізнес-процесів в умовах обмеженої ліквідності банківсько-фінансової системи та диверсифікації джерел надходження фінансово-економічних ресурсів на сільськогосподарське підприємство;
- 5) збалансування та оптимізації стратегічних виробничо-галузевих напрямів діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах зміни споживчої структури запитів і потреб споживачів на аграрному ринку;
- 6) мінімізації ризиків дестабілізуючого впливу зростання вартості цін на енергоносії, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, корми, насіннєвий матеріал, сільськогосподарську техніку тощо;
- 7) ідентифікації та задіяння вільних резервів відновлення та нарощування фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств з його подальшою трансформацію в покращення кінцевих результатів господарювання останніх;
- 8) активізації ділової активності сільськогосподарських підприємств й формування нових логістичних ланцюжків на засадах стратегічної переорієнтації співпраці з контрагентами країн Європейського Союзу, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки;
- 9) комплексної реструктуризації підсистемних інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків між організаційними підрозділами сільськогосподарського підприємства з метою максимізації обсягів кінцевого отриманого доходу та прибутку;
- 10) оптимізації витрат сільськогосподарських підприємств на засадах інноваційної перебудови виробничо-господарських потужностей останніх через інструменти реінвестицій отриманого доходу в основний капітал цих підприємств.

Проектування стратегічних напрямів обґрунтування цільового механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, з однієї сторони, має базуватись на виробленні інноваційних підсистемних взаємозв'язків між його структурними компонентами, а з іншої – передбачає трансформацію функціонування останніх у площину прикладного аспекту підвищення рівня капіталізації підприємств на засадах становлення процесів розширеного відтворення, диверсифікації логістичних каналів збуту сільськогосподарської продукції та розширення цільових споживчих сегментів аграрного ринку.

Забезпечення ресурсно-функціональної спроможності механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає гарантування відповідності цього механізму таким стратегічно важливим критеріям як: 1) комплексність (передбачає наявність збалансованих підсистем, інструментів і засобів механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності підприємств для мінімізації ризику виникнення конфліктів інтересів у процесів розподілу отриманих грошових ресурсів); 2) багатофункціональність (спроможність цільового механізму забезпечувати гармонійний розвиток сільськогосподарських підприємств в економічному, соціальному та екологічному сегментах господарювання); 3) верифікованість (гарантування об'єктивності інформаційного базису прийняття управлінських рішень в сфері фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств для мінімізації ризиків виникнення прорахунків і помилок виробничо-господарської діяльності); 4) оперативність (забезпечення швидкого реагування на зміну фінансово-економічних умов господарювання сільськогосподарських підприємств на засадах прийняття ефективних управлінських рішень та корегування функціональної спроможності структурних компонентів цільового механізму); 5) альтернативність (передбачає багатоваріантність розвитку подій та прийняття управлінських рішень у сфері фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, відповідно до зміни кон'юнктури на

аграрному ринку); 6) узгодженість (полягає у взаємодоповненості складових елементів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах встановлення уніфікованих правил, процедур та регламентів розвитку бізнес-процесів); 7) безпечність (передбачає гарантування втримання в гранично-допустимих нормах стратегічних індикаторів ефективності функціонування механізму формування результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств).

Цільовий механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має базуватись на системній структурній перебудові ресурсно-функціональних засад управління фінансово-економічними ресурсами на всіх етапах виробничо-господарського циклу. З огляду на це, пріоритетними завданнями в цьому сегменті є такі: переорієнтація на довгострокові стратегічні цілі функціонування сільськогосподарських підприємств і забезпечення їх динамічної конкурентоспроможності на перспективу; подолання девіантних управлінських впливів при розподілі фінансово-економічних ресурсів і лобіювання економічних інтересів представників топ-менеджменту сільськогосподарських підприємств; орієнтація на безперервний процес навчання, розвитку та покращення фінансово-економічних компетенцій управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств; посилення соціальної та екологічної складової в процесі розподілу фінансово-економічних ресурсів підприємства; впровадження безперервної практики моніторингу, оцінювання та моделювання стратегічних аспектів процесу формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств; перехід до практики встановлення гранично-допустимих норм відхилення фінансово-економічних показників господарювання від загально прийнятих їх науково-обґрунтованих значень.

Важливим аспектом у процесі розробки цільового механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є диверсифікація джерел залучення грошових ресурсів у процесі

підтримки ліквідності виробничих циклів і структурної перебудови господарських комплексів цих підприємств. У зв'язку з цим, поряд із традиційними напрямками залучення коштів (отримання кредиту в банку, реінвестиція отриманого прибутку, кооперація фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств), доцільним є забезпечення стратегічної спрямованості на активізацію діяльності в сфері отримання ресурсів проектно-грантової допомоги від державних і міжнародних фондів, використання потужностей бюджетної підтримки підприємств в умовах воєнного стану, реалізацію цільових програм інноваційної техніко-технологічної модернізації та оновлення виробничо-господарських потужностей підприємств, розвитку співпраці з державними інституціями та органами місцевого самоврядування в сфері бюджетно-фінансової підтримки виробничо-господарських процесів у сільському господарстві.

Проектування стратегічних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має передбачати врахування галузевої специфіки їх функціонування, особливостей розвитку основних господарських бізнес-процесів, сформованих потоків фінансово-економічних ресурсів в аграрній сфері в межах календарного циклу виробництва сільськогосподарської продукції, основних принципів і засад розподілу грошових коштів між організаційно-структурними підрозділами сільськогосподарського підприємства, технології прийняття та реалізації управлінських рішень у фінансово-економічній сфері підприємства, ринкових засад організації та ведення ділових відносин суб'єктів аграрної сфери, базових передумов відтворення фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств з урахуванням обставин воєнного стану.

Важливим напрямом обґрунтування пріоритетних напрямів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є раціоналізація витрат, що спрямовані на забезпечення підтримки розвитку процесу виробництва аграрної продукції. Ця компонента, з однієї сторони, передбачає орієнтацію на оптимізацію

виробничо-галузевих витрат сільськогосподарського підприємства через реалізацію інструментів їх мінімізації, а з іншої – інноваційної модернізації виробничо-господарських комплексів цих підприємств на засадах впровадження передових технологій виробництва продукції, переоснащення техніко-технологічних потужностей, оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

Рационалізація витрат сільськогосподарського підприємства передбачає мінімізацію розміру собівартості виробництва продукції на засадах обґрунтування найбільш пріоритетної виробничо-господарської структури її виробництва з урахування природно-кліматичних умов господарювання та районування підприємства, наявного його ресурсного потенціалу, територіальної наближеності до потенційних ринків збуту продукції, сформованого досвіду та традицій господарювання. Критичне значення для мінімізації виробничо-господарських витрат мають процеси диверсифікації постання сировини, енергетичних ресурсів та оборотних засобів, що необхідні для підтримки виробничих циклів сільськогосподарських підприємств. З цією метою, доцільною є стратегічна орієнтація на формування бази надійних постачальників із можливістю отримання дисконту за поставлені сировину й матеріали.

Рационалізація виробничих витрат сільськогосподарських підприємств на засадах інноваційної модернізації їх матеріально-технічної бази та технологічних потужностей потребує реалізації комплексних заходів, що орієнтовані на активізацію процесів кооперації та інтеграції між підприємствами, поширення практики використання інструментів фінансового та оперативного лізингу для оновлення парку сільськогосподарських машин, налагодження співпраці підприємств з потужними науково-технічними центрами в питаннях впровадження інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур і виробництва продукції тваринництва, автоматизації виробничо-господарських процесів на підприємствах та

мінімізації людського втручання, поширення обміну передовим досвідом і активізації участі підприємств у створенні індустріальних інноваційних парків.

Мінімізація витрат сільськогосподарських підприємств у процесі господарювання передбачає також доцільність впровадження автоматизованих процесів їх моніторингу, обліку та оперативного корегування їх розміру з метою ідентифікації ірраціональних витрат, виявлення збиткових галузей виробництва продукції, нарощування обсягів рентабельності в пріоритетних напрямках господарювання сільськогосподарського підприємства. Для цього варто забезпечити підтримку процесів імплементації сучасних інформаційних технологій та програмного забезпечення на всіх етапах розвитку базових бізнес-процесів сільськогосподарського підприємства.

Стратегічним напрямом покращення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є системна зміна наявних принципів і підходів до організації процесу бюджетування. Насамперед, це стосується аспекту визначення чітких джерел наповнення бюджетного фонду сільськогосподарських підприємств, а також імплементації справедливих механізмів розподілу бюджетних коштів, шляхом мінімізації ризиків можливості виникнення конфлікту інтересів між працівниками структурних підрозділів господарюючих суб'єктів. Для цього доцільним є вдосконалення процесів бюджетного планування діяльності сільськогосподарських підприємств, що передбачає таке: узгодження коротко-, середньо- й довгострокових цілей бюджетного планування з урахування природно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств й наперед визначених їх виробничих і ринкових завдань; перехід до практики індикативного бюджетного планування на засадах організації постійного моніторингу зміни основних показників бюджету сільськогосподарських підприємств у динаміці; формування альтернативних джерел компенсації ймовірних бюджетних втрат на засадах диверсифікації ризиків виробничо-господарської діяльності; впровадження практики бюджетного планування ресурсів для створення страхових фондів функціонування

сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки останніх; організація проведення прогнозування надходжень фінансово-економічних ресурсів на підприємство з урахуванням потенційних змін галузевої кон'юнктури на аграрному ринку.

Удосконалення сфери бюджетування сільськогосподарських підприємств неможливе без реструктуризації наявних підходів до розподілу фінансово-економічних ресурсів. Це вимагає не лише впровадження інструментів забезпечення прозорості в питаннях виділення грошових коштів, але й формування засобів гарантування їх ефективного цільового використання в процесі господарювання. З огляду на це, вважаємо за доцільне реалізувати комплекс таких заходів, як забезпечення можливості оперативного перерозподілу бюджетних коштів з урахуванням зміни запитів і потреб організаційних підрозділів підприємства, гарантування пріоритетності фінансування процесів інноваційної модернізації основних засобів морально-застарілих галузей сільськогосподарського виробництва, налагодження тісної комунікаційної взаємодії між керівниками структурних підрозділів підприємства у процесі прийняття управлінських рішень щодо розподілу бюджетних коштів, подолання інертного характеру розвитку фінансово-економічних відносин на підприємстві протягом бюджетного циклу, перехід від уставленого принципу «зверху-вниз» до правила «знизу-вверх» у питаннях формування ресурсних фондів задоволення фінансово-економічних потреб підрозділів підприємства, забезпечення соціальної справедливості розподілу фінансово-економічних ресурсів в сегменті формування мотиваційних механізмів і стимулів у працівників сільськогосподарського підприємства, гарантування фінансової підтримки збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер в контексті становлення процесів сталого розвитку підприємства, диверсифікація міжгалузевого розподілу обсягів фінансово-економічних ресурсів.

Важливою компонентною покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств є забезпечення ефективного контролю за

використанням фінансово-економічних ресурсів у процесі господарювання. Варто зазначити, що реалізація інструментів моніторингу використання грошових коштів на засадах автоматизації фінансових бізнес-процесів, формування взаємовідносин підзвітності в строгій ієрархічній системі управління фінансово-економічними ресурсами та встановлення жорстких санкцій за порушення використання бюджетних коштів є лише базовими передумовами гарантування цільового використання грошових коштів. Натомість, досягнення максимального ефекту забезпечення бюджетного контролю неможливе без формування потужних мотивів і стимулів дотримання фінансової дисципліни у працівників сільськогосподарського підприємства, посилення рівня їх самовідповідальності та зацікавленості за формування кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання, нівелювання соціально-психологічних впливів для виникнення потенційних зловживань у фінансово-економічній сфері підприємств.

Обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств неможливе без забезпечення належної управлінсько-кадрової підтримки цього процесу. Незважаючи на усталені процеси та регламенти розвитку фінансово-економічних бізнес-процесів, саме управлінський персонал є джерелом прийняття стратегічних і тактико-оперативних рішень в умовах динамічних змін економічного середовища функціонування сільськогосподарських підприємств. З огляду на це, важливим є налагодження ефективних інструментів і засобів розвитку управлінського персоналу підприємств, формування його професійних фінансово-економічних компетенцій та вдосконалення аналітичних здібностей в контексті максимізації результатів фінансово-економічної діяльності.

Структурних змін потребують підходи до пошуку, підбору та розстановки управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств. На противагу лобіюванню прийняття на роботу та кар'єрного зростання окремих працівників, що мають особистісні відносини з топ-менеджментом сільськогосподарських

підприємств, доцільним є дотримання принципу врахування професійних і ділових якостей потенційного працівника. Це, своєю чергою, дозволить не лише підвищити ефективність використання фінансово-економічних ресурсів, але й мінімізувати ризики прийняття помилкових управлінських рішень у процесі господарювання. В цьому аспекті важливим є розробка рекомендованих методик прийняття на роботу управлінського персоналу, поширення практики рейтингування працівників за прозорими критеріями з метою реалізації можливості справедливого кар'єрного зростання працівників, впровадження фундаментальних засад дотримання корпоративної етики сільськогосподарського підприємства.

Важливою складовою підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарського підприємства та максимізації результатів його господарювання є створення передумов для безперервного процесу розвитку професійних компетенцій управлінського персоналу. У зв'язку з цим, доцільним є організація проведення періодичного навчання, підготовки та перепідготовки управлінських кадрів у фінансово-економічній сфері сільськогосподарського підприємства. Це вимагає зміни основоположних засад функціонування кадрових служб сільськогосподарських підприємств, на які мають покладатися завдання не лише суто пов'язані з аспектами документального оформлення працівника (прийом на роботу, підготовка кадрових наказів, ведення трудових книжок тощо), але й організації проведення навчань, тематичних семінарів, тренінгів, конференцій, у тому в числі із залученням сертифікованих фінансово-економічних експертів у сфері формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Доцільним є налагодження співпраці у сфері обміну досвідом із аутсорсинговими установами, консалтинговими компаніями, потужними науково-освітніми центрами. Створення на базі останніх центрів підвищення кваліфікації управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств.

Забезпечення високих показників формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств неможливе без

створення потужних мотиваційних механізмів і стимулів для підвищення ефективності управлінської праці. У цьому контексті, доцільною є орієнтація на формування двох-векторної підсистеми мотивації, що передбачає таке:

- 1) покращення матеріального стимулювання управлінських кадрів, шляхом створення прозорих механізмів преміювання за досягнення чітких показників господарювання, впровадження бонусної системи нарахування доплат, реалізації інструментів справедливого розподілу фонду заробітної плати та фінансової підтримки працівників;
- 2) розширення інструментів нематеріального стимулювання працівників на засадах формування потужних соціально-психологічних мотивів і стимулів за кінцеві результати діяльності підприємства, балансування режимів праці та відпочинку, дотримання принципів справедливого кар'єрного зростання, публічного визнання результатів праці, реалізації інструментів соціальної підтримки працівників сільськогосподарського підприємства.

Реалізація заходів щодо розвитку управлінського персоналу трансформуватиметься в такий стратегічний напрям обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств як удосконалення їх фінансово-економічного менеджменту. Підвищення ефективності управління фінансово-економічними ресурсами є значним незадіяним резервом удосконалення цільового механізму формування результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Удосконалення фінансово-економічного менеджменту сільськогосподарських підприємств потребує формування адекватного інформаційного базису прийняття управлінських рішень у цільовому сегменті. Інструментарієм забезпечення такого базису є забезпечення проведення комплексної діагностики фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Цільова діагностика повинна передбачати реалізацію інструментів та засобів організації моніторингу ключових індикаторів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, ідентифікації їх коливань і

відхилень від встановлених науково-обґрунтованих граничних значень, автоматизації процесу збору та опрацювання вхідних інформаційних даних, прогнозування розвитку стратегічних фінансово-економічних індикаторів на перспективу. З цією метою, важливим аспектом є налагодження підсистеми ведення внутрішньої фінансово-економічної звітності сільськогосподарських підприємств, що на відміну від традиційних офіційно затверджених стандартів (форма №1 «Баланс», форма №2 «Звіт про фінансові результати», форма №3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)»), передбачає також й формування періодичних статистичних звітів фінансово-економічних показників господарювання, отримання яких потребує проведення спеціальних розрахунково-аналітичних процедур й наявності професійних компетенцій в управлінського персоналу щодо аналізу цих даних, а також прийняття відповідних управлінських рішень в контексті мінімізації фінансово-економічних ризиків і загроз. Доцільно відмітити, що моніторинг результатів фінансово-економічної діяльності варто здійснювати, як на загальному рівні сільськогосподарського підприємства, так і в розрізі його структурно-виробничих підрозділів. Це дозволить не лише диверсифікувати підходи до оцінювання результатів фінансово-економічної діяльності сільськогосподарського підприємства, але й провести сегментарний аналіз ефективності його функціонування, підвищити конкуренцію за кінцеві результати господарювання між структурними підрозділами, виявити ірраціональні елементи організаційної структури підприємства, ідентифікувати збиткові виробництва та обґрунтувати пріоритетні напрями усунення слабких сторін у господарській діяльності.

Стратегічно важливим аспектом є реалізація заходів щодо підвищення ефективності управління фінансово-економічними ресурсами сільськогосподарського підприємства, першочерговими з яких повинні стати такі:

– забезпечення оптимізації структури капіталу сільськогосподарських підприємств через збалансування співвідношення власних і позикових

фінансових ресурсів на засадах підвищення рівня прибутковості та рентабельності основних галузей виробництва, диверсифікації джерел залучення додаткових фінансових ресурсів (активізація кооперації, розвиток співпраці з кредитними інституціями, участь у міжнародних грантових програмах), нарощування масштабів відтворення власного капіталу підприємств, корегування структури власного та обігового капіталу у відповідності до цільових прогностичних показників забезпечення фінансово-економічної стійкості сільськогосподарських підприємств;

– реструктуризація підходів до управління кредиторської та дебіторської заборгованостей сільськогосподарських підприємств, шляхом оптимізації співвідношення їх структури в балансі, пришвидшення строків оборотності цих видів заборгованостей, мінімізації ризиків виникнення прострочених виплат із погашення кредиторської заборгованості, налагодження ефективної співпраці з контрагентами в частині своєчасного погашення платежів на засадах чіткого дотримання укладених договірних умов контрактів, зменшення практики реалізації сільськогосподарської продукції з відстрочкою виплати, впровадження мотиваційної системи бонусних нарахувань для працівників збутового відділу підприємства в частині дострокового погашення дебіторської заборгованості за поставлену продукцію, надані роботи та послуги;

– впровадження практики створення резервних страхових фондів сільськогосподарських підприємств для забезпечення безперебійного процесу розвитку господарської діяльності на засадах вивільнення незадіяних фінансових ресурсів, пошуку зовнішніх джерел залучення капіталу, страхування ризиків виробничо-господарської діяльності та резервування частини отриманого прибутку в контексті забезпечення фінансово-економічної стійкості сільськогосподарських підприємств в умовах невизначеності ринкового середовища.

Удосконалення фінансово-економічного менеджменту сільськогосподарських підприємств неможливе без активізації його

інвестиційно-інноваційної діяльності. З однієї сторони, здійснення інвестицій потребує залучення додаткових коштів, а з іншої – їх реалізація є джерелом підтримки процесів розширеного відтворення та нарощування масштабів господарювання сільськогосподарських підприємств. Активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств має бути орієнтована в сегмент налагодження співпраці з фінансово-кредитними установами, індустріальними технологічними парками, науково-інноваційними центрами, міжнародними грантовими інституціями, венчурними інвестиційними фондами. Важливим аспектом є поширення практики періодичного спрямування частини отриманого прибутку в сферу інноваційного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, впровадження сучасних методів господарювання, застосування новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції, імплементації передового світового досвіду господарювання в аграрній сфері.

Формування кінцевих фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства значною мірою залежить від його позицій на аграрному ринку. Охоплення цільових сегментів ринку та утримання лідерських позицій на ньому формує передумови для надходження доходу сільськогосподарського підприємства, отримання ним прибутку та забезпечення належного рівня рентабельності в контексті досягнення динамічної конкурентоспроможності підприємства. З огляду на це, реструктуризація ринкової політики сільськогосподарських підприємств є одним із стратегічних напрямів обґрунтування механізму їх формування фінансово-економічних результатів діяльності.

Одним із елементів реструктуризації ринкової політики сільськогосподарського підприємства є покращення його маркетингової діяльності, як інструменту нарощування конкурентних позицій на ринку, утримання лідерських позицій та просування аграрної продукції. Удосконалення маркетингової діяльності сільськогосподарського підприємства передбачає необхідність реалізації таких заходів:

1) забезпечення представлення широкого асортименту та номенклатури сільськогосподарської продукції на аграрному ринку, що відповідає встановленим міжнародним стандартам безпеки та якості продовольства, яка наділена високими якісними споживчими властивостями, а також вироблена в умовах дотримання всіх екологічних норм. Досягнути таких цілей можливо на засадах реалізації стратегії галузевої горизонтально-вертикальної диверсифікації виробництва продукції сільськогосподарських підприємств, відкриття переробних потужностей та збільшення частки продукції з доданою вартістю в структурі реалізації аграрної продукції, відкриття інноваційних напрямів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств;

2) здійснення гнучкої політики ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, шляхом запровадження практики надання дисконтних знижок для постійних покупців, прив'язки політики зменшення кінцевої ціни на продукцію до заявлених збільшених обсягів продажу в контрактах на постачання, поширення практики представлення акційних продуктових пропозицій на аграрному ринку, імплементації стратегії ведення цінової конкурентної боротьби, укладення перспективних контрактів на постачання аграрної продукції за дисконтними цінами перед початком маркетингового року;

3) розвиток та підтримка розгалужених комунікаційних взаємозв'язків сільськогосподарського підприємства з покупцями аграрної продукції на засадах постійного опрацювання запитів і потреб учасників ринку, моделювання розвитку ринкової кон'юнктури на перспективу, здійснення системних маркетингових досліджень, проведення тематичних конференцій та ярмарків, підписання меморандумів про співпрацю, реалізації спільних із покупцями інвестиційних проєктів, кооперації та інтеграції сільськогосподарських підприємств у процесі збуту аграрної продукції.

Значним незадіяним резервом нарощування обсягів формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є диверсифікація ринків збуту їх продукції. Це дозволяє не лише максимізувати обсяги надходження доходів на підприємство, але й мінімізувати

ризика невиконання укладених контрактів на постачання сільськогосподарської продукції. З цією метою, доцільним є розширення доступних каналів розподілу продукції на аграрному, пошук можливостей виходу на нові сегменти останнього, реалізація незадіяних резервів експорту сільськогосподарської продукції та укладання міжнародних договорів на постання. Важливим аспектом є обмеження концентрації обсягів збуту сільськогосподарської продукції в розрізі одного оптового покупця, що унеможливить виникнення надмірної залежності від зміни його запитів і потреб. Доцільною також є активізація участі сільськогосподарських підприємств у регіональних оптоворинкових кластерах, збутових кооперативах, міжгалузевих ринкових інституціях тощо.

Ефективна реалізація ринкової політики неможлива без забезпечення високих іміджевих характеристик сільськогосподарського підприємства на аграрному ринку, як надійного постачальника якісного та безпечного продовольства. Це потребує реалізації комплексу таких заходів, як гарантування дотримання підписаних контрактів, представлення торгової марки сільськогосподарського підприємства на ринку, його брендингу, рекламування продукції, впровадження стандартів корпоративної політики та ділової етики, здійснення системних PR-кампаній в середовищі потенційних покупців, ведення послідовної передбачуваної поведінки сільськогосподарського підприємства на аграрному ринку, уникнення конфліктів та гарантування ведення добросовісної конкурентної боротьби на аграрному ринку.

Агреговані стратегічні напрями обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств представлені на рис. 3.1. Реалізація запропонованих стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств потребує забезпечення комплексної узгодженості дій між їхніми структурними підрозділами, збалансованого фінансування підтримки проведення розроблених

заходів та послідовності в процесі імплементації останніх. Очевидно, що від системності управлінських рішень буде залежати ефективність функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Саме тому для керівництва підприємств необхідним є розуміння стратегічної важливості впровадження запропонованих змін, попри цілком закономірний опір імплементації останніх. Комплексний характер запропонованих заходів обумовлений системною природою механізму формування фінансово-економічних результатів, що охоплює практично всі стратегічно важливі сфери діяльності сільськогосподарського підприємства.

Рис. 3.1. Агрегація стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, реалізація стратегічних напрямів обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств трансформується у створення таких

конкурентних переваг як: підвищення рівня фінансово-економічної стійкості в умовах обмеженого доступу залучення грошових ресурсів у господарський процес; збалансування параметрів розвитку стратегічних бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств; підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів підприємств та забезпечення належного рівня їх рентабельності; зміцнення фінансово-економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки; становлення процесів розширеного відтворення та сталого розвитку соціально-економічної та екологічної сфер на сільських територіях; узгодження інтересів учасників аграрного ринку та збалансований розвиток останнього.

3.2. Інструменти збільшення доходів сільськогосподарських підприємств

Управління доходами має достатньо провідну роль у формуванні фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств. Дохід – один з ключових узагальнюючих показників обсягів господарської діяльності підприємства, який характеризує величину надходжень у підсумку реалізації продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг. Це, фактично, кошти або матеріальні цінності, які отримує суб'єкт господарювання від будь-якої діяльності. Цей показник відображає масштаби діяльності, характеризуючи величину, розміри бізнесу, але одночасно слугує безпосередньою передумовою формування кінцевих результатів господарювання – прибутку й рентабельності. З облікової точки зору – це збільшення економічної вигоди у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу через внески власників).

Нарощення обсягів доходу безпосередньо сільськогосподарських підприємств потребує або (1) зростання врожайності та продуктивності (праці, основних засобів, активів), використання високоякісних посадкових матеріалів, прогресивних матеріалів і сировини, удосконалення технологій обробітку

грунтів, догляду за рослинами, пришвидшення оборотності оборотних активів, зниження трудомісткості, удосконалення організації праці, більш ефективного використання фінансових активів і т. п., однак цей шлях також має свої обмеження у вигляді граничної віддачі ресурсів, або (2) розширення ресурсного забезпечення підприємств (посівні площі, інтелектуально-кадровий та трудовий ресурс, фонд робочого часу персоналу та техніки, матеріально-технічна і техніко-технологічна база, оборотний капітал тощо), що пов'язане з інвестиціями в розширене відтворення.

Рішення в сфері управління доходами підприємств також в значній мірі ухвалюються у відповідності до політики досягнення кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання, а, відтак, у схожій мірі це стосується й прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств. Покращення показників цієї групи також може відбуватися інтенсивним (зростання рентабельності продукції, доходу, активів та підприємства на загал при збереженні існуючих обсягів виробництва і збуту) або ж екстенсивним (нарощення доходів при збереженні існуючого рівня ефективності використання ресурсів і доходівіддачі) шляхом.

Кожен зі стратегічних векторів передбачає власні відповідні фактори, вплив на які й гарантує реалізацію планових завдань підприємства у сфері управління його доходами. При тому ці фактори перебувають як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі відносно суб'єкта сільськогосподарського бізнесу.

Якщо вести мову про внутрішні фактори, то їх також можна поділити на дві окремі групи – (1) виробничі (прямі матеріальні витрати (сировина, основні та допоміжні матеріали), прямі витрати на оплату праці персоналу, безпосередньо задіяного у виробництві сільськогосподарської продукції, інші прямі виробничі витрати (відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, різного роду втрати і т. п.), змінні загальновиробничі та постійні загальновиробничі витрати (в частині управління виробництвом, амортизації, витрат на утримання й обслуговування основних

засобів, на енергоресурси, на безпеку та захист, удосконалення систем організації і технологій виробництва)) та (2) позавиробничі (пов'язані з реалізацією виготовленої продукції та розвитком підприємства (логістично-складські, на тару, упакування, з транспортування продукції, комісійні збори посередницьким організаціям, інші витрати на збут, на науково-дослідну діяльність, на розвиток і навчання персоналу тощо)). До позавиробничих витрат також відносять витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю та соціальним розвитком сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, зовнішні фактори, які визначають обсяги та структуру доходів сільськогосподарських підприємств доцільно структурувати на умовно залежні (нарошення зовнішніх логістично-дистрибуційних та торговельно-ресурсних можливостей для збільшення пропускної спроможності просування і реалізації сільськогосподарської продукції на ринку) та незалежні (більш раціональне та ефективне використання наявного сформованого збутового потенціалу). При цьому важливо враховувати, що безпосередній вплив на доходи сільськогосподарських підприємств матимуть чинники місткості системи переробки аграрної продукції та купівельної спроможності населення, еластичності попиту на сільськогосподарську продукцію, ринково-кон'юнктурних коливань та здатності диверсифікувати у відповідності до них сільськогосподарське виробництво й асортиментну структуру продукції. Позаяк, керівництву сільськогосподарських підприємств також потрібно врахувати й внесок структури доходів у кінцеві фінансово-економічні результати, відповідно остаточне рішення відносно виробничої програми підприємства в частині її асортименту визначається завданням максимізації прибутку та його приросту, однак із урахуванням тенденцій зміни ринкової ситуації у, як мінімум, середньостроковій перспективі. При цьому вихідним у її співставленні є порівняння рентабельності за кожним видом продукції.

На основі узагальнення вище наведеного, а також виходячи з авторського проспекту бачення шляхів збільшення та оптимізації обсягів виробничо-господарської діяльності, на рис. 3.2. наведено ключові напрями та інструменти

політики формування доходів сільськогосподарських підприємств. Одночасно зауважимо, що заходи у сфері нарощування доходів як передумови формування їх прибутку (найбільш узагальненого показника фінансових результатів) має орієнтуватися на два компоненти.

Перша – вибудування загальної стратегії зростання на ґрунті подолання слабких сторін – проблемних аспектів підвищення ефективності діяльності. Друга – поєднання діяльності з максимізації доходів і прибутку з загальною стратегією і тактикою розвитку сільськогосподарського бізнесу.

Якщо слідувати такій логіці, то потрібно опиратися на:

(1) підвищення продуктивності праці та використовуваних предметів і засобів праці, розвиток та інтеграцію (щодо бізнес-процесів) виробничо-господарської і торгово-логістичної інфраструктури, цифрову трансформацію бізнес-процесів (як в частині виробництва сільськогосподарської продукції, її зберігання, так і щодо просування на ринки та здійснення електронних розрахунків), впровадження технологічних інновацій, результатів наукових досліджень, орієнтованих на потреби сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня ветеринарної, фітосанітарної та продовольчої безпеки, інвестування в модернізацію та зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і бізнесу на загал, з одного боку;

а також на (2) нарощування посівних площ, підвищення ефективності їх використання та збільшення обсягів виробництва всіх видів сільськогосподарської продукції (за раціоналізації його структури), нарощення виробничих потужностей з виробництва продукції тваринництва, створення умов для впровадження прогресивних технологій і залучення інвестицій, зокрема для цифрової трансформації бізнес-процесів, зростання частки виробництва та збуту (у т. ч. на зовнішні ринки) органічної продукції, вертикальну диверсифікацію бізнесу з метою підвищення рівня глибини

Внутрішні джерела	Інструменти
<p data-bbox="240 237 644 293">Екстенсивні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ посівні площі; ✓ інтелектуальний та кадровий ресурс; ✓ матеріально-технічна та техніко-технологічна база; ✓ фонд робочого часу; ✓ капітал 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ збільшення посівних площ більш врожайних сільськогосподарських культур, обмеження площ малопродуктивних земель; ➤ розвиток і ефективне використання інтелектуально-кадрового капіталу підприємств; ➤ створення інвестиційних фондів розвитку матеріально-технічної та техніко-технологічної бази виробництва; ➤ участь у кластерних структурах для покращення матеріально-технічного забезпечення і технологічної модернізації виробництва; ➤ впровадження автоматизованих виробничо-господарських систем, ІКТ; застосування нестандартних форм зайнятості; ➤ нарощення капіталізації підприємств;
<p data-bbox="240 663 644 719">Інтенсивні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ врожайність; ✓ продуктивність; ✓ сировина, матеріали, якість продукції; ✓ технології, оборотність; ✓ трудомісткість, організація праці; ✓ використання фінансових активів 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ раціональне застосування мінеральних добрив, вирощування більш інтенсивних культур, підвищення якості технологічних процесів виробництва продукції; ➤ покращення якості продукції та оптимізація структури собівартості, виробничо-технологічних бізнес-процесів; ➤ створення і застосування нових інформаційно-комунікаційних бізнес-моделей, інтегрованих горизонтальних та вертикальних ланцюжків, розумних продуктів, смартферм; ➤ розвиток внутрішньої та зовнішньої цифрової інфраструктури; ➤ пришвидшення оборотності сільськогосподарської продукції засобами застосування технологій інтенсифікації виробництва та вирощування; оптимізація запасів інших оборотних активів за рахунок їх раціонального нормування; ➤ впровадження комплексних систем мотивації праці, розвиток соціального партнерства та соціального діалогу; ➤ підвищення рівня продуктивності фінансових активів сільськогосподарських підприємств;
<p data-bbox="225 1088 660 1144">Зовнішні джерела</p>	
<p data-bbox="240 1162 644 1218">Детерміновані фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ розвиток дистрибуційно-збутової мережі; ✓ розвиток логістичної системи; ✓ ефективізація та вдосконалення системи маркетингу; ✓ дохід від участі в капіталі 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ забезпечення контролю з боку підприємства всіх етапів дистрибуційної системи (виробництво, посередництво, опт, роздріб); ➤ покращення якості функціонування логістичної системи, оптимізація логістичних витрат, застосування логістичного аутсорсингу, інвестування у власну систему логістики; ➤ побудова та розвиток системи Інтернет-маркетингу сільськогосподарських підприємств; ➤ диверсифікація доходів за рахунок доходу від участі в капіталі;
<p data-bbox="240 1498 644 1554">Стохастичні фактори</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ агробіокліматичний потенціал і природно-кліматичні фактори; ✓ державна підтримка і регулювання; ✓ логістичні та дистрибуційні системи; ✓ демографічна ситуація; ✓ кон'юнктура ринку; ✓ інфляційні процеси, ін. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ моніторинг розвитку та впливу стохастичних факторів; ➤ прогнозування та моделювання наслідків розвитку ситуації; ➤ визначення та своєчасне реагування на виклики; ➤ нівелювання (мінімізація наслідків) ризиків і загроз; ➤ максимізація позитивних ефектів; ➤ вплив на ключові процеси розвитку галузі, ринків, сільських територій

Рис. 3.2. Джерела та інструментарій політики нарощування доходів сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

переробки продукції та забезпечення збільшення обсягу і підвищення рівня доданої вартості як провідного шляху зростання фінансово-економічних результатів господарювання в кожному виді економічної діяльності, у т. ч. у сільськогосподарському бізнесі, з іншого.

На наш погляд, ув'язка політики нарощення доходів з подоланням проблемних аспектів функціонування та з підсиленням дії чинників розвитку виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств очевидна і безальтернативна. Тільки такий шлях забезпечить довгостроковий стійкий ефект та збалансований поступ на противагу розрізненим заходам опортуністичного комерсантського характеру, часто високої рентабельності, однак, короткострокового чи навіть разового характеру.

Специфіка галузі сільського господарства (як це було показано у першому розділі дослідження) обумовлює те, що ключовим екстенсивним чинником нарощення господарської діяльності є наявні і використовувані посівні площі. Як показують статистичні дані, їх обсяги у сільському господарстві Львівської області (у т. ч. й посівних площ у розрахунку на один суб'єкт господарювання) зростають, що позитивно і є свідченням збільшення ресурсного потенціалу підприємств, який залучається у виробничо-господарську діяльність. Важливо аби сільськогосподарські підприємства й надалі працювали над збільшенням посівних площ сільськогосподарських культур. Однак при цьому не менш важливим аспектом залишається й раціональність їх структури, яка дозволяє при менших посівних площах отримувати більшу віддачу (з урахуванням поєднання попиту, а також ціни та собівартості виробництва відповідних видів продукції) або при великих площах ще більше максимізувати доходи та прибутковість.

При ухваленні рішень в частині формування структури посівних площ керівництву підприємств слід враховувати, що провідними джерелами забезпечення високого рівня ефективності використання сільськогосподарських угідь є підвищення врожайності сільськогосподарських культур, нарощування обсягів виробництва більш врожайних культур та при цьому обмеження частки

менш врожайних, недопущення прорахунків щодо засобів і строків вирощування сільськогосподарських культур, залучення доступних фінансових ресурсів для закупівлі сучасної прогресивної техніки, технологічного устаткування й матеріальних засобів, що в сукупності дозволяє якнайшвидше впровадити високопродуктивні технології.

З метою більш раціонального використання посівних площ (особливо на сільськогосподарських підприємствах, де продуктивність землекористування низька і нижче середньої) важливо обмежити обсяги площ малопродуктивних земель за рахунок консервації деградованих та малородючих ґрунтів, переведення малопродуктивної ріллі в сіножаті й пасовища, зокрема з метою інтенсифікації ефективності використання високородючих ґрунтів і уникнення від інвестицій в низькопродуктивні землі.

Одним з ключових ресурсів у кожному з видів економічної діяльності справедливо вважається інтелектуально-кадровий. Не є виключенням сільське господарство. Відповідно, збільшення чисельності кваліфікованих кадрів при збереженні існуючого рівня продуктивності праці пряма запорука до нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств. При тому, мова не йде виключно про робітничі кадри. За сучасних умов прогресивний підхід передбачає розвиток інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств, як ресурсу, який поєднує підготовлений високопрофесійний персонал з сучасним програмним і апаратним забезпеченням, що дозволяє продукувати рішення зі зростання ефективності бізнес-процесів та виробничо-господарської і фінансово-економічної діяльності підприємства на загал, генерувати інтелектуальну творчу діяльність, створювати і комерціалізувати технологічні інновації та впроваджувати їх у господарську практику.

Важливо аби підготовка нових кадрів здійснювалася ще до залучення працівника на підприємство, однак під його наглядом та з урахуванням визначених професійно-кваліфікаційних характеристик і компетентностей, специфіки підприємства і його бізнесу. Такий підхід передбачає тісну співпрацю сільськогосподарських підприємств із закладами вищої та

професійно-технічної освіти з урахуванням прогресивного зарубіжного досвіду та може реалізуватися у вигляді дуальної освіти або шляхом участі підприємств у наглядових радах закладів освіти, що сприяє вирішенню стратегічних завдань розвитку закладу освіти, ефективній взаємодії закладу освіти з роботодавцями та іншими стейкхолдерами шляхом об'єднання інтелектуального потенціалу та фінансового ресурсу, матеріально-технічної бази, здійснення контролю за їх використанням, а також підготовкою спеціалізованих готових до роботи на сільськогосподарських підприємствах кадрів.

Для збереження високого рівня продуктивності праці, а, відтак нарощення обсягів доходу, при збільшенні чисельності зайнятих необхідно паритетно розвивати і нарощувати, модернізувати матеріально-технічну і техніко-технологічну базу сільськогосподарських підприємств. На сьогодні функціонування багатьох підприємств сільського господарства не в повній мірі корелює зі здатністю до залучення інвестицій для розширеного відтворення, прискорення техніко-технологічної модернізації, впровадження інновацій, подолання різноманітних обмежень при розробці та використанні нових технологій і підвищення за рахунок цих чинників власної доходності. Натомість, засоби праці завжди слугували визначальним елементом, матеріально-технічною основою у виробничих видах економічної діяльності, а їх збільшення та підвищення рівня якості – передумовою прогресивного зростання. Це підтверджується й досвідом сучасних країн – лідерів за темпами сільськогосподарського виробництва, у яких частка витрат на матеріально-технічне забезпечення сягає 70-80 % в структурі собівартості сільськогосподарської продукції.

Однак, на нині забезпеченість вітчизняних підприємств сільського господарства технікою недостатня, становить менше 50 % від їх технологічних потреб; характерною тенденцією стало зниження рівня забезпечення підприємств основними видами сільськогосподарської техніки. З іншого боку, проблема полягає не у відсутності відповідної техніки на ринку, а в її доступності для сільськогосподарського виробника. Відтак, покращення

матеріально-технічної та техніко-технологічної бази, як екстенсивного чинника збільшення доходів сільськогосподарських підприємств, є предметом діяльності двох сторін: безпосередньо підприємств та держави.

З позиції бізнесу важливо віднайти фінансово-інвестиційний ресурс (внутрішній або зовнішній) на ці цілі, у т. ч. створюючи інвестиційні фонди розвитку виробництва для акумулювання фінансових ресурсів (амортизаційних відрахувань, прибутку, коштів від продажу основних засобів, оренди майна, з інших джерел), забезпечення придбання нової техніки. Створення таких фондів також сприятиме більш ефективному використанню власного капіталу та покращенню кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання підприємств. Ще одна альтернатива це кооперація, у т. ч. за рахунок створення міжгалузевих кластерів, де одними із учасників є підприємства – виробники або імпортери сучасної сільськогосподарської техніки та технологій, лізингові організації, суб'єкти фінансово-кредитного сектора національної економіки.

З позиції держави (а сільськогосподарські підприємства можуть активувати відповідні ініціативи) важливо покращувати мотивацію вітчизняних підприємств машинобудування до виробництва та наповнення ринку сільськогосподарською технікою, обладнанням і устаткуванням, міні-технікою; підтримувати створення спільних підприємств з виробництва сільськогосподарської техніки; запровадити програми модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази аграрного виробництва; розвивати інфраструктуру суб'єктів сільськогосподарської кооперації задля спільного використання сільськогосподарської техніки і т. п.

До внутрішніх екстенсивних факторів збільшення обсягів господарської діяльності також відноситься управління фондом робочого часу, причому як персоналу, так і сільськогосподарської техніки. Впровадження сучасних ІКТ, зокрема автоматизованих виробничо-господарських систем з керуючими засобами, які ґрунтуються на застосуванні електронних обчислювальних машин, програмованих логічних контролерів, інтелектуальних засобів вимірювання і контролю, інформаційно об'єднаними промисловими мережами,

дозволяє збільшити фонд робочого часу техніки (однак з урахуванням обмежень специфіки виробництва у сільському господарстві). З іншого боку, новітні методи управління персоналом та зокрема нестандартні форми зайнятості (як от – аутсорсинг, фрілансерство, понаднормова праця, непостійна та неповна форми нестандартної зайнятості, дистанційна праця тощо) дозволяють або оптимізувати часові та матеріальні витрати праці, або, за необхідності (наприклад, при реалізації нових інвестиційних проектів, запуску нових виробничих потужностей і т. п.), їх розширити. Щоправда, вони більше стосуються таких категорій персоналу, як керівники, фахівці та службовці.

В якості внутрішніх екстенсивних чинників збільшення обсягів доходу підприємств сільського господарства можна також виокремити капіталізацію суб'єктів господарювання. Її нарощення дозволяє більш якісно та оперативно вирішувати цілий комплекс важливих завдань: обслуговування фінансових потреб операційної діяльності; здійснення зовнішніх і внутрішніх інвестицій; нарощування парку сільськогосподарської техніки та машин; реалізація програм формування інтелектуально-кадрового капіталу підприємств; зростання ринкової вартості, а, відтак, покращення інвестиційної привабливості підприємств сільського господарства як об'єктів інвестування і як потужного партнера для співпраці. Збільшення капіталу підприємств сільського господарства можливе за напрямками: більш ефективно та раціональне використання фінансових ресурсів і зростання чистого прибутку, який реінвестується в бізнес; здійснення внутрішніх та зовнішніх запозичень; залучення інвестицій; створення акціонерних товариств та вихід на IPO. Кожен із цих варіантів має свої переваги й недоліки та може впроваджуватися у відповідності до специфіки того, чи іншого сільськогосподарського підприємства.

Якщо вести мову про другу групу внутрішніх джерел максимізації доходів сільськогосподарських підприємств, то вона пов'язана з реалізацією інструментів, які інтенсифікують наявне у них ресурсне забезпечення. Передусім йдеться про забезпечення підвищення рівня врожайності

сільськогосподарських культур. Це ключовий шлях до подальшого зростання рентабельності виробництва рослинницької продукції, зокрема зернових культур. На разі, цьому перешкоджає низка чинників, з поміж яких – низка інтенсивність галузі, недотримання всіх необхідних елементів ґрунтозахисної системи землеробства, повільне освоєння раціональних сівозмін та інтенсивних технологій, недоліки насінництва, відхід від вимог агротехніки вирощування культур. Натомість, підвищити рівень врожайності сільськогосподарських культур можливо засобами раціонального застосування мінеральних добрив (зростання показника може становити близько 30,0 %), використання більш інтенсивних сортів сільськогосподарських культур (15,0 %), дотримання термінів та високої якості протікання всіх технологічних процесів вирощування зернових та інших сільськогосподарських культур.

Підвищення рівня врожайності забезпечує позитивний вплив не лише на збільшення обсягів виробництва та господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, але й приводить до підвищення рівня ефективності практично всіх бізнес-процесів та їх драйверів, провідними з-поміж яких є продуктивність праці та собівартість. З іншого боку, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, як правило, пов'язане з додатковими трудовими і матеріальними витратами на їх вирощування у розрахунку на одиницю посівних площ. Втім, за рахунок економії на масштабах темпи зростання урожайності та додаткових витрат не співставні. Як показує практика, у превалюючій більшості випадків показник врожайності зростає швидшими темпами ніж додаткові витрати праці та засобів. Відповідно, зі зростанням рівня врожайності знижується трудомісткість виробництва та собівартість сільськогосподарської продукції.

Іншим достатньо прямим виробничим чинником нарощення обсягів доходу підприємств сільського господарства слугують використовувані сировина та матеріали, а також якість продукції. Покращення якості продукції забезпечує підвищення її вартості за рахунок кращого задоволення споживчих чи промислових потреб підприємств переробної і харчової промисловості.

Виробництво продукції з новими споживчими та іншими характеристиками дозволяє підвищити ціну реалізації й отримати більший обсяг доходу, позаяк зміцнити власну конкурентну позицію та розширити власну частку на ринку збуту продукції.

Безпосередні заходи у сфері підвищення рівня якості продукції сільськогосподарських підприємств визначаються організаційно-економічними та техніко-технологічними особливостями виробничого процесу кожного конкретного підприємства як галузі рослинництва, так і тваринництва та обґрунтовуються у відповідності до визначених центрів відповідальності (прибутків та витрат). При веденні технологічних процесів за стадіями виробничого циклу відбувається збереження і примноження вартості кінцевої продукції не тільки й не стільки з позиції її собівартості, як якісних характеристик (таких що підвищують цінність продукції для споживача).

Як відомо, всі виробничо-господарські та техніко-технологічні процеси складаються з більш дрібних бізнес-процесів, що слугують первинними елементами функціонування всіх структурних підрозділів підприємства та відповідних змін, які характеризують про те, що підприємств ритмічно функціонує. За значимістю бізнес-процеси поділяють на центри прибутку та центри витрат. В межах основних технологічних процесів відбувається перетворення сировини в продукцію і виникає додаткова вартість, яка й визначає рівень продуктивності як складової економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. За це відповідальні основні підрозділи підприємства як центри формування прибутку. Обслуговуючі підрозділи покликані підтримувати безперебійну роботу основних елементів. У них т. зв. вартість не накопичується, а витрачається. Саме тому їх називають центрами витрат, перед якими ставиться завдання економії ресурсів, що забезпечує зростання економічної ефективності виробничо-господарських процесів за рахунок зниження рівня їх витратомісткості.

Одним із провідних чинників інтенсифікації виробництва в сучасних умовах цифрової трансформації економіки й суспільства закономірно

вважається автоматизація всіх процесів, впровадження елементів точного землеробства смартферм, реалізація інноваційно-технологічних проєктів. Завдяки якнайширшому застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, особливо найбільш прогресивних, як-от – мобільні технології, сховища даних, промислові мережі, хмарні обчислення, технології ідентифікації і довіри, VR/AR, штучний інтелект, 3D друк, Digital Twins, IoT платформи, Wearable-технології, сільськогосподарські підприємства отримують можливість приймати рішення на основі масиву даних, які поступають в режимі реального часу, відносно стану посівів, вологи, поживних елементів, азоту, калію, фосфору, шкідників, ймовірності опадів. При цьому впровадження елементів точного землеробства здійснюється у комплексі із придбанням нової сільськогосподарської техніки, виконанням агротехнологій та у міру готовності фермерів. До таких елементів відносяться: електронні карти полів, точні метеодані, сенсори та датчики, космомоніторинг та інші.

Впровадження технологій смартферм дозволить здійснювати моніторинг поголів'я та управління стадом тварин, забезпечити автономне управління теплицями, вести облік та аналіз витрат в режимі онлайн, що загалом позначиться на підвищенні врожайності і продуктивності праці що в галузі рослинництва, що в галузі тваринництва, зниженні собівартості, покращенні якості продукції та розширенні передумов її експорту.

Для впровадження на сільськогосподарських підприємствах такого типу систем та інших смарт-ІК-технологій важливо налагодити співпрацю з суб'єктами сектора ІКТ та в разі обмеженості фінансового забезпечення для впровадження відповідних проєктів – з представниками інвестиційної сфери.

На першому етапі впровадження елементів точного землеробства та смартферм потрібно сформувати мікро цифрову інфраструктуру. Йдеться про забезпечення зв'язком і широкосмуговим доступом до мережі Інтернет, становлення і налаштування відповідного програмного та апаратного забезпечення, підготовку (перекваліфікацію) персоналу.

Тоді, як надалі, сільськогосподарські підприємства мають взяти активну

участь у формування так зв. кластерної системи у межах проекту з цифрової трансформації галузі на загал. Йдеться про формування проектної інфраструктури е-АПК, яка може мати централізоване управління (такий підхід потребує створення кластерів та центрів управління процесами цифровізації в галузі), а може розвиватися децентралізовано (по мірі впровадження тих, чи інших ініціатив суб'єктів сільськогосподарського бізнесу).

У будь-якому випадку мова йде про перехід на цифрові відносини і цифрову взаємодію у межах всіх внутрішніх та зовнішніх бізнес-процесів як між сільськогосподарськими підприємствами, так і в кожному елементі вертикальних зв'язків від формування ресурсного забезпечення до вирощування сільськогосподарських культур, виробництва продукції тваринництва, її просування на ринок, переробки, торгово-дистрибуційних операцій і аж до кінцевого споживача. Потрібно зауважити, що процеси цифровізації вже на тепер достатньо щільно проникають у ті, чи інші функціональні сфери бізнесу, що чи не найбільш яскраво проявилось, до прикладу, у Інтернет-маркетинзі та цифрових комунікаціях, однак в сільському господарстві, особливо на локальному рівні, такі системи лише починають створюватися й впроваджуватися.

На нашу думку, потрібно наголосити на тому, що кластерний підхід все ж має більше переваг, адже дозволяє централізувати процеси управління в цій сфері, що надасть проектам більшої ефективності. Процеси цифровізації будуть виведені в окремий напрям роботи з відповідальними за його реалізацію, які залучатимуть ІТ-бізнес для реалізації завдань з аналізу та автоматизації бізнес-процесів і цифровізації галузі, її секторів, а для забезпечення належно високого рівня компетенцій залучатимуться провідні консультанти й експерти шляхом придбання консалтингових та консультаційних послуг, ІТ-аналітики, розробники ІТ-рішень.

Достатньо вагомим внутрішнім інтенсивним фактором збільшення доходності сільськогосподарських підприємств можна вважати оборотність їх оборотних активів. Пришвидшення оборотності продукції дозволяє збільшити

обсяги її реалізації. Проте, як зазначалося у першому розділі дослідження, сільське господарство має свою специфіку у вигляді сезонності виробництва продукції в рослинницькій галузі, що диференціює темпи надходження фінансово-економічних ресурсів на підприємство протягом календарного року, а, відтак, стає на заваді пришвидшення оборотності сільськогосподарської продукції. Однак, і тут є резерви для покращення у вигляді технологій інтенсифікації вирощування сільськогосподарських культур, використання гібридів сільськогосподарських культур з коротшим строком вегетації, вирощування скоростиглих порід худоби та птиці з високою продуктивністю корму, застосування більш інтенсивних методів обробки ґрунтів та збору продукції, раціоналізації використання посівних площ під різні культури, якісних сівозмін і т. п.

Однак, якщо оборотність сільськогосподарської продукції має свої обмеження, то сільськогосподарські підприємства мають достатні можливості з інтенсифікації (оптимізації) оборотності інших елементів власних оборотних активів. Так, окрема продукція, яка виготовляється підприємством, може спрямовуватися не на продаж, а слугувати сировиною (до прикладу, зерно, картопля, насіння інших сільськогосподарських культур, частина продукції тваринництва) для власних виробничих потреб. Відповідно, її висока якість та нижча ціна (в порівнянні з ціною закупівлі ззовні) дає змогу оптимізувати обсяги запасів та знизити собівартість виробництва, що забезпечує і кращу ритмічність і нижчу витратомісткість господарювання.

Не меншої ваги набуває й удосконалення системи нормування оборотних активів сільськогосподарських підприємств. Кожне з них для безперебійного протікання виробничих процесів потребує посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, мінеральних добрив, палива, розхідних і запасних частин для сільськогосподарської техніки тощо, відтак, вірне визначення і зміна норм витрат дозволяють забезпечити повноцінний перебіг виробничо-господарських процесів згідно планових темпів та без зайвих втрат і витрат.

Нормування оборотних активів важливе і під час планування їх обсягів

для обслуговування допоміжних процесів. Йдеться про складування, зберігання (насіння, корми для тварин, паливно-мастильні та будівельні матеріали, інвентар і т. п.), транспортування продукції. Рациональне нормування, з одного боку, зменшує обсяги фінансових ресурсів, які відволікаються під такі цілі, та пришвидшує їх оборотність, з іншого.

Підвищення якості планових розрахунків, впровадження електронних розрахунково-касових і платіжних систем, програмного забезпечення їх обслуговування, обліку та аналізування дозволяє визначати обґрунтовані норми та оптимізувати такі елементи оборотних активів сільськогосподарських підприємств, як дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти.

В значній мірі забезпечити інтенсифікацію нарощення обсягів господарської діяльності можливо також і засобами зниження трудомісткості та організації праці на сільськогосподарських підприємствах. Хоча тут йдеться про дещо ширше коло питань, а саме щодо покращення трудового потенціалу підприємств галузі, впровадження більш якісних систем оплати та стимулювання праці, використання додаткових матеріальних стимулів, а також сучасних методів нормування праці.

Як показує практика, на багатьох вітчизняних сільськогосподарських підприємствах застосовується стимулювання праці, зокрема матеріальне й у вигляді преміювання. Однак, такі практики, не досконалі і зокрема без ув'язки преміювання з кінцевими результатами господарювання. Відтак, важливо зміцнити саме мотивуючу роль преміювання визначивши конкретні показники, за які відбуваються заохочувальні виплати. До прикладу, за збільшення виробництва рослинницької продукції і врожайності культур, продуктивності тварин (надій молока й приріст живої ваги), виходу приплоду тощо. Крім того, слід розуміти, що оплата праці не єдиний компонент системи матеріального стимулювання. Тут доцільно підходити більш комплексно включивши також і соціальний пакет, постійно покращуючи умови, а також створюючи оптимальні режими праці й відпочинку, дбати про розвиток персоналу, підвищення його

кваліфікації, формувати й розвивати корпоративну культуру, підвищувати рівень прозорості соціально-трудоких відносин, а також обізнаності персоналу про плани й результати фінансово-економічної діяльності підприємства, підтримувати соціальну сферу в сільській місцевості.

На нашу думку, впровадження більш комплексних та гнучких систем оплати і стимулювання праці (причому в гармонійному поєднанні його матеріальної і нематеріальної складових) на сільськогосподарських підприємствах забезпечить формування такого інституту, як соціальне партнерство та становлення соціального діалогу між стейкхолдерами і найманими працівниками, а також в середині трудових колективів, що безпосередньо сприятиме інтенсифікації праці і її результатів (передусім у вигляді виготовленої та реалізованої сільськогосподарської продукції), вишукування та ухваленню рішень у частині диверсифікації та інтенсифікації виробництва рослинницької (якісне насіння, оптимальна кількість добрив і засобів захисту рослин, удосконалення агротехнологій землеробства та ін.) і тваринницької продукції (кращі породи худоби, економічно й технологічно збалансований раціон годівлі, зоотехнічні й ветеринарні заходи і т. п.).

Ведемо також мову про те, що вагомим внутрішнім чинником інтенсифікації доходності сільськогосподарських підприємств може стати більш раціональне використання їх фінансових активів. Позаяк, цей процес також потрібно поставити на системну основу і цьому сприятиме формування та реалізація фінансової стратегії підприємств. Її положення, як і генеральна мета, в значній мірі визначаються особливостями підприємства, його розмірами, галуззю та обсягами господарювання, наявним ресурсним забезпеченням і т. п. Однак ключовими завданнями, які повинна реалізувати стратегія, є оптимальна структура капіталу, планомірне нарощування суми активів та капіталізація бізнесу, стабільно високий рівень фінансової стійкості і ліквідності (попри чітку сезонність сільськогосподарського бізнесу та високу ризиковість через невизначеність зовнішнього середовища, залежність від природно-кліматичних умов та державної фінансової підтримки),

забезпеченість фінансово-інвестиційними ресурсами, їх ефективне використання та здатність фінансово-економічної системи підприємства до сталого поетапного розвитку. Не відкидаємо також і завдання, пов'язані зі гарантуванням фінансово-економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

На наше переконання, внутрішні фактори є основними в плані формування та реалізації політики збільшення доходів сільськогосподарських підприємств і головно з позиції того, що вони більш контрольовані. Втім, потрібно розуміти, що існують і зовнішні чинники, які мають здебільшого опортуністичний характер, однак в певний момент часу можуть істотно позначитися на доходах підприємств як з позиції їх збільшення, так і навпаки.

Знову ж таки, на окремі з них суб'єкти господарювання у сфері сільського господарства можуть опосередковано впливати в більшій мірі, а на інші – в меншій. До зовнішніх умовно залежних (детермінованих) чинників віднесемо наступні. По-перше, це вплив сільськогосподарських підприємств на розвиток дистрибуційно-збутової мережі розподілу сільськогосподарської продукції. Важливим є посилення контролю (як прямого, так і опосередкованого) підприємства на всіх етапах дистрибуційної системи, якими є виробництво, збут (виробник та представництво виробника), посередництво (уповноважені представники, дистрибутори, агенти), опт (оптово-роздрібні суб'єкти, дилери, дискаунтери) та роздріб (ритейлери, роздрібні торговельні підприємства, товарні ринки, електронна комерція) у секторі споживчих товарів, а також впровадження стратегій розвитку учасників дистрибуційної системи. Як свідчить досвід, найбільш ефективними є стратегії дистрибуції: конкурентної поведінки, формування каналів просування продукції, планування системи поставок, інституціоналізації відносин, спеціалізації. Вплив сільськогосподарських підприємств на розвиток дистрибуційно-збутових мереж дозволяє збільшити обсяги реалізації сільськогосподарської продукції, причому часто з меншим рівнем витрат на просування, що одночасно знижує витрати на зберігання продукції і т. п., а це прямий шлях до покращення

фінансово-економічних результатів господарювання.

В доповнення до цього ведемо мову й про розвиток логістичних систем сільськогосподарських підприємств, модернізація яких стає додатковим джерелом оптимізації витратної частини та збільшення виробничо-збутових потужностей сільськогосподарського бізнесу на загал. На жаль, на сьогодні не всі керівники підприємств сільського господарства в повній мірі усвідомлюють потребу у здійсненні активних заходів щодо впливу підприємства на формування та розвиток логістичних мереж. Натомість, розробка і реалізація логістичних стратегій дозволяє одночасно оптимізувати внутрішнє середовище бізнесу, так і суттєво зміцнити конкурентні позиції підприємства на ринку.

Робота в цьому плані достатньо витратно та інвестиційно містка та ще й ускладнюється сучасними викликами війни, змінами політичних і економічних умов господарювання, однак потребує постійної уваги, включно з адаптацією інструментів і засобів реалізації логістичної стратегії за напрямками: скорочення логістичних витрат, підвищення рівня якості функціонування логістичної системи та її послуг, застосування логістичного аутсорсингу, залучення та ефективне використання інвестицій у логістичну інфраструктуру. Логістична інфраструктура кожного сільськогосподарського підприємства унікальна, що в тому числі пов'язано зі специфікою завдань, які висувають стейкхолдери, інвестори та керівники бізнесу. Проте, за будь-якого сценарію та використовуюваного інструментарію, важливо визначити як найголовнішим завдання побудови логістичної системи сільськогосподарського підприємства, що поєднує безперервне виробництво, постачання сировини, матеріально-технічних ресурсів, переробку, збут сільськогосподарської продукції та доведення її до кінцевого споживача, дозволяє реалізувати переваги маркетингу й логістики в структурі логістичних систем. Для сільськогосподарського бізнесу поєднання логістики та маркетингу є чи не найкращим методом досягнення високої ефективності корпоративного менеджменту. Ефективно функціонуючі логістичні системи дозволяють мінімізувати витрати на транспортування, складування, скоротити терміни доставки

сільськогосподарської продукції від виробника до споживача.

У плані покращення маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно говорити про становлення та розвиток систем Інтернет-маркетингу як постійно діючої системи активностей в інформаційному просторі, пов'язаної з формуванням попиту, задоволенням і розвитком потреб споживачів сільськогосподарської продукції, реалізацією функцій та завдань маркетингової діяльності з використанням переваг, можливостей і засобів цифрових комунікацій, інноваційних інструментів і новітніх ІКТ.

Інтернет-маркетинг дозволяє реалізувати всі ті ж самі завдання системи класичного маркетингу, а також забезпечує значний спектр нових можливостей і переваг. Таким чином, сільськогосподарським підприємствам потрібно перевести у цифрову площину всі елементи політики за всіма складовими комплексу 10P, однак із урахуванням специфіки маркетингу в сільському господарстві зі застосуванням цифрових комунікацій. Серед цільових орієнтирів розвитку Інтернет-маркетингу сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, потрібно виокремити: удосконалення засобів комунікації, посилення власних конкурентних переваг, брендинг товарних груп і ключових позицій, застосування метаданих, метаідентифікаторів, метамаркерів, оптимізацію обрання URL-компаній, візуального і текстового контентів, постійне вдосконалення інструментів Інтернет-маркетингу.

Якнайширше використання засобів Інтернет-маркетингу в сучасних умовах цифрової трансформації національної економіки України та всього світу на загал прямий чинник популяризації підприємства та його продукції (що увінчується збільшенням обсягів реалізованої продукції та доходів підприємств), заходів, які підприємство реалізує як у межах своєї головної діяльності, так і в сфері соціальної відповідальності, розвитку сільських територій і т. п., налагодження якісних бізнес-комунікацій і стійких відносин з усіма елементами зовнішньої бізнес-системи.

Не відхиляємо й такого джерела нарощення доходів сільськогосподарських підприємств, як дохід від участі в капіталі та інші

фінансові доходи. Дохід від участі в капіталі відображає надходження, отримані від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких здійснюється методом участі в капіталі. Інші фінансові доходи передбачають дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі). Відповідно, за умови вільних (тимчасово вільних, низькопродуктивних тощо) фінансових ресурсів підприємства можуть спрямувати їх у такого типу фінансові інвестиції для отримання додаткових поступлень, доходів.

Фінансові чинники, зокрема зовнішнього характеру, стосуються форм розрахунків (згідно угоди або в оперативному режимі), цінового регулювання (за, наприклад, уповільнення реалізації продукції), залучення кредитів фінансово-кредитних організацій, застосування штрафних санкцій, стягнення дебіторської заборгованості, підвищення ліквідності інших активів, акумулювання фінансових ресурсів на фінансових ринках (доходи від цінних паперів, депозитних вкладів, оренда та інші поступлення). Ухвалюючи рішення в сфері доходів від участі в капіталі, сільськогосподарським підприємствам важливо балансувати з-поміж двох факторів: (1) час, (2) дохідність. Слід або працювати над пришвидшенням бізнес-процесів за окремими напрямками діяльності (які низько ефективні) або відмовитися від них, реінвестувавши вивільнені фінансові ресурси в доходи від участі в капіталі.

Потрібно також розуміти, що існує достатньо багато зовнішніх чинників, які є умовно не залежними (стохастичними) від підприємств сільського господарства, які можуть істотно повпливати на обсяги доходу та кінцеві фінансово-економічні результати господарювання, однак вплив на які підприємства мають обмежений або ж й узагалі не впливають на них. Йдеться про агробіокліматичний потенціал і природно-кліматичні фактори, державну підтримку і регулювання діяльності суб'єктів галузі, функціонування незалежних логістичних та дистрибуційних систем, демографічну ситуацію, кон'юнктуру ринків, умови та вартість постачання сировини і виробничо-господарських ресурсів, інфляційну динаміку і т. п.

Зрозуміло, що існують обмеження відносно впливу суб'єктів господарювання на ці та інші зовнішні чинники формування доходів сільськогосподарських підприємств, однак питання їх моніторингу, прогнозування та моделювання наслідків, визначення та своєчасного впровадження заходів, покликаних нівелювати ризики й загрози, а також максимізувати позитивні ефекти і т. п. мають перебувати на постійній увазі з боку керівників та фахівців сільськогосподарських підприємств. Це також важливо й у контексті менеджменту прибутку і рентабельності підприємств, що є предметом наступного підрозділу дослідження.

3.3. Засоби підвищення ефективності функціонування та прибутковості сільськогосподарських підприємств

Глобально покращення фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств відбувається за рахунок однієї з двох альтернатив: (1) збільшення масштабів діяльності (доходи, витрати охоплення ринку і т. п.); (2) підвищення ефективності господарювання (зниження рівня витратомісткості та покращення основних показників ефективності виробництва та використання ресурсів). Якщо перша альтернатива головно стосується повноцінного задіяння і раціонального поєднання внутрішніх та зовнішніх інтенсивних і екстенсивних чинників, то друга – оптимізації витрат підприємства задля досягнення більшої віддачі з кожної одиниці ресурсу, залученого у виробничо-господарську та іншу діяльність суб'єкта господарювання. Таким чином управління витратами стає ключовим об'єктом на шляху підвищення рівня ефективності використання капіталу, ресурсів і активів підприємств.

Зауважимо, що ефективність – категорія відносна і в цьому її перевага з позиції можливості порівняння різних (за розмірами, ресурсним забезпеченням, економічним потенціалом, проникненням на ринок, диверсифікацією діяльності тощо) економічних агентів, адже ефективність відображає міру перевищення

отриманого позитивного результату над затраченими ресурсами, здійсненими витратами і т. п. І саме це ключовий критерій, іншими словами, розмір чистого прибутку підприємства може бути меншим, але ефективність функціонування, при цьому, – вищою. З іншого боку, фінансово-економічні результати це ще й здатність суб'єкта господарювання до капіталізації, відтак його величина також важлива. Якщо резюмувати, то високі фінансово-економічні результати стосуються і прибутку, і рентабельності, і їх оптимальних співвідношень між собою.

Одним з критеріїв прибутковості у бізнесі слугує показник доходу у точці беззбитковості. Його значення відповідає тим масштабам господарювання, за яких підприємство здатне у повній мірі покрити свої витрати і гарантувати власну принаймні беззбиткову діяльність. Точка беззбитковості є достатньо важливим індикатором, адже в порівнянні з обсягами фактичного доходу від реалізації продукції (надання послуг) дозволяє побачити на скільки фактичні доходи перевищують критичне значення цього показника, при перевищенні якого підприємство переходить у ранг збиткових. Відповідно, чим більший відрив, тим функціонування підприємства безпечніше.

Однак, в економічній літературі зроблено достатньо спроб відносно вдосконалення методики аналізування беззбитковості. До прикладу, у [63, с. 177-184] запропоновано низку додаткових показників – параметрів беззбитковості суб'єктів господарювання, які в тому числі можуть застосовуватися для аналізування й на підприємствах сільськогосподарської галузі. Це точка ліквідації (обсяги доходу, за якого підприємство покриває лише загальні постійні витрати), точка мінімальної рентабельності (обсяги доходу у точці беззбитковості збільшені на величину умовного додаткового (втраченого) прибутку підприємства за умови скерування суми фінансових ресурсів аналогічної обсягу власного капіталу, наприклад, у депозитні вкладення в комерційних банках), точка ресурсозабезпеченого прибутку (обсяги доходу підприємства, при яких ефективно (на рівні провідного конкурента) використовуються ресурси суб'єкта господарювання (головно

персонал, основні засоби, оборотні активи).

З метою обчислення відповідних обсягів (граничних меж) доходу аналізованих у дослідженні сільськогосподарських підприємств здійснено поділ їх загальних витрат на постійні та змінні, розраховано умовний прибуток на вкладений капітал (з розрахунку, що середня відсоткова ставка комерційних банків за депозитами юридичних осіб у 2021 р. в Україні становила 5,4 %) та враховано показники ефективності використання їх ресурсного забезпечення (табл. 3.1). При цьому для ТзОВ «Львівські свинки» до розрахунку взято дані за 2020 р. оскільки у 2021 р. підприємство було збитковим.

Розподіл витрат на умовно-постійні та змінні дозволив зробити окремі висновки за цією структурною ознакою класифікації витрат сільськогосподарських підприємств (табл. М.1 Додатку М). Так, здебільшого для аналізованих підприємств склалося співвідношення постійних та змінних витрат як 20 % до 80 %. Істотним винятком є ситуація на ФГ «Межиріччя», де частка постійних витрат була більшою і становила 30,0 %. Спостерігаються і приклади дуже мізерних постійних витрат. Так, на ФГ «Пчани-Денькович» та ТзОВ «Генетиксервіс» рівень змінних витрат становив 98,9 % та 98,7 % відповідно, тоді як постійних – лише 1,1 % та 1,3 %.

Таблиця 3.1

Дохід, витрати та показники ефективності (вихідні дані для розрахунку беззбитковості) сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Підприємства	Постійні витрати, тис. грн	Дохід, тис. грн	Змінні витрати, тис. грн	Прибуток на вкладений капітал, тис. грн	Продуктивність праці, тис. грн	Фондо-віддача, грн	Коефіцієнт оборотності оборотних активів, рази
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	16861,0	170821,0	79541,0	5153,4	2372,5	3,4	1,1
ПА «Батько і син»	5944,6	34367,4	24897,3	1214,16	2454,8	2,6	0,9
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	441,0	3663,0	3207,0	43,8	407,0	21,9	2,2
ФГ «Пчани-Денькович»	966,6	106714,8	93309,2	1989,12	3138,7	1,9	3,4
ФГ «Межиріччя»	6386,5	22165,4	14871,1	3030,84	1705,0	1,5	0,4
ТзОВ «Львівські свинки»	24460,7	57538,5	26677,6	878,76	1123,4	2,9	1,7
ТзОВ «Генетиксервіс»	200,6	16044,6	15708,8	97,92	891,4	23,5	1,6

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Попередній аналіз рівня витратомісткості сільськогосподарських підприємств дозволив констатувати проблему надмірного рівня витрат на окремих з аналізованих підприємств. Йдеться про ТзОВ «Львівські свинки», рівень постійних витрат якого в доході підприємства склав аж 42,5 %. Така структура витрат аж ніяк не характерна для виробничого бізнесу, а, відтак, є свідченням надмірного обсягу умовно-постійних витрат підприємства і, відповідно, значною вадою на шляху формування високих кінцевих фінансово-економічних результатів господарювання. Високим також був рівень умовно-постійних витрат ФГ «Межиріччя» – 28,8 % та критично високим рівень змінних витрат ТзОВ «Генетиксервіс» – 97,9 %, що практично не залишає місця для формування валового прибутку.

На цьому тлі значно оптимальнішою (з позиції гарантування кращих фінансово-економічних результатів) виглядала структура витрат ФГ «Скорика Михайла Мироновича» (12,0 % рівень постійних витрат, однак аж 87,6 % – змінних витрат), ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (9,9 % та 46,6 %), ПА «Батько і син» (17,3 % та 72,4 %). Це доводить як важливість, так і актуальність реалізації на сільськогосподарських підприємствах політики вдосконалення структури та зниження рівня витрат виробничо-господарської і фінансової діяльності. З іншого боку, структура витрат позначається і на спроможності суб'єктів господарювання забезпечувати беззбиткове господарювання, а, за можливості, й з високим рівнем рентабельності (табл. 3.2).

Критичні межі господарської діяльності (доходу) сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Підприємства	Дохід у точці беззбитковості, тис. грн	Дохід у точці мінімальної рентабельності, тис. грн	Дохід у точці ресурсозабезпеченого прибутку (тис. грн) за:		
			продуктивністю праці	фондовіддачею	оборотністю оборотних активів
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	31553,60	31553,66	225986,40	1187713,50	555369,60
ПА «Батько і син»	21573,21	21573,34	43941,80	317583,70	131499,42
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3542,51	3542,60	28248,30	5076,00	5773,20
ФГ «Пчани-Денькович»	7694,58	7694,73	106715,80	1315976,50	106049,40
ФГ «Межиріччя»	19406,84	19407,26	40803,10	406578,20	178476,20
ТзОВ «Львівські свинки»	45605,67	45605,70	87883,60	259430,60	81252,52
ТзОВ «Генетиксервіс»	9584,71	9585,01	56496,60	16071,65	34098,26

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Таким чином, визначено значення показників доходу у точках беззбитковості, мінімальної рентабельності та ресурсозабезпеченого прибутку сільськогосподарських підприємств. Враховуючи, що підприємства мали не надто великі обсяги власного капіталу та з огляду на відносно низький рівень відсоткової ставки за депозитами юридичних осіб у вітчизняних комерційних банках у 2021 р., значення доходу у точці мінімальної рентабельності були вищими, ніж у точці беззбитковості, однак, відповідні відхилення були не суттєвими. При тому, логічно, що у точці мінімальної рентабельності підприємства лише покривають власні загальні витрати і умовно втрачений прибуток, який могли б інвестувати у фінансові доходи, а у точці ресурсозабезпеченого прибутку функціонують з максимальною ефективністю, значення останніх показників закономірно вищі. Відповідні коефіцієнти відхилень подані на рис. 3.3.

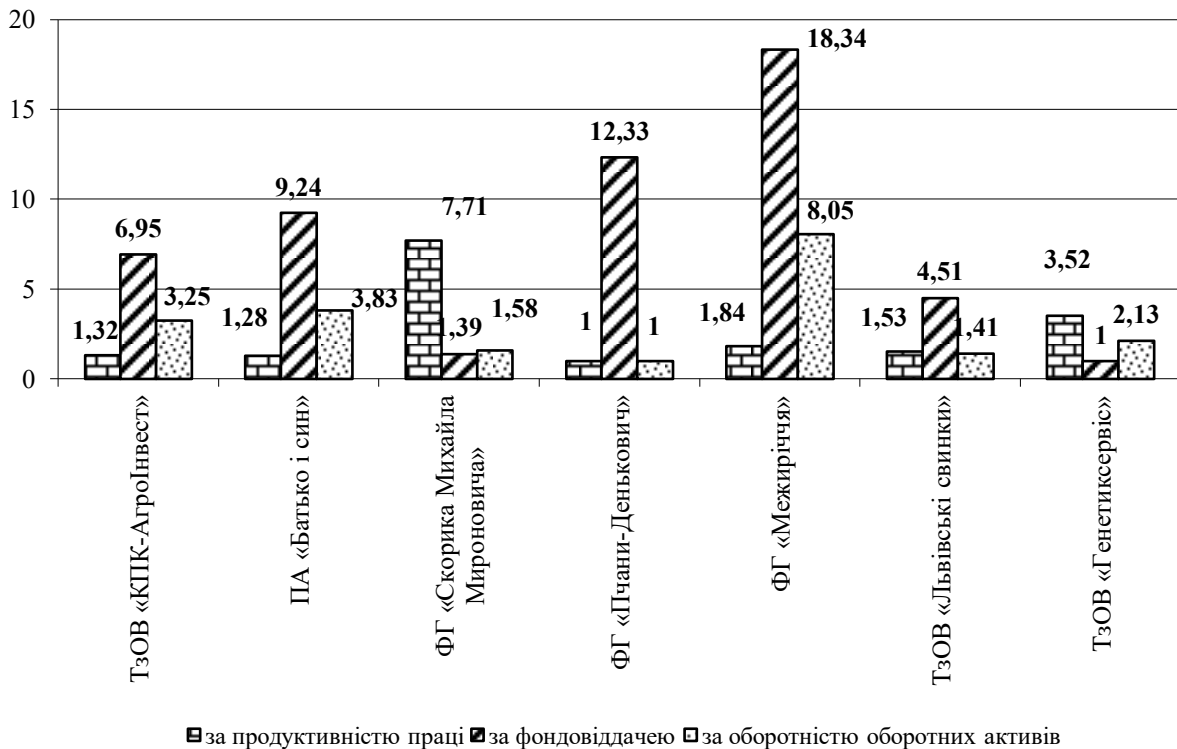

Рис. 3.3. Коефіцієнти відхилення значень доходів у точці ресурсозабезпеченого прибутку від фактичних доходів сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

З отриманої інформації можна зробити кілька висновків. По-перше, ФГ «Пчани-Денькович» функціонує з найвищою ефективністю (може вважатися еталоном для аналізованих суб'єктів господарювання) за показниками продуктивності праці та оборотності оборотних активів. Проте, підвищення рівня фондовіддачі може гарантувати підприємству додаткове збільшення доходу на 12,33 %.

Якщо взяти за основу щонайменші відхилення показників доходу у точці ресурсозабезпеченого прибутку, то на загал можна констатувати порівняно вищу (коли зростання ефективності забезпечує все меншу віддачу у вигляді відхилення від фактичних обсягів господарювання) ефективність господарювання таких підприємств, як ТзОВ «Львівські свинки», ТзОВ «Генетиксервіс», ТзОВ «КПК-АгроІнвест». З іншого боку, існують значні резерви до подальшого зростання у ФГ «Межиріччя» (за фондовіддачею на

18,34 %, оборотністю оборотних активів на 8,1 %), ФГ «Пчани-Денькович» (на 12,33 % за фондівдачею) та ПА «Батько і син» (на 9,24 % за фондівдачею).

При тому, можна стверджувати, що на разі найбільший запас фінансово-економічної безпеки притаманний для ФГ «Пчани-Денькович», фактичне значення якого перевищує значення показника у точці безбитковості у 13,9 рази (рис. 3.4). Високим також був запас міцності на ТзОВ «КПК-АгроІнвест» (5,4 рази). Низка підприємств характеризується середніми, однак також відносно стабільними параметрами, як от – ТзОВ «Генетиксервіс» (фактичні доходи у 2021 р. перевищували значення показника у точці безбитковості на 67 %) та ПА «Батько і син» (59 %).

Натомість, критично низькою виявилася маржа валового прибутку для ФГ «Скорика Михайла Мироновича». Фактично незначні дестабілізуючі зміни на ринку (на рівні понад лише 3 %) обумовлюють одномоментну збитковість цього підприємства. Для ФГ «Межиріччя» та ТзОВ «Львівські свинки» достатньою може розглядатися дестабілізація ситуації, яка обумовлює зниження доходів підприємства на 14 % та 26 % відповідно.

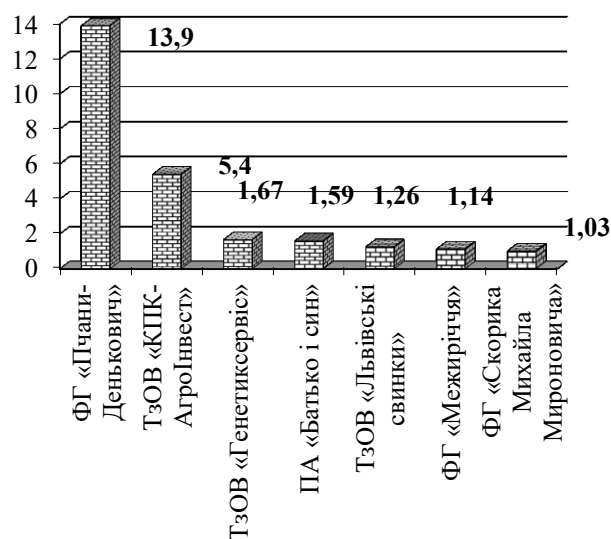

Рис. 3.4. Коефіцієнти відхилення фактичних обсягів доходів сільськогосподарських підприємств від доходів у точці безбитковості у 2021 р.

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.
Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

З використанням авторської методичної розробки можливо робити більш ґрунтовні висновки в частині управління структурою витрат, зокрема з огляду на її раціональність, впливу на фінансово-економічні результати господарювання, а також наслідків зростання ефективності використання ресурсів на запас фінансово-економічної стійкості і безпеки сільськогосподарських підприємств, причому не ізольовано, а в структурно-динамічному порівнянні з головними конкурентами. Зокрема, отримані результати дозволили визначити провідні напрями зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств:

- (1) оптимізація умовно-постійних витрат;
- (2) зниження рівня змінних витрат;
- (3) ефективне управління витратами на персонал, формування та використання основних засобів і оборотних активів.

Відтак, на нашу думку, саме за цими напрямками сільськогосподарським підприємствам доцільно формувати власні моделі політики ефективного управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості господарювання (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Напрями та інструментарій зростання ефективності управління витратами та забезпечення підвищення рівня прибутковості сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка

Постійним витратам відводиться власна роль у функціонуванні та розвитку підприємств. З одного боку, вони можуть слугувати достатнім тягарем для стабільності і процесів сталого відтворення, коли на підприємстві «роздутий» штат управлінського персоналу, надмірними є витрати, які не пов'язані з безпосередньо виробничою діяльністю тощо, однак, з іншого (коли постійні витрати займають мізерну частку в структурі загальних витрат

підприємства), – посилюються загрози недостатнього і низького рівня менеджменту бізнесу на загал та ефективної реалізації всіх функціональних і бізнес-процесів зокрема.

Відтак, рівень постійних витрат має бути оптимальним, а їх обсяги – обґрунтованими аби досягти балансу і компромісу між витратомісткістю та якістю управління. Вирішення цього завдання в значній мірі стосується покращення інструментарію планування витрат. Коли йдеться про постійні витрати, то найбільш доречними методами їх планування стають АВС-метод (на противагу обліку витрат за товарними позиціями передбачає їх облік, аналіз та нормування за видами діяльності, функціями і операціями, що більше характерне саме для управлінського персоналу), ФСА-метод (орієнтований на розкладання витрат за різними споживчими властивостями продукції), ФВА-метод (стосується класифікації й поділу витрат за споживчими функціями сільськогосподарської продукції) [25, с.19-26].

Застосування кращого з методів аналізу витрат сільськогосподарського підприємства дозволить сформуванню якісної інформаційно-аналітичної бази, однак ще не забезпечить повноцінного ефективного управління витратами на загал. В частині якісного менеджменту непрямих витрат особливо важливо розуміти в якій мірі на підприємстві реалізуються всі базисні функції управління, на скільки вони ефективні і на скільки співвідносяться витрати на їх забезпечення і отримуваний результат. В разі виявлення невідповідностей слід або знизити (ліквідувати) окремі з витрат або замінити відповідних виконавців на більш компетентних фахівців.

Крім того, система постійних витрат має змінюватися (розвиватися) по мірі розвитку самого бізнесу, збільшення обсягів господарської діяльності та розширення ринкових позицій самого підприємства. А, з огляду на це, ведемо мову про ув'язку управління витратами з системою стратегічного планування розвитку сільськогосподарського підприємства як бізнес-одиниці. Відповідно, необхідно визначитися зі: (1) стратегією формування витрат, виходячи з прогнозу стану розвитку галузі (цільових ринкових сегментів) та бажано-

очікуваного стану розвитку підприємства; (2) ключовими критеріями конкурентоспроможності, на які орієнтується підприємство (якість, ціна, асортимент і т. ін.), в узгодженні з його ресурсними можливостями і потенціалом; (3) інструментами (фінансові, цінові, логістичні, техніко-технологічні, адміністративні, соціальні), які будуть чи не найбільше використовуватися підприємством у процесі реалізації стратегічної моделі розвитку бізнесу; (4) спроможністю системи управління підприємством реалізувати обрані інструменти та досягти відповідного рівня ефектів як в управлінні витратами, так і в розвитку підприємства на загал.

Після формування та узагальнення відповідей на ці питання з'являється розуміння обсягів і масштабів діяльності системи управління та, відповідно, витрат, яких вона потребує. Це й стане основою при ухваленні рішення відносно обсягів, рівня та структури постійних витрат сільськогосподарського підприємства.

Оптимізації обсягів і структурних характеристик постійних витрат істотно сприятиме впровадження системи менеджменту якості на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Стандартизація якості управлінських процесів – прямий шлях до уніфікації всіх бізнес-процесів підприємства, їх оптимізації, а, відтак, зниження рівня витратомісткості і виробництва, і управління. Крім того, під час впровадження сучасних стандартів якості менеджменту виявляються проблемні аспекти й можливі резерви для вдосконалення системи управління бізнесом в цілому, зниження рівня адміністративних витрат при одночасному зростанню ефективності менеджменту.

Під час впровадження системи стандартизації якості управління сільськогосподарськими підприємствами потрібно розділити два напрями такої роботи. Перший стосується системи якості управління формуванням і використанням ресурсів (грунти, екологічний стан, персонал, матеріально-технічне та техніко-технологічне забезпечення, інвестиції і фінансові ресурси, інформація, бази даних тощо), що безпосередньо пов'язане з націленістю на

зниження рівня витратомісткості та більш інтенсивне використання ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Другий – системи якості управління іншими складовими розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, зокрема за напрямками: розвиток і конкурентоспроможність сільськогосподарського бізнесу; якість бізнес-процесів; залучення і використання технологій; продукція за міжнародними вимогами і стандартами.

Зниження рівня змінних витрат підприємств, які здійснюють діяльність у виробничому підприємстві, завдання архіважливе та водночас вельми складне. Необхідність його якісного вирішення очевидна. Це дозволяє знизити собівартість виробництва продукції і отримати більшу величину та рівень валового доходу і прибутку з кожної одиниці та кожної гривні реалізованої продукції, у підсумку – досягти значно кращих фінансово-економічних результатів господарювання. Позаяк, це також і шлях до зниження рівня доходу у точці беззбитковості, а, відтак, за однакових обсягів діяльності дозволяє мати вищий рівень фінансово-економічної стабільності і безпеки. Більше того, кожна зекономлена гривня на прямих змінних витратах може бути інвестована у розвиток бізнесу.

З іншого боку, зниження рівня змінних витрат безпосередньо пов'язане зі змінами у виробничо-технологічному процесі, а на це є свої об'єктивні обмеження, пов'язані з обсягами посівних площ, родючістю ґрунтів, наявним персоналом, якістю посадкового матеріалу, пропускними і виробничими потужностями складів, цехів оброблення продукції і т. п.

В умовах обмеженості ресурсів провідна роль відводиться обранню найбільш раціональної (за структурою та обсягами) виробничої програми підприємства. Йдеться про обсяги і асортимент продукції, яка буде виготовлятися підприємством у відповідних часових періодах. Логічно, коли ключовими дискусійними питаннями під час формування такої оптимальної структури є: попит і можливості реалізації тієї, чи іншої продукції; спроможність та витрати на її зберігання, можливу переробку; розвиненість дистрибуційно-збутових мереж і систем; очікування відносно ціни продукції;

обсяги та строки виробництва продукції; витратомісткість виробництва продукції; технологічні вимоги пов'язані зі сівозмінами й вирощуванням відповідних сільськогосподарських культур; очікування щодо природно-кліматичних умов та зміни в інших зовнішніх чинниках впливу на сільськогосподарський бізнес. У підсумку відповідей на ці питання можна підібрати найбільш оптимальну виробничу програму з максимальною інтенсифікацією обсягів та нижчим рівнем змінних витрат виробництва сільськогосподарської продукції, для чого використовуються сучасні прогресивні системи моделювання виробничих програм та рівня і структури витрат сільськогосподарських підприємств.

З огляду на складність мінімізації рівня змінних витрат у високо витратомістких галузях економіки політика підприємств у цій сфері має бути системною і для цього впроваджується єдина інформаційно-комунікаційна система управління витратами. На правду, витрати на її створення й впровадження, подальшу роботу порівняно з ефективністю, яку вона гарантує, не високі й залежать від розмірів підприємств та їх виробничо-господарських комплексів. Без створення такої системи не обійтися на великих агрохолдингах, однак і для малих та середніх сільськогосподарських підприємств вона теж доступна та дозволяє оптимізувати витрати і ціни, отримувати повну, своєчасну й достовірну інформацію про собівартість всіх одиниць продукції рослинництва та тваринництва, започаткувати бюджетування господарської діяльності, а також отримувати інформацію не лише про витрати за товарними позиціями, але й за структурними підрозділами, центрами формування витрат і центрами відповідальності за витрати.

Надалі такий підхід забезпечує як планування і контроль, так і нормування витрат підприємства, а подальший розвиток єдиної системи управління витратами сільськогосподарських підприємств реалізується за напрямками: виокремлення ключових процедур; швидка ідентифікація проблемних аспектів щодо витрат підприємства; становлення якісної і ефективної моделі і системи управління витратами на основі інформації

відносно специфіки і динаміки розвитку галузі та цільових ринкових сегментів підприємства; переростання системи управління витратами у єдиний комплекс менеджменту бізнесу; ув'язка системи управління витратами з системою мотивації (включно з контролем та штрафними санкціями) персоналу підприємств.

Раціоналізація витрат на стимулювання та розвиток персоналу, на нашу думку, потребує виваженого підходу. Рівень оплати праці завжди вважався головним мотивуючим чинником до високоефективної та продуктивної праці, але витрати на персонал здебільшого мають вагому частку в структурі загальних витрат підприємства, відтак, є дестимулятором в контексті формування високих фінансово-економічних результатів господарювання. Рішення відносно обрання найбільш оптимальної форми та розмірів витрат на персонал є прерогативою кожного конкретного підприємства, однак при ухваленні відповідних рішень потрібно розуміти, що тут криється практично прямий шлях до ефективності функціонування і стабільного розвитку бізнесу. Відповідно, оплата праці має бути чимось більшим, а ніж окремий елемент в структурі витрат сільськогосподарського підприємства. Важливо вибудувати співвідношення: працівник → управління мотивацією праці → управління персоналом → функціональні сфери бізнесу → сталий розвиток і реалізація економічних інтересів підприємства; іншими словами – тісні відношення між витратами на персонал та збалансованим розвитком підприємства, особливо у виробничо-господарській, фінансовій, інтелектуально-кадровій, соціальній, технологічній, інвестиційно-інноваційній та інтерфейсній сферах.

На наше переконання, в нинішніх умовах система оплати праці на сільськогосподарських підприємствах має бути виключно змішаною (передбачати фіксований розмір оплати праці, а також сукупність преміальних (за отримані підприємством фінансово-економічні результати господарювання) і штрафних санкцій (у разі відхилення результатів діяльності від планових показників за виключенням форс-мажорних обставин). Причому змішаною має бути форма оплати праці всіх категорій персоналу – робітників, керівників,

фахівців, обслуговуючого персоналу і т. д. Зрозуміло, що критерії мотивації, при цьому, будуть різними.

Крім того, важливо враховувати, що система оплати праці персоналу сільськогосподарських підприємств має бути збалансованою і передбачати економічну (матеріальне стимулювання), адміністративну (чіткий розподіл функцій і повноважень, зрозумілі чинники кар'єрного зростання) та внутрішню (створення умов для розвитку персональної мотивації кожного працівника) компоненти.

Економічна складова оплати праці управлінського персоналу передбачає додаткову оплату праці за досягнення (перевищення) планових значень інтегрального індекса фінансово-економічних результатів господарювання; адміністративна – ширшу участь в управлінні розвитком бізнесу та в розподілі прибутку; внутрішня – у причетності до капіталізації, розширенні та диверсифікації підприємницької діяльності.

Що стосується робітничих кадрів, то тут економічна мотивація полягає у встановленні критеріїв додаткової оплати праці, які залежать від основних показників ефективності виробництва (продуктивність праці, оборотність активів і ресурсів, інтенсивне та екстенсивне використання основних засобів і сільськогосподарської техніки); адміністративна – у соціальних гарантіях, а також фінансуванні розвитку кадрів, підвищенні їх кваліфікації, участі в управлінні низкою бізнес-процесів; внутрішня – у визнанні результатів праці, покращенні умов праці та відпочинку, впровадженні технічних та технологічних інновацій на підприємстві.

На сьогодні перед більшістю сільськогосподарських підприємств постала проблема нестачі якісної сучасної високопродуктивної сільськогосподарської техніки і це основна перешкода зростання фондівіддачі, з одного боку, та, причина підвищення витратомісткості господарювання, з іншого. Відсутність техніки призводить до ручної праці, яка більш затратна та низькопродуктивна, знижує ритмічність виробничо-господарських процесів, уповільнює оборотність виробничих запасів і готової продукції, збільшує амортизацію та

витрати на ремонт і обслуговування зношених основних засобів.

Водночас, як показали результати аналізу, сільськогосподарські підприємства не володіють в достатній мірі власними фінансовими активами, які вони могли б використати в цілях модернізації техніко-технологічної бази виробництва включно з придбанням нової сільськогосподарської техніки зарубіжного чи навіть вітчизняного виробництва. Ситуація особливо ускладнилася в умовах війни та матиме важкі наслідки для сільськогосподарської галузі й у період повоєнного відновлення економіки України.

З огляду на зазначене, підприємствам слід працювати над використанням засобів альтернативного зовнішнього фінансування проєктів з модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази. Одним з таких інструментів, як показує зарубіжний досвід, є лізинг. За операціями лізингу сільськогосподарське підприємство сплачує частину коштів за техніку наперед і отримує право користуватися нею протягом певного періоду часу сплачуючи орендні платежі, які зараховуються і яка переходить у власність після повної оплати її вартості. Такий підхід дозволяє отримати сільськогосподарську техніку вже сьогодні, а здійснювати розрахунки за її користування протягом тривалішого терміну часу. Більше того, у випадку відсутності коштів у сільськогосподарського товаровиробника на реалізацію таких проєктів існують можливості щодо використання дещо складніших схем, до прикладу, шляхом залучення фінансово-кредитних структур для надання кредиту (зовнішньої фінансової підтримки) під відповідні цілі, страхових організацій з метою страхування сільськогосподарської техніки й врожаю і т. п. На сьогодні багато вітчизняних банків пропонують достатньо вигідні умови для фінансування операцій лізингу безпосередньо для підприємств сільського господарства.

Окрім лізингу, сільськогосподарські підприємства можуть придбавати сільськогосподарську техніку безпосередньо в кредит, однак, такі практики, як правило, більш витратні, що пов'язано з необхідністю надання (оформлення) застави, сплати 3% збору до Пенсійного фонду України, а також низки

банківських комісій, які відсутні за умов лізингу. З іншого боку, за придбання в кредит відповідна сільськогосподарська техніка одразу переходить у власність підприємства, поповнюючи необоротні активи високоліквідними основними засобами низького рівня зносу, що на загал покращує інвестиційну привабливість підприємства як цілісного майнового комплексу.

Вітчизняні сільськогосподарські виробники також мають можливість придбавати сільськогосподарську техніку за державними й місцевими програмами часткової компенсації її вартості. До прикладу, чинною залишається програма використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу. Йдеться про 25 % вартості (без урахування податку на додану вартість), але не більше 10 тис. розмірів мінімальної заробітної плати, за придбані техніку та обладнання, які на момент здійснення через уповноважений банк оплати на їх придбання були включені до переліку, розміщеного на офіційному веб-сайті Міністерства економіки України [58].

Суб'єкти господарської діяльності, що займаються сільськогосподарським виробництвом, можуть також скористатися й іншими програмами, як от – «Доступні кредити 5-7-9 %», Програма компенсації 70 % вартості вітчизняної техніки та обладнання для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, Програма здешевлення кредитів для сільськогосподарських підприємств (компенсація за програмою становить 1,5 % облікової ставки НБУ (не більше 5 млн грн), але не більше за суму фактично виплачених процентів (комісій) за вирахуванням 5 % річних та залежить від суми фактично сплачених процентів за відповідний період згідно з кредитною угодою.

Потужним чинником зростання ефективності фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств також слугує оптимізація витрат в сфері обігу активів. Успіхи у цій царині – прямий шлях до зниження рівня змінних витрат, а, відтак, – зростання прибутковості з кожної гривні вкладеної

в обігові кошти та на виробництво продукції на загал. Як вже зазначалося, найбільш ефективним способом оптимізації витрат, які відносяться на оборотні активи сільськогосподарських підприємств, є вдосконалення їх нормування, з одного боку, та інтенсифікація використання, з іншого боку. Перший шлях передбачає мінімізацію запасів оборотних активів і, відповідно, зменшення фінансових засобів, які відволікаються на формування виробничих запасів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва і т. п.; другий – пришвидшення оборотності і також вивільнення частини коштів.

Однак, це далеко не всі інструменти зниження рівня та обсягу змінних витрат сільськогосподарських підприємств. Оптимізувати та в значній мірі скоротити витрати, які формуються у сфері обігу їх активів, можливо засобами більш раціонального та ефективного використання складських площ (не допущення їх простою чи, навпаки, затоварювання у випадку нестачі), логістичної інфраструктури (передусім з метою пришвидшення обігу товарів, продукції), застосування різного роду стимулюючих заходів для всіх учасників системи розподілу та збуту продукції заради її якнайшвидшого просування до покупця (споживача).

Інший шлях – це оптимізація структури оборотних активів сільськогосподарських підприємств. Зачасту спостерігаються проблеми з дебіторською і кредиторською заборгованістю, надмірною часткою незавершеного виробництва, відсутністю готівки та короткострокових фінансових активів. Усунення цих недоліків дозволяє пришвидшувати обіг оборотного капіталу, а це шлях до подальшого покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств.

Сільське господарство є видом економічної діяльності, що пов'язаний з виробництвом, причому з високим рівнем ризику, адже тут чинними залишаються природно-кліматичні та інші форс-мажорні фактори. Саме тому підприємства мають багато виробничих втрат продукції. Їх скорочення дозволить наростити обсяги виробництва і збуту сільськогосподарської продукції і тому потрібно працювати в цьому напрямі з використанням

інструментів раціональних сівозмін, застосування більш родючих і продуктивних посадкових матеріалів, сировини і т. п., ефективних засобів захисту рослин, контролю якості виробництва, складування, зберігання, транспортування і збуту сільськогосподарської продукції.

Як показує зарубіжний досвід, достатньо раціональним засобом і зниження рівня втрат, і мінімізації ризиків та загроз сільськогосподарського виробництва може стати страхування врожаю та інших ризиків сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції. Це загальновизнана практика і підприємствам не слід нехтувати нею. Важливо обрати надійну організацію зі страхування та віднести відповідні витрати до планових показників діяльності підприємств. Як свідчить практика, такий підхід дозволяє отримати менші видатки на страхування в порівнянні з втратами, які отримують сільськогосподарські товаровиробники в разі реалізації відповідних ризиків і загроз, які в сільському господарстві чи не найвищі з поміж всіх інших видів економічної діяльності.

Вважаємо, що на загал реалізація визначеної системи інструментів, засобів та заходів дозволить оптимізувати витратну частину сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення рівня та збільшення обсягів їх фінансово-економічних результатів господарювання.

Висновки до розділу 3

1. Проектування механізму формування фінансово-економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств передбачає забезпечення орієнтації на досягнення таких стратегічних напрямів як: раціоналізація виробничих витрат (оптимізація виробничо-галузевої структури, інноваційна модернізація виробничо-господарських комплексів, диверсифікація сировинних баз, автоматизація облікових процесів); покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств (удосконалення бюджетного планування, справедливий розподіл бюджетних ресурсів, ефективний бюджетний контроль);

розвиток управлінського персоналу (пошук і підбір управлінського персоналу, навчання, підготовка та перепідготовка управлінського персоналу, підвищення мотивації управлінського персоналу); удосконалення фінансово-економічного менеджменту (діагностика фінансово-економічної діяльності, підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності); реструктуризація ринкової політики (покращення маркетингової діяльності, диверсифікація ринків збуту продукції, формування позитивного іміджу підприємства).

2. Обсяги та структура доходів слугують важливою характеристикою фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, відображаючи обсяги господарської діяльності та створюючи передумови відносно формування прибутку й рентабельності, ефективності використання ресурсного забезпечення. На збільшення доходу та, відповідно, покращення результатів господарювання впливає велика кількість чинників. Відтак, для вироблення чіткої системної позиції підприємств з приводу політики зростання їх доходності увесь інструментарій заходів доцільно сформуванати у відповідності до внутрішніх, а також зовнішніх факторів. При цьому провідними внутрішніми факторами є посівні площі, інтелектуальний та кадровий ресурс, матеріально-технічна та техніко-технологічна база, фонд робочого часу, капітал (екстенсивні), врожайність, продуктивність, сировина, матеріали, якість продукції, технології, оборотність, трудомісткість, організація праці, використання фінансових активів (інтенсивні); зовнішніми – розвиток дистрибуційно-збутової мережі, логістичної системи, вдосконалення системи маркетингу, дохід від участі в капіталі (детерміновані (умовно залежні)), агробіокліматичний потенціал і природно-кліматичні фактори, державна підтримка і регулювання, логістичні та дистрибуційні системи, демографічна ситуація, кон'юнктура ринку, інфляційні процеси (стохастичні (незалежні)).

3. Розроблено та апробовано методику структурно-динамічного компаративного аналізу впливу структури витрат на формування фінансово-економічних результатів та забезпечення фінансово-економічної стійкості

сільськогосподарських підприємств. Ідентифіковано не оптимальні характеристики структури та рівня витрат, зокрема перебільшену частку умовно-постійних та надмірно високий рівень змінних витрат, а також стримування доходів, і, відповідно, прибутку підприємств через низьку фондівдачу основних засобів, уповільнення оборотності оборотних активів та зниження продуктивності праці. Це доводить актуальність реалізації заходів щодо, по-перше, оптимізації адміністративних та інших постійних витрат; по-друге, більш ефективного управління витратами на персонал, основні засоби і оборотні активи; по-третє, інтенсифікації ефективності використання ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств. При тому, ключовими напрямками збільшення обсягів та підвищення рівня прибутковості підприємств є оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів.

Результати досліджень автора в частині обґрунтування методико-прикладних засад побудови механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств висвітлені у публікаціях [82; 83; 86; 88; 90; 91; 112; 113; 154].

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено та представлено нові теоретико-методичні підходи до вирішення науково-прикладного завдання покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Отримані науково-теоретичні, методичні та практичні результати дозволяють зробити такі висновки.

1. За результатами узагальнення теоретико-методичних положень та сутнісних характеристик фінансових і економічних результатів господарювання, у т. ч. із урахуванням специфіки функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано, що поняття «фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств» потрібно трактувати як кінцеві підсумки їх діяльності, які характеризують ефективність стратегічних бізнес-процесів і формалізуються в цільових показниках доходу, прибутку, вартості й структури власного капіталу, кредиторської і дебіторської заборгованостей тощо на конкретно визначений період часу, в сукупності свідчать про ресурсний базис для відтворення і накопичення капіталу, підвищення рівня конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки, а також становлення процесів розширеного відтворення й сталого розвитку підприємства.

2. Доведено, що якісне становлення та ефективна реалізація механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств – процес керований, однак потребує імплементації у загальну систему менеджменту розвитку бізнесу. Відповідна робота передбачає послідовне проходження етапів ідентифікації стратегічних пріоритетів, узгодження ресурсного потенціалу, обґрунтування проектною структури механізму, забезпечення розподілу повноважень, пілотного тестування, корегування побудови відповідно до виявлених «вузьких» місць, формалізації ефективної структурної побудови механізму. Розуміючи, що механізм формується на засадах стабільного довгострокового функціонування, визначаються його оперативні, тактичні та стратегічні завдання та

вибудовується однорідна агрегована структурно-функціональна будова, яка складається з елементів, об'єднаних в блоки: (1) організаційно-управлінська підсистема; (2) інституційно-регламентний базис; (3) виробничо-технологічний блок; (4) аналітично-моніторинговий апарат. Власне, ці ж елементи слугують предметами-критеріями аналізування якості функціонування механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств.

3. Встановлено, що системність поняття «фінансово-економічні результати» обумовлює комплексний підхід до їх аналізу й оцінювання на сільськогосподарських підприємствах, який, своєю чергою, передбачає два етапи: (1) організація аналізу та (2) проведення аналізу. Безпосередньому проведенню аналітичних процедур передують організаційні заходи, а саме підготовчий етап (в межах якого визначаються фінансово-економічні детермінанти та формується ресурсна база дослідження), проектний етап (забезпечує пілотне тестування ресурсно-функціональної спроможності методики дослідження) та постановочний етап (дозволяє формалізувати методику аналізу). Під час аналізу досліджуються загальноприйняті та спеціалізовані галузеві показники, здійснюється їх агрегація та проводиться безпосередня діагностика і оцінювання, що завершується обчисленням інтегрального показника – індекса фінансово-економічних результатів сільськогосподарського підприємства в статичі і динаміці.

4. Узагальнено, що фінансово-економічні результати сільськогосподарських підприємств формуються в умовах впливу чинників зовнішнього середовища, які здебільшого сприятливі, що підтверджується позитивною динамікою ключових показників розвитку сільського господарства України, однак суттєво ускладнилися в умовах війни. Також наявні й несприятливі тенденції, які слугують ресурсними обмеженнями збільшення обсягів та підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств. Це, зокрема наступні зовнішні (зменшення обсягів реалізації картоплі, культур овочевих та яєць, скорочення посівних площ кормових культур, нестабільність

рівня урожайності та повноцінного збору урожаю на посівних площах окремих сільськогосподарських культур, збитковість низки підприємств та продукції (зокрема великої рогатої худоби та овець і кіз на м'ясо), низький рівень рентабельності та наявність тенденції до його подальшого зниження для культур овочевих відкритого ґрунту, буряка цукрового фабричного та картоплі, істотні диспропорції в ефективності функціонування сільського господарства за галузями та за районами Львівської області) та внутрішні (нестабільна доходність та прибутковість підприємств, мала частка інших операційних і інших доходів, а, відтак, залежність від одного виду діяльності, високий рівень собівартості продукції, низька рентабельність, особливо малих суб'єктів господарювання; низький рівень ліквідності і платоспроможності, низька фондвіддача, оборотність оборотних активів та віддача від залучення власного капіталу) чинники.

Доведено високе прикладне значення інтегрального кількісного вимірювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на основі темпорального підходу за складовими: дохідність; рентабельність; фінансовий стан та капіталізація. Апробація авторського підходу дозволила розрахувати інтегральний індекс фінансово-економічних результатів аналізованих у дослідженні сільськогосподарських підприємств за 2017-2021 рр. (показник був помірним та його середнє значення становило 64,9 %, а середньорічний темп зменшення фінансово-економічних результатів – 3,9 в. п.), а також ідентифікувати, що найбільший вплив на формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств мають такі індикатори, як дохід у розрахунку на 1 грн активів, коефіцієнт оборотності оборотних активів, рентабельність власного капіталу та фонду оплати праці, коефіцієнт автономії, співвідношення позикових і власних коштів.

5. Виявлено, що внутрішнє середовище сільськогосподарських підприємств (в аспекті якісного та ефективного управління процесами реалізації механізму формування фінансово-економічних результатів) попри

певні позитивні тенденції до покращення ресурсозабезпеченості і розвитку, зростання показників фінансового результату до оподаткування, рентабельності, характеризується низкою недоліків, які призводять до послаблення потенціалу подальшого зміцнення фінансово-економічної стійкості підприємств. Зі застосуванням методу експертного оцінювання встановлено, що основними проблемними аспектами за елементами механізму головно слугують: відсутність практик ретельного планування кінцевих результатів діяльності, процесів перебігу структурних змін в капіталі, зобов'язаннях, параметрах безпеки, конкурентоспроможності, розширеного відтворення підприємств; існування потреби в інституціоналізації інституційно-регламентного базису та осучасненні організаційно-управлінської підсистеми менеджменту в аналізованій сфері; недостатньо висока ефективність виробничо-технологічної діяльності, реалізації економіко-ресурсного потенціалу, відтворення і сталого розвитку підприємств, незбалансованість мотивації праці; обмеженість практик моделювання впливу управлінських рішень на кінцеві результати господарювання, застосування сучасних, у т. ч. власних, методик оцінювання й діагностики фінансово-економічних результатів; висока потреба в модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази, виробничо-господарської інфраструктури підприємств, проблематика продуктивності та якості виробництва, а також маркетингової, особливо цінової, політики підприємств, управління їх витратами та процесами вертикально-горизонтальної диверсифікації.

6. За результатами проектування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств встановлено, що стратегічними цільовими орієнтирами політики в цій сфері є: раціоналізація виробничих витрат; покращення бюджетування сільськогосподарських підприємств; розвиток управлінського персоналу; удосконалення фінансово-економічного менеджменту; реструктуризація ринкової політики сільськогосподарських підприємств.

7. Доведено, що першим кроком на шляху формування кращих

фінансово-економічних результатів господарювання є нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств. Вирішення цього завдання, на перший погляд, стосується формування раціональної виробничої програми та інтенсифікації виробничо-господарських і збутових процесів, оптимального ціноутворення. Однак, така стратегія має обмеження у вигляді фокусування лише на ендогенних чинниках зростання та нехтування значними зовнішніми можливостями. Відтак, розроблено більш системний і комплексний підхід у цій сфері, який передбачає задіяння всього можливого спектру внутрішніх екстенсивних та інтенсивних факторів, а також зовнішніх детермінованих (які піддаються опосередкованому впливу) і стохастичних (менш залежних від діяльності підприємств) чинників.

8. Обґрунтовано, що після розширення джерел і збільшення обсягів доходу сільськогосподарським підприємствам слід працювати над підвищенням їх фінансово-економічної ефективності, нарощенням прибутку, капіталізацією, перешкодою чого на нині залишається висока витратомісткість господарювання підприємств галузі. На основі розвиненої методики аналізу доходу в точці беззбитковості (а саме розрахунку точок ресурсозабезпеченого прибутку) ідентифіковано ключові перешкоди підвищення прибутковості та ефективності сільськогосподарських підприємств. Відповідно, їх усунення та гарантування кращих фінансово-економічних результатів господарювання визначено в якості напрямів політики підприємств у цій сфері. Це оптимізація умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізація витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізація витрат в сфері обігу активів підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. В. Аграрні розписки як інструмент фінансово-кредитного забезпечення дрібних та середніх сільгоспвиробників. *Бізнес Інформ*. №2. 2018. С. 253–258.
2. Абрамова І. В. Стан та перспективи фінансового забезпечення сільського розвитку. *Наукові горизонти*. 2018. № 5. С.44–51.
Адаменко А.П. Державне регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vsnau/FiK/2009_2/Zmist.htm.
3. Активізація і підвищення ефективності інвестиційних процесів на підприємствах: монографія / В. М. Хобта, О. Ю. Попова, А. В. Мешков; Ін-т економіки пром-сті НАН України, Донец. нац. техн. ун-т. Донецьк, 2005. 343 с.
4. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. К.: КНЕУ, 2005. 290 с.
5. Андрійчук В. Г., Бауер Л. Менеджмент: прийняття рішень і ризик. К.:КНЕУ, 1998. 314 с.
6. Арєф'єва О. В., Мельник І. Є. Реінжиніринг бізнес-процесів: принципи та технологія. К. : ГРОТ, 2004. 64 с.
7. Арєф'єва О. В., Городинська Д. М. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 6. С. 106-111.
8. Аскеров Р. А. Финансирование сельского хозяйства и роль коммерческих банков в привлечении инвестиций в аграрный сектор Азербайджана. *Агросвіт*. 2012. № 13. С. 39–42.
9. Бабак О.А. Реінжиніринг як сучасний інструмент інноваційної діяльності підприємств. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Babak.pdf.
10. Бабо А. Прибыль. Пер.с. фр. Е.П. Островской; общ. ред. В.И.

Кузнецова [4-е изд. испр.]. М.: Издательская группа «Прогресс» «Универс», 1993. 175 с.

11. Бакаренко Н. П. Сутнісно-структурна характеристика дефініції «фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємств». Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 7. С. 77–81.

12. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

13. Балапанова Э., Нургабылов М. Влияние инновационных процессов на повышение инвестиционной привлекательности сельского хозяйства Казахстана. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 12. С. 293–300.

14. Балян А.В. Регіональні особливості інвестиційної діяльності в сільському господарстві. Збірник наукових праць Уманського нац. ун-ту садівництва. 2014. №84(2). С. 207–213.

15. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень : підручник. К. : Вища школа, 1997. 271 с.

16. Більський І. Д., Дудяк Р. П. Особливості процесу розроблення інвестиційної стратегії аграрного виробництва. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: Зб. наук. праць. Львів. НЛТУУ. 2008, вип. 18.3. С. 192–197.

17. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. К.: Ника-Центр, 2001. 448 с.

18. Борейко І.П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2009. №12. С. 68–74.

19. Борисова В. А. Інвестування природного ресурсного потенціалу АПК. Економіка АПК. 2002. № 9. С. 81–87.

20. Борщ Л.М. Інвестиції в Україні : стан, проблеми і перспективи. К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. 318 с.

21. Бродський Ю. Б., Молодецька К. В. Моделювання економічної динаміки : підручник. Житомир : ЖНАЕУ, 2016. 132 с.

22. Бусленко Б. В. Потреба в залученні інвестицій в агропромисловий комплекс України. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=71179>.
23. Бутенко А. І., Павлова О. С. Інвестиційна привабливість підприємницького середовища як джерело ринкової трансформації економіки. Прометей : зб. наук. праць. 2010. № 3 (33). С. 63–68.
24. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир : Рута, 2001. 672 с.
25. Варченко О. М. Формування системи управління маркетинговою діяльністю сільськогосподарських підприємств на радіаційно забруднених територіях. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_2/224.pdf.
26. Варченко О. М., Свмноус І. В., Іванова Л. С., Ткаченко К. В. Биба В. А. Методичні підходи до управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 19-26.
27. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Васильців В. Г. Характеристики функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України. *Економічний дискурс*. 2017. Вип. 1. С. 161–172.
28. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 21.2. С. 132–136.
29. Васильців Т.Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. [за ред. Т.Г. Васильціва]. Львів: Ліга-Прес, 2012. 388 с.
30. Васильчак С. В., Жидяк О. Р. Формування інвестиційного клімату в аграрних підприємствах. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького*. 2014. №1(58), Ч. 2. С. 327–331.
31. Вергун А. М., Савченко М. М., Тарасенко І. О. Діагностика рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. *Міжнародний економічний*

журнал. Економічні науки. № 2. 2015. С. 23-26.

32. Вишняк Г. О. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Збірник наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2013. Вип. 33 (1). С. 132–136.

33. Вініченко І. І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2010. 444 с.
Вініченко І. І. Формування системи управління інвестиційною діяльністю аграрного підприємства. Ефективна економіка. 2019. №. 4. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3000/1/8.pdf>.

34. Волощук К.Б., Волощук В.Р., Кацан А.М. Інвестиційна привабливість та можливості розвитку агропромислових підприємств. Інноваційна економіка. 2020. № 1–2. С.145–150.

35. Волощук К.Б., Волощук В.Р., Кацан А.М. Тенденції іноземного інвестування підприємств аграрного сектора економіки. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. № 2 (113). 2020. С. 95–101.

36. Вороніна О. О., Дікань Л. В. Складові та основні функції управління фінансовим результатом підприємства. *Економіка розвитку*. 2008. № 1 (45). С. 66-68.

37. Гмиря В. П. Фінансові механізми регулювання інвестиційної діяльності аграрного виробництва регіону. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Харків : ХНТУСГ, 2010. Вип. 105. С. 160–164.

38. Гордієнко Т. М. Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010, № 3. Т. 3. С. 135-139.

39. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>.

40. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. Х.: НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.

41. Григораш О. В., Булигіна Д. О. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємств. Приазовський економічний вісник. 2018. № 6 (11). С. 154-158.

42. Григораш О. В., Терьошина Ю. О. Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств України. *Бізнес-інформ*. 2017. № 11. С. 221-226.

43. Гринишин Г.М., Балаш Л. Я. Динаміка інвестиційних процесів в аграрний сектор. Економічні науки : зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнологічного університету. 2012. № 2(18), т. 5. С. 101–107.

44. Гриньова В.М. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності: монографія / За ред. Гриньової В.М. Харків: Вид ХДЄУ. 2002. 464с.
Гуторов О. І., Крамаренко К. М. Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/e_apk/2009_10/09_10_15.pdf.

45. Губко В. І. Організаційно-економічний механізм управління фінансово-економічною результативністю аграрного підприємства. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 2. С. 62-66.

46. Гудзь О.Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Облік і фінанси АПК. 2007. №3/5. С. 100.

47. Дадашев Б. А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України. Агроінком. 2013. № 4–6. С. 43–46.

48. Данкевич Є. М., Данкевич В. Є. Екологічні особливості ведення сільськогосподарського виробництва на забруднених радіонуклідами територіях з використанням японського досвіду. Вісн. ЖНАЕУ. 2016. № 1 (55). т. 3. С. 24–37.

49. Економічна теорія: навч. посібник. За ред. В. О. Білика, П. Т. Саблука; 4-е вид., перероб. та доп. К. : ННЦ ІАЕ, 2004. 560 с

50. Економічна енциклопедія : у 3 т. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 863 с.

51. Желіховська В. М. Методи оцінки фінансово-економічної діяльності та рівня менеджменту підприємства. *Вісник Хмельницького національного*

університету. *Економічні науки*. 2010. № 4. Т. 1. С. 10-13.

52. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 1072 с.

53. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

54. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання галузі зв'язку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. Вип. 3. С. 81-88.

55. Івашко О. А. Концептуальні основи фінансового механізму. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 65-71.

56. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз. К. : МАУП, 2004. 152 с.

57. Іщенко М. І. Модель оцінки ресурсного забезпечення фінансово-економічних результатів діяльності підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. № 33. 2013. С. 220-228.

58. Кабінет Міністрів України. Постанова. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. № 130 від 01.03.2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text>.

59. Каленська В.П. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств радіаційно забруднених територій: проблеми та шляхи оптимізації. *Інтелект XXI : наук. журн*. 2017. 5. С. 78–83.

60. Каленська В.П. Механізми стимулювання розвитку агропромислового сектору на радіаційно забруднених територіях. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. Т. 3, 1 (55). 2016. С. 381–389.

61. Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств. *Інноваційна економіка*. 2010. №5. С. 141–144.

62. Карпова І. В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України. *Наукові записки Національного університету «Острозька*

академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2013. Випуск 24. С. 211-214.

63. Качмарик Я. Д., Васильців Т. Г. Функціонально-економічні особливості моделювання господарсько-фінансових показників бізнес-плану торговельного підприємства. *Випуск Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2005. Вип. 19. С. 177-184.

64. Кісіль М.І., Ролінський О. В. Ефективність інвестицій сільськогосподарських виробничих кооперативів: Монографія. ННЦ ІАЕ, 2006. 227 с.

65. Коваленко А. С. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття «маркетинговий механізм». *Вісник КНУТД*. 2019. № 4 (137). С. 73-82.

66. Кожемякіна М.Ю. формування інвестицій в аграрній сфері економіки України. URL. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/KOZHEMYA.pdf.

67. Козак В. Є., Христинч Г. О. Економічні результати як елемент оцінки діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009, № 6, Т. 2 С. 7-11.

68. Козак О.А. Оцінювання інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. *Вісник Хмельницького нац. університету. Економічні науки*. 2018. № 6. Том 3 (264). С. 83-90.

69. Козак О.А., Духницький Б.В. Особливості інвестування розвитку аграрних підприємств України. *Вісник Хмельницького нац. університету. Економічні науки*. 2019. № 6. Том 2 (276). С. 201–205.

70. Коломієць Н.О. Оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec2013/154.pdf>.

71. Корчинська С.П., Снопок М.П. Економічне стимулювання власників землі та землекористувачів за зниження радіоактивного забруднення ґрунтів. *Економіка АПК*. 2006. № 5. С. 60–63.

Кравчук Н. І. Сучасний рівень інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств. Економіка. Управління. Інновації. 2014. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_58.

72. Костирко Р. О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2007. № 578. С. 141–145.

73. Кравчук Н., Кільницька О., Тарасович Л. Біоекономіка: генезис та сучасні імперативи. Бізнес Інформ. 2018. № 2 С. 8–18.

74. Краківська В. Я. Інвестиційна діяльність та інвестиційна політика в регіоні. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 4. С. 8–10.

75. Кривицька О. Р. Сутність прибутку як економічної категорії: еволюційний підхід і сучасне бачення. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип.7. С. 82-86.

76. Кривов В.М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів : монографія ; 2-ге вид., доп. К. : Урожай, 2008. 304 с.

77. Крисоватий А. І., Панасюк В. М., Гавришко Н. В. Методологія, методика та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Тернопіль. ТОВ «Лілея». 2005. 150 с.

78. Кругла Н. М. Особливості визначення та обґрунтування оцінки економічних результатів діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 5(35). С. 104-109.

79. Кучер А. В. Методичні засади оцінювання інвестиційної привабливості землекористувань аграрних підприємств. Вісник економічної науки України. 2018. № 1. С. 77–85.

80. Кучер А. В. Упровадження бранда підприємства для підвищення конкурентоспроможності. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2010_21/u1021ku2.pdf.

81. Лаврук В.В. Формування інноваційної політики сільськогосподарських підприємств на радіаційно забруднених територіях. URL: <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1574>.

82. Лизак М. П. Використання інноваційних технологій в розвитку аграрних підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій*. Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. Дубляни: ЛНУП, 2021. С. 208-211.

83. Лизак М. П. Властивості та функції механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*. Матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 215-216.

84. Лизак М. П. Ідентифікація структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інтелект XXI*. 2021. № 5. С. 40-44.

85. Лизак М. П. Методичні засади оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Львів : ЛНУП, 2022. С. 180-182.

86. Лизак М. П. Покращення умов для ефективної діяльності фермерських господарств. *Організаційно-економічний механізм розвитку агропромислового комплексу і сільських територій*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. Дубляни : ЛНУП, 2021. С. 113-116.

87. Лизак М. П. Прибуток – ключовий показник фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки*. Матер V міжнар. наук.-практ. конфер. Київ: МЦНІД, 2020. С. 20-21.

88. Лизак М. П. Рентабельність в сільськогосподарських підприємствах.

Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку. Матер. VI міжнар. наук.-практ. конфер. Київ-Варшава, 2021. С. 134-137.

89. Лизак М. П. Узагальнення макроекономічних передумов формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 4 (308). С. 149-154.

90. Лизак М. П. Фінансово-економічні результати діяльності як основа для прийняття управлінських рішень. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах*. Матер міжнар. наук.-практ. конфер. Полтава: ЦФЕНД, 2019. С. 33-34.

91. Лизак М. П. Визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2021. № 4 (90). С. 30-35.

92. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» та «результативність» управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 10 (88). С. 207-216.

93. Літвінов А. С., Капталан С. М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3 (185). С. 59-65.

94. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Фінанси: навчальний посібник для ВНЗ. Вінниця : Нова Книга, 2009. 384 с.

95. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 485 с.

96. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.

97. Маєвська О. О. Економічний зміст механізму стимулювання

інноваційної активності підприємств легкої промисловості. *Вісник ПолтНТУ «Економіка і регіон»*, 2001. №3(30). С.147-151.

98. Малиновський А.С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 604 с.

99. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. [пер. с англ. О. И. Медведь]. М. : Вильямс, 2006. 672 с.

100. Метеленко Н. Г., Шульга О. П. Концептуалізація поняття «фінансовий механізм». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Випуск 10. С. 171-179.

101. Микитюк В. М., Трофименко Н. В. Механізм формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/pdf/14.pdf.

102. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Навчальний посібник. Львів. В-во ЛДУВС, 2011. 380 с.

103. Морозюк Н. С., Голубков Е. В., Губко В. І. Сутність та оцінка фінансового стану діяльності підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2015. Вип. 5(64). С. 105-108

104. Мочерний С. В. Політична економія: навчальний посібник. К. Знання-Прес. 2002. 687 с.

105. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль; пер. с англ. М.Я. Каждана; Центр еволюц. економики. М.: Дело, 2003. 359 с.

106. Наконечна Н. В. Фінансово-економічні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 286-293.

107. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Лісостепу України. К. : Наук. думка Т.П. 2004. 298 с.

108. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. пер. з англ. І. Дзюб. К. : Основи, 2000. 198 с.

109. Онисько С. М., Біттер О. А., Східницька Г. В. Стан, проблеми і

шляхи покращення фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів. Ліга-Прес, 2013. 226 с.

110. Онисько С. М., Бойко В. В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств : теорія, методика, практика : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 169 с.

111. Онисько С. М., Лизак М. П. Дослідження економічної сутності категорії «прибуток». *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 1 (69). С. 58-65

112. Онисько С. М., Лизак М. П. Передумови обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій України та країн V-4*. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни : ЛНУП, 2022. С. 103-104.

113. Онисько С. М., Лизак М. П. Прибуток – найважливіший індикатор ефективної діяльності підприємства. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки*. Матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни: ЛНУП, 2020. С. 80-81.

114. Онисько С. М., Марич П. М. Фінанси підприємств : [підручник для студентів вищих закладів освіти]. 2 е вид., виправ. і доп. Львів: Магнолія Плюс, 2006. 367 с.

115. Орликовський М.О. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного виробництва регіону. *Економіка АПК*. 2007. № 1. С. 94–98.

116. Пантелєв В. П., Сніжко О. О. Словник бухгалтера та аудитора. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне Агенство», 2009. 239 с.

117. Пархомець М. К., Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 256 с.

118. Патарідзе-Вишинська М. В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Формування ринкових відносин в*

Україні. 2016. № 2. С. 25–37.

119. Петрушка Т. О., Заїка О. І. Групування видів фінансово-економічних результатів діяльності підприємства та типів його зростання. *Матеріали конференції «Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень»*. 2020. Т 1. Київ. МЦНД. С. 16-17.

120. Підхомний О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансових ринках: навч. посібник. К : Кондор, 2003. 184 с.

121. Погурельський С.П. Принципи організації ведення рослинництва на радіаційно забруднених поліських агроландшафтах. Землепорядна наука, виробництво і освіта ХХІ століття : матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 20 квіт. 2001 р.). К. : Ін-т землеустрою УААН, 2001. С. 182–184.

122. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь [5-е изд., перераб. и доп.]. М.: ИНФРА-М, 2007. 495 с.

123. Ратошнюк Т. М., Мартинюк М. А. Інвестиційна привабливість аграрної сфери. Вісник Сумського наці. аграрного ун-ту. 2013. № 1. С. 88–93. Рекомендації щодо використання сільськогосподарських угідь населених пунктів, які за радіологічними показниками можуть бути виведені за межі II зони / Л. В. Калиненко, Г. П. Перепелятников, Т. М. Іванова та ін. К. : ВНДІ ЦЗ МНС України, 2008. 108 с.

124. Саблук П.Г. Основні напрями розробки стратегічного розвитку АПК в Україні. Економіка АПК. 2004. №12. С. 3–15.

125. Савіцька С.І. Інвестиційних розвиток сільського господарства в сучасних умовах. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 2. С. 16–19.

126. Синицький О. М., Батюк О. Я. Економетрія : навч. посіб. Львів : Сполом, 2011. 210 с.

127. Сільське господарство Львівської області. 2017 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2018. 177 с.

128. Сільське господарство Львівської області. 2018 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2019. 172 с.

129. Сільське господарство Львівської області. 2019 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2020. 170 с.

130. Сільське господарство Львівської області. 2020 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2021. 141 с.

131. Сільське господарство Львівської області. 2021 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2022. 104 с.

132. Скалюк Р. В. Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: збірник наукових праць*. Кіровоград: Кіровоградський національний технічний університет, 2010. Випуск 18, частина 1. С. 135-141.

133. Скидан О.В., Шуляк Б.В. Екологічно орієнтований розвиток сільського підприємництва: монографія. Житомир: ЖНАЕУ, 2019. 176 с.
Сорока Р. Ю. Промислова політика та кластеризація економіки.
URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=104>.

134. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов. Классика экономической мысли: Сочинения. М.: Эксмо-Пресс, 2000. 896 с.

135. Соловйов І. О., Соловйов А. І. Методологічні аспекти удосконалення організаційної структури управління сільськогосподарських підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2010. № 3 (20). С. 146-150.

136. Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. К. : Каравела, 2003 . 432 с .

137. Ткаченко А. М., Єлець О. П. Дескриптивні моделі діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства. *Економічний вісник Донбасу*.

2008. № 4. С. 149-151.

138. Ткаченко Т. П. Організаційно-економічний механізм забезпечення прибутковості підприємства. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2014. № 11. С. 192-197.

139. Тринько Р. І. Методика економічних досліджень. Львів : Укр. технології, 1999. 356 с.

140. У 2021 році частка продукції аграрного сектору становила 41% від загального експорту України. URL : <http://agroconf.org/content/u-2021-roci-chastka-produkciyi-agrarNogo-sektoru-staNevila-41-vid-zagalNogo-eksportu>.

141. Україна. Закон України. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

142. Україна. Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

143. Хлисту́н О. А. Формування змісту фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2014. №2 (74). С. 187-195.

144. Черевко Г.В. Державне регулювання діяльності агрохолдингів в умовах конкуренції в сільському господарстві. *Аграрна економіка*. 2019. Т.12, № 1-2. С. 8-16.

145. Череп О. Г., Урусова З. П., Урусов А. А. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*, 2012. №3(61). С. 328–330.

146. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі. *Економіка України*. 2007. № 3. С. 60–67.

147. Шатохін А. Л., Ігнашкіна Т. Б. Сутність та складові елементи механізму управління економічною безпекою підприємства. *Бізнес-інформ*, 2014. №. 2. С. 396-402.

148. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика наукового-дослідницької діяльності : підручник. К. : Знання-Прес, 2003. 295 с.

149. Шостак Л. В., Помазун О. О. Фінансово-економічна безпека підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 38. 2012. С. 144-146.

150. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Пер. з англ. В. Старка. К. : Видавничий дім «Києво-могилянська академія», 2011. 242 с.

151. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.

152. Druker P. F. The information executives truly need. *Garvard business review*. 1995. Jan–Feb. P. 54-62.

153. Plyash O., Lupak R., Vasylytsiv T., Hetmanskyi V. Models of efficiency of functioning in trading enterprises under conditions of economic growth. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2021. № 51. P. 7–24.

154. Onysko S., Lyzak M. Identification of the problem and management aspects of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises. *International independent scientific journal*. 2022. Vol. 42. pp. 26-31

155. Pfeffer J., Salancik G. The external control of organizations: A resource dependence perspective. N. Y. : Harper and Row. 1978. 299 p.

156. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprise. *Науковий вісник Полісся*. № 2 (14). С. 8-15.

ДОДАТКИ

Додаток А

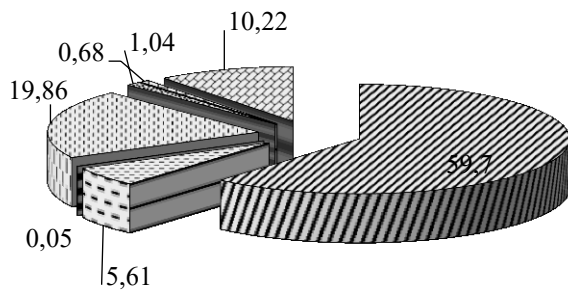
Таблиця А.1

Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) підприємств
сільського господарства Львівської області у 2017 та 2020 рр., %

Показники	Роки						Абсолютні відхилення 2020/2017, +/-		
	2017			2020					
	Продукція								
	усього	рослин- ництва	тварин- ництва	усього	рослин- ництва	тварин- ництва	усього	рослин- ництва	тварин- ництва
Виробнича собівартість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	х	х	х
Прямі матеріальні витрати, у т.ч.:	60,8	54,2	81,8	60,9	54,0	76,7	0,1	-0,2	-5,1
- насіння і посадковий матеріал	6,6	8,7	-	5,6	8,1	-	-1	-0,6	-
- корми	16,1	-	67,7	19,1	-	63,0	3	-	-4,7
- інша продукція сільського господарства	3,1	3,4	1,9	3,4	4,4	1,1	0,3	1	-0,8
- мінеральні добрива	15,3	20,0	-	14,4	20,7	-	-0,9	0,7	-
- паливне і мастильні матеріали	6,0	7,5	1,4	4,7	6,1	1,6	-1,3	-1,4	0,2
- електроенергія	1,7	1,1	3,4	1,7	1,1	2,9	0	0	-0,5
- паливо і енергія	1,3	1,1	1,9	0,9	0,7	1,3	-0,4	-0,4	-0,6
- запасні частини, ремонтні і будівельні матеріали для ремонту	3,8	4,2	2,7	4,0	3,5	5,2	0,2	-0,7	2,5
Прямі витрати на оплату праці	5,6	6,1	4,1	4,6	4,2	5,6	-1	-1,9	1,5
Інші прямі витрати, у т. ч.:	15,2	17,6	7,6	19,6	25,4	6,1	4,4	7,8	-1,5
- відрахування на соціальні заходи	0,8	0,9	0,7	1,0	0,9	1,1	0,2	0	0,4
- орендна плата за земельні паї	6,5	8,5	-	7,9	11,3	-	1,4	2,8	-
- орендна плата за майнові паї	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0	0
- амортизація	5,2	5,7	3,6	6,5	7,4	4,6	1,3	1,7	1
Загальновиробничі витрати	18,4	22,1	6,5	14,9	16,4	11,6	-3,5	-5,7	5,1
у т. ч. оплата послуг сторонніх організацій	10,6	13,1	2,7	7,7	9,8	2,8	-2,9	-3,3	0,1

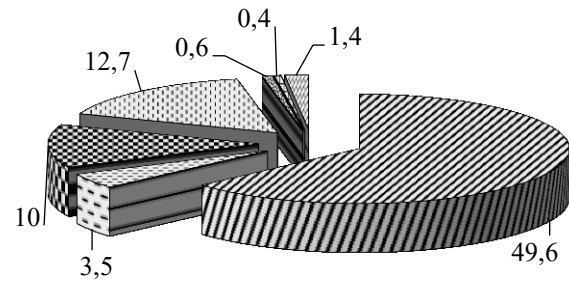
Джерело: складено за даними [130,с.27;128,с.29].

Додаток Б

- Культури зернові та зернобобові
- Буряк цукровий фабричний
- Соняшник
- Ріпак і кольза
- Картопля
- Культури овочеві
- Культури кормові

Рис.А.1.а

- Культури зернові та зернобобові
- Буряк цукровий фабричний
- Соняшник
- Ріпак і кольза
- Картопля
- Культури овочеві
- Культури кормові

Рис.А.1.б

Рис. Б.1. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2011 р. (рис. Б.1.а) та у 2021 р. (рис. Б.1.б), %

Таблиця Б.1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур сільськогосподарських підприємств Львівської області, з яких зібрано урожай, у 2010, 2015-2021 рр.,

тис. га

Сільсько-господарські культури	Роки								Темпи зростання, %	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/201	2021/2020
Культури зернові та зернобобові	124,5	180,8	185,3	181,7	182,7	204,8	189,9	196,8	158,1	103,6
Буряк цукровий фабричний	12,4	12,1	12,9	15,5	11,3	11,0	12,6	14,2	114,5	112,7
Соняшник	0,1	11,0	26,3	35,1	34,1	25,5	31,4	40,4	404,0 р.	128,7
Ріпак і кольза	42,3	52,7	44,0	56,6	68,2	57,8	66,7	52,2	123,4	78,3
Картопля	2,2	2,0	2,0	1,8	1,8	1,7	1,8	2,3	104,6	127,8
Культури овочеві	1,4	1,6	1,5	1,3	1,3	1,7	1,7	1,6	114,3	94,1

Джерело: розраховано за даними [131,с.27;130,с.38;129,с.41;128,с.41].

Додаток В

Інформаційно-статистична база кластерного аналізу

Таблиця В.1

Продукція рослинництва сільськогосподарських підприємств у розрахунку на одну особу у Львівській області у 2014-2020 рр., (2014-2017 рр. у постійних цінах 2010 р.; 2018-2020 рр. у постійних цінах 2016 р.; грн)

Райони	Роки							Темпи зростання, %	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019	2020/ 2014
Львівська область	868	815	909	1047	3328	3369	3639	108,01	4,2 р.
Міста обласного значення	40	47	38	40	74	99	103	104,04	2,6 р.
Бродівський	2749	2699	2754	3127	10025	12381	16048	129,62	5,8 р.
Буський	3028	2941	3247	3647	11410	10866	11441	105,29	3,8 р.
Городоцький	1169	1467	1389	2288	5016	6090	6865	112,73	5,9 р.
Дрогобицький	600	524	853	960	3195	3322	3140	94,52	5,2 р.
Жидачівський	2214	2028	2373	2813	9054	8496	10813	127,27	4,9 р.
Жовківський	722	540	684	770	2319	2342	2191	93,55	3,0 р.
Золочівський	3270	3129	3609	3433	10653	12115	14536	119,98	4,4 р.
Кам'янка-Бузький	3648	3378	3283	3669	9837	10659	9172	86,05	2,5 р.
Миколаївський	1051	840	1229	1379	5098	10659	9172	86,05	8,7 р.
Мостиський	1534	1086	1554	1742	6842	4080	5725	140,32	3,7 р.
Перемишлянський	1791	1782	1667	2216	7693	7102	7219	101,65	4,0 р.
Пустомитівський	915	882	882	1017	4225	8917	8814	98,84	9,6 р.
Радехівський	3735	3427	4023	4456	14350	3150	3917	124,35	104,8
Самбірський	2104	1873	2308	2596	8612	14668	15245	103,93	7,2 р.
Сколівський	-	1	2	15	247	9288	8944	96,30	100,0
Сокальський	3089	2867	3051	3560	11444	175	93	53,14	3,01
Старосамбірський	213	262	390	478	1529	10453	9576	91,61	44,9 р.
Стрийський	1297	1464	1595	1913	6687	1790	1557	86,98	120,1
Турківський	4	7	98	164	275	207	209	100,97	52,2 р.
Яворівський	156	171	166	209	695	690	891	129,13	5,7 р.

Джерело: розраховано за даними [130,с.77;128,с.82;127,с.79].

Таблиця В.2

Продукція тваринництва сільськогосподарських підприємств у розрахунку на одну особу у Львівській області у 2014-2020 рр., (2014-2017 рр. у постійних цінах 2010 р.; 2018-2020 рр. у постійних цінах 2016 р.; грн)

Райони	Роки							Темпи зростання, %	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019	2020/ 2014
Львівська область	1000,1	979,1	1018	1165,8	1068	1026	1100	107,2	109,99
Міста обласного значення	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-
Бродівський	20,2	22,2	24,3	25,8	834	811	3317	4,1 р.	16,4 р.
Буський	63,3	61,1	56,3	48,7	1795	2968	1266	42,65	20,0 р.
Городоцький	20,5	17,2	15,7	27,2	1214	534	2407	4,5 р.	117,4 р.
Дрогобицький	45,1	73,4	81,0	66,4	1606	2424	1844	76,07	40,9 р.
Жидачівський	83,4	76,1	69,9	112,3	3239	2020	3719	184,11	44,5 р.
Жовківський	27,2	50,5	44,0	44,2	1171	1588	964	60,71	35,4 р.
Золочівський	51,7	43,9	37,7	46,8	1668	1718	2311	134,52	44,7 р.
Кам'янка-Бузький	12,5	15,8	46,3	46,7	1590	1648	527	31,98	42,1 р.
Миколаївський	107,9	81,0	80,9	85,1	4654	4899	5622	114,76	52,1 р.
Мостиський	4,6	4,2	3,4	2,4	92	116	464	4,0 р.	100,8 р.
Перемишлянський	16,9	14,2	10,7	10,3	515	1057	873	82,59	51,6 р.
Пустомитівський	95,9	74,7	87,7	104,3	1971	2084	2302	110,46	24,0 р.
Радехівський	9,9	7,2	6,8	11,6	642	1682	4358	2,6 р.	440,2 р.
Самбірський	85,6	90,9	79,2	64,9	2619	2713	2319	85,48	27,0 р.
Сколівський	-	-	-	-	-	-	3328	-	-
Сокальський	47,2	45,6	53,3	76,1	1677	2134	695	32,57	14,7 р.
Старосамбірський	2,9	2,6	2,4	2,3	54	49	261	5,3 р.	90,0 р.
Стрийський	247,8	259,2	286,5	331,1	11333	6752	2804	41,53	11,3 р.
Турківський	-	-	-	-	-	-	7	-	-
Яворівський	57,4	39,2	31,8	59,5	1524	1455	1694	116,43	29,5 р.

Джерело: розраховано за даними [130,с.77;128,с.79;127,с.80].

Посівні площі культур сільськогосподарських у підприємствах у Львівській області у 2014-2020 рр., тис. га

Райони	Роки							Темпи зростання, %	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019	2020/ 2014
Львівська область	307,9	317,8	343,0	365,7	366,7	378,9	391,6	103,35	127,18
Міста обласного значення	40	43	40	10	9	к	к	-	-
Бродівський	24,1	24,3	23,9	25,9	24,6	27,3	29,6	108,42	122,82
Буський	20,7	20,4	20,7	23,8	22,6	22,7	22,5	99,12	108,70
Городоцький	13,4	11,7	12,6	13,9	14,3	15,7	16,4	104,46	122,39
Дрогобицький	7	7,7	11,4	12,9	12,7	13	13,4	103,08	191,43
Жидачівський	26,2	26,9	28,2	29,6	29,9	29,2	30,8	105,48	117,56
Жовківський	14,3	13,9	14,8	15,5	14,5	14	12,9	92,14	90,21
Золочівський	31,7	34,6	36,3	37,1	37,3	36,8	38,2	103,80	120,50
Кам'янка-Бузький	18,9	20	20,1	20,8	21,8	22,8	23	100,88	121,69
Миколаївський	10,4	10,3	11,2	12,2	12,9	13,8	13,5	97,83	129,81
Мостиський	13,7	13,5	15,9	18,9	20,5	20,7	22,7	109,66	165,69
Перемишлянський	10,4	11,8	12,5	12,7	14,1	15,3	15,8	103,27	151,92
Пустомитівський	15,5	16,3	17,7	18,2	18	18,6	19,7	105,91	127,10
Радехівський	26	27,3	29	31,4	29,2	30,9	32,1	103,88	123,46
Самбірський	18,9	18,8	22,5	22,9	24,4	26,1	29,4	112,64	155,56
Сколівський	х	0,01	0,01	0,4	0,4	0,5	0,5	-	92,9
Сокальський	37,3	37,5	40,1	41,5	40,9	41,3	40,1	97,09	107,51
Старосамбірський	3,5	4,5	5,6	06.Січ	6,4	7,1	7,2	101,41	2,1 р.
Стрийський	12,1	13,5	14,6	15,8	16,8	17,7	18,2	102,82	150,41
Турківський	54	к	к	к	к	к	к	-	-
Яворівський	3,7	4,5	5,9	5,9	5	5,3	5,7	107,55	154,05

Джерело: розраховано за даними [130,с.78;127,с.91].

Кількість великої рогатої худоби у підприємствах Львівської області у 2014-
2020 рр., голів

Райони	Роки							Темпи зростання, %	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2019	2020/ 2014
Львівська область	20808	20074	19306	18190	17637	16724	16216	96,96	77,93
Міста обласного значення	к	к	к	к	к	к	к	-	-
Бродівський	3446	3450	3408	3316	3112	2491	2576	103,41	74,75
Буський	374	446	464	494	518	388	200	51,55	53,48
Городоцький	514	483	505	407	350	284	304	107,04	59,14
Дрогобицький	1587	1438	1320	1197	1154	1115	1226	109,96	77,25
Жидачівський	3056	3197	3280	2562	2461	2518	2262	89,83	74,02
Жовківський	1412	1256	1190	1085	1145	1087	1097	100,92	77,69
Золочівський	750	к	к	к	38	к	к	-	-
Кам'янка-Бузький	500	к	400	375	352	342	396	115,79	79,20
Миколаївський	275	к	к	к	к	к	к	66,67	36,36
Мостиський	396	380	441	463	483	473	458	-	-
Перемишлянський	81	к	к	к	к	к	к	-	-
Пустомитівський	1403	1364	1472	1520	1457	1470	1079	73,40	76,91
Радехівський	1268	974	947	973	862	945	1247	131,96	98,34
Самбірський	2098	1974	1786	1798	1695	1730	1707	98,67	81,36
Сколівський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сокальський	3556	3326	2742	2563	2504	2387	2244	94,01	63,10
Старосамбірський	355	381	337	314	304	279	226	81,00	63,66
Стрийський	271	310	377	454	547	531	538	101,32	198,52
Турківський	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Яворівський	312	309	292	341	370	365	359	98,36	115,06

Джерело: розраховано за даними [130,с.78;128,с.117;127,с.91].

Додаток Г

Вихідні дані для проведення кластерного аналізу

Таблиця Г.1

Продукція рослинництва сільськогосподарських підприємств у розрахунку на одну особу за районами Львівської області у 2014-2020 рр., (2014-2017 рр. у постійних цінах 2010 р.; 2018-2020 рр. у постійних цінах 2016 р.; грн)

Райони	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бродівський	2749	2699	2754	3127	10025	12381	16048
Буський	3028	2941	3247	3647	11410	10866	11441
Городоцький	1169	1467	1389	2288	5016	6090	6865
Дрогобицький	600	524	853	960	3195	3322	3140
Жидачівський	2214	2028	2373	2813	9054	8496	10813
Жовківський	722	540	684	770	2319	2342	2191
Золочівський	3270	3129	3609	3433	10653	12115	14536
Кам'янка-Бузький	3648	3378	3283	3669	9837	10659	9172
Миколаївський	1051	840	1229	1379	5098	10659	9172
Мостиський	1534	1086	1554	1742	6842	4080	5725
Перемишлянський	1791	1782	1667	2216	7693	7102	7219
Пустомитівський	915	882	882	1017	4225	8917	8814
Радехівський	3735	3427	4023	4456	14350	3150	3917
Самбірський	2104	1873	2308	2596	8612	14668	15245
Сокальський	3089	2867	3051	3560	11444	175	93
Старосамбірський	213	262	390	478	1529	10453	9576
Стрийський	1297	1464	1595	1913	6687	1790	1557
Яворівський	156	171	166	209	695	690	891

Джерело: розраховано за даними [130,с.77;128,с.82;127,с.79].

Таблиця Г.2

Продукція тваринництва сільськогосподарських підприємств у розрахунку на одну особу за районами Львівської області у 2014-2020 рр., (2014-2017 рр. у постійних цінах 2010 р.; 2018-2020 рр. у постійних цінах 2016 р.; грн)

Райони	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бродівський	20,2	22,2	24,3	25,8	834	811	3317
Буський	63,3	61,1	56,3	48,7	1795	2968	1266
Городоцький	20,5	17,2	15,7	27,2	1214	534	2407
Дрогобицький	45,1	73,4	81,0	66,4	1606	2424	1844
Жидачівський	83,4	76,1	69,9	112,3	3239	2020	3719
Жовківський	27,2	50,5	44,0	44,2	1171	1588	964
Золочівський	51,7	43,9	37,7	46,8	1668	1718	2311
Кам'янка-Бузький	12,5	15,8	46,3	46,7	1590	1648	527
Миколаївський	107,9	81,0	80,9	85,1	4654	4899	5622
Мостиський	4,6	4,2	3,4	2,4	92	116	464
Перемишлянський	16,9	14,2	10,7	10,3	515	1057	873
Пустомитівський	95,9	74,7	87,7	104,3	1971	2084	2302
Радехівський	9,9	7,2	6,8	11,6	642	1682	4358
Самбірський	85,6	90,9	79,2	64,9	2619	2713	2319
Сокальський	47,2	45,6	53,3	76,1	1677	2134	695
Старосамбірський	2,9	2,6	2,4	2,3	54	49	261
Стрийський	247,8	259,2	286,5	331,1	11333	6752	2804
Яворівський	57,4	39,2	31,8	59,5	1524	1455	1694

Джерело: розраховано за даними [130,с.77;128,с.79;127,с.80].

Продукція рослинництва у розрахунку на 1 га посівних площ культур
сільськогосподарських у підприємствах за районами Львівської області у 2014-
2020 рр., тис. грн

Райони	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бродівський	6,80	6,59	6,81	7,09	23,74	26,18	31,00
Буський	6,78	6,69	7,28	7,11	23,39	22,06	23,28
Городоцький	6,03	8,66	7,62	11,37	24,14	26,60	28,57
Дрогобицький	6,39	5,08	5,59	5,55	18,72	18,95	17,26
Жидачівський	5,87	5,18	5,72	6,40	20,17	19,11	22,70
Жовківський	5,55	4,28	5,10	5,48	17,66	18,46	18,67
Золочівський	7,18	6,28	6,90	6,41	19,72	22,60	25,90
Кам'янка-Бузький	11,06	9,67	9,35	10,11	25,91	26,85	22,84
Миколаївський	6,38	5,16	6,93	7,15	24,92	18,55	26,45
Мостиський	6,42	4,61	5,58	5,25	18,94	19,36	17,78
Перемишлянський	6,77	5,90	5,18	6,74	20,93	22,13	20,93
Пустомитівський	6,78	6,28	5,85	6,63	28,12	20,42	24,07
Радехівський	6,92	6,01	6,62	6,75	23,24	22,25	22,05
Самбірський	7,67	6,84	7,00	7,72	23,89	23,94	20,31
Сокальський	7,71	7,10	7,05	7,92	25,68	23,06	24,19
Старосамбірський	4,77	4,53	5,43	5,89	18,44	19,28	16,40
Стрийський	6,65	6,72	6,77	7,49	24,54	20,80	18,68
Яворівський	5,27	4,76	3,53	4,46	17,56	16,43	19,67

Джерело: розраховано автором.

Урожайність культур зернових та зернобобових у підприємствах за районами
Львівської області у 2014-2020 рр., з 1 га зібраної площі; ц

Райони	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бродівський	70,1	55,7	65,2	64,1	64,4	70	78,1
Буський	49,9	56	52,6	55	57,4	62,4	65,5
Городоцький	45,1	40,2	54,6	43,1	60,2	51	67,1
Дрогобицький	65,3	51,2	57,2	62,3	51,3	57,5	53,1
Жидачівський	51,7	47,6	46,4	50,6	53,4	52,3	63
Жовківський	29,6	41,8	38,2	46,5	48,8	59,1	52,8
Золочівський	61,2	59,8	64,2	54,1	52,4	69,5	79,4
Кам'янка-Бузький	55	56,5	56,8	56,3	56,9	59,3	59,6
Миколаївський	43	41,7	46,7	46,6	46,5	48,1	54
Мостиський	56,4	39,5	38,4	36,6	46,3	51	43,7
Перемишлянський	50,4	46,2	45,2	47,9	52,4	58,4	53,6
Пустомитівський	47,3	41	46	51,4	51,8	48,5	63,1
Радехівський	55,6	46,3	52,1	45,7	53,6	54,5	64,5
Самбірський	61,7	56,3	55,6	62	59,3	65,6	56
Сокальський	48,6	53	52,9	57,4	63,2	58,8	63,3
Старосамбірський	25	40,3	34,2	47,2	47,6	47,3	41,4
Стрийський	53,1	55,9	54,2	54,1	61,7	58	49,4
Яворівський	45,7	27	34,7	20,8	57,4	34,2	52,8

Джерело: розраховано за даними [130,с.85;128,с.98;127,с.99].

Таблиця Г.5

Продукція тваринництва у розрахунку на одиницю великої рогатої худоби у підприємствах за районами Львівської області у 2014-2020 рр., тис. грн на 1 ГОЛОВУ

Райони	Роки						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Бродівський	5,86	6,43	7,13	7,78	15,62	18,79	73,60
Буський	169,25	137,00	121,34	98,58	160,62	352,58	290,00
Городоцький	39,88	35,61	31,09	66,83	238,57	128,87	540,46
Дрогобицький	28,42	51,04	61,36	55,47	103,55	161,26	110,85
Жидачівський	27,29	23,80	21,31	43,83	87,65	52,70	106,32
Жовківський	19,26	40,21	36,97	40,74	113,01	161,27	96,72
Золочівський	68,93	97,56	94,25	187,20	3028,95	3368,57	5243,33
Кам'янка-Бузький	25,00	35,11	115,75	124,53	259,38	276,61	76,26
Миколаївський	392,36	324,00	337,08	386,82	1467,50	2049,33	3507,00
Мостиський	11,62	11,05	7,71	5,18	10,77	13,74	56,55
Перемишлянський	208,64	236,67	164,62	171,67	396,00	804,00	656,00
Пустомитівський	68,35	54,77	59,58	68,62	161,98	170,95	258,20
Радехівський	7,81	7,39	7,18	11,92	35,15	83,49	162,31
Самбірський	40,80	46,05	44,34	36,10	104,60	105,55	90,74
Сокальський	13,27	13,71	19,44	29,69	61,46	81,44	31,37
Старосамбірський	8,17	6,82	7,12	7,32	13,82	13,26	87,17
Стрийський	914,39	836,13	759,95	729,30	1277,15	777,59	315,99
Яворівський	183,97	126,86	108,90	174,49	520,27	503,56	593,87

Джерело: розраховано автором.

Додаток Д

Взірець анкети, з використанням якої проводилося експертне опитування

А Н К Е Т А

Шановні керівники та фахівці сільськогосподарських підприємств!

Просимо Вас взяти участь в експертному опитуванні, яке проводиться з метою аналізу якості управління процесами формування фінансово-економічних результатів підприємств сільського господарства.

Результати опитування будуть використані для обґрунтування рекомендацій з формування і реалізації політики покращення фінансово-економічних інтересів функціонування підприємств галузі!

Просимо Вас дати відповіді на запитання анкети.

Щиро сповідаємося на Вашу відвертість!

1. Чи ведеться на підприємстві, яке Ви представляєте, робота з планування фінансово-економічних результатів (оберіть лише 1 варіант відповіді)?

	Так, на підприємстві на постійній основі розробляються плани фінансово-економічного стану (розвитку)
	Здійснюється періодичне прогнозування ключових фінансово-економічних показників
	Фінансово-економічне планування здійснюється перед реалізацією нових інвестиційних проектів, започаткуванням нових напрямів бізнесу
	Планування фінансово-економічних результатів здійснюється, скоріше, експертним методом
	Фінансово-економічне планування на підприємстві не здійснюється

2. Оцініть міру сформованості організаційно-управлінської підсистеми механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, яке Ви представляєте (можна обрати до 2-3 варіантів відповідей):

	Функції з управління фінансово-економічними результатами чітко делеговані окремій посадовій особі / структурному підрозділу
	Функції з управління фінансово-економічними результатами передбачені в межах загальної організаційної структури та структури управління підприємством
	Здійснюється бюджетування виробничо-господарської діяльності підприємства
	Ведеться управління діловою активністю та організовано відносини з контрагентами
	Управління фінансово-економічними результатами здійснюється в межах загальної системи менеджменту бізнесу
	На підприємстві не налагоджено організаційно-управлінської підсистеми керування фінансово-економічними результатами господарювання

3. Охарактеризуйте стан інституційно-регламентного базису механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, яке Ви представляєте (можна обрати до 2-3 варіантів відповідей):

	На підприємстві розроблене й впроваджене нормативно-правове регламентування управління фінансово-економічними результатами господарювання
	На підприємстві чітко визначено параметри формального й неформального

- інституційного середовища господарювання
- Сформовано та впроваджено процедурні регламенти розвитку бізнес-процесів підприємства
- Інституційне регламентування здійснюється в межах загальної системи управління бізнесом
- Інституційно-регламентне забезпечення управління фінансово-економічними результатами підприємства не впроваджене

4. Яким, на Ваш погляд, є рівень ефективності виробничо-технологічної діяльності на підприємстві, яке Ви представляєте (можна обрати до 2-3 варіантів відповідей):

- Рівень ефективності виробничо-технологічної діяльності відповідає середньогалузевому
- На підприємстві сформована раціональна галузево-виробнича структура
- Підприємство в повній мірі забезпечене матеріально-технічною базою та використовує інноваційні технології
- Логістичне забезпечення господарської діяльності підприємства повноцінне
- Ефективність виробничо-технологічної діяльності нижча за середньогалузеву
- Ефективність виробничо-технологічної діяльності низька

5. Охарактеризуйте стан мотивації праці в контексті досягнення високих фінансово-економічних результатів діяльності на підприємстві, яке Ви представляєте (оберіть максимум 2 варіанти відповідей):

- Мотивація праці (матеріальна та нематеріальна) висока
- Застосовується лише система матеріального стимулювання праці
- Використовуються в більшій мірі засоби нематеріального стимулювання праці
- Система стимулювання праці поширена лише на управлінський персонал
- Система стимулювання праці поширена лише на робітничі кадри
- Мотивація праці обмежується лише заробітною платою

6. Оцініть раціональність аналітично-моніторингового апарату механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, яке Ви представляєте (можна обрати до 2-3 варіантів відповідей):

- На підприємстві впроваджено постійно діючу систему аналізу фінансово-економічного стану та результатів господарювання, здійснюється контроль ключових показників
- На підприємстві здійснюється моніторинг фінансово-економічної діяльності
- На підприємстві розроблено та застосовується методика оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності
- Здійснюється моделювання впливу альтернативних варіантів управлінських рішень на фінансово-економічні результати господарювання
- Аналіз фінансово-економічних результатів здійснюється по завершенні планового періоду в межах загальної системи економічного аналізу функціонування підприємства
- Спеціалізовано функції аналізу та контролю не реалізуються

7. Дайте характеристику міри реалізації, як на Ваш погляд, економіко-ресурсного потенціалу підприємства, яке Ви представляєте (в контексті досягнення як найвищих фінансово-економічних результатів бізнесу) (оберіть лише 1 варіант відповіді):

- Потенціал реалізується на 100 %

☐	Ресурсний потенціал реалізується максимально, а управлінський – ні
☐	Управлінський потенціал реалізується максимально, а ресурсний та техніко-технологічний – ні
☐	Рівень реалізації потенціалу вище середнього
☐	Рівень реалізації потенціалу середній
☐	Рівень реалізації потенціалу нижче середнього
☐	Рівень реалізації потенціалу низький

8. Оберіть проблемні аспекти (обмеження) формування фінансово-економічних результатів підприємства, яке Ви представляєте, в частині максимізації доходів (кількість відповідей не обмежена):

☐	Сировина, посадковий матеріал
☐	Посівні площі / Приміщення
☐	Врожайність / Продуктивність
☐	Якість виробництва
☐	Виробничо-господарська інфраструктура
☐	Матеріально-технічна та техніко-технологічна база
☐	Кадрове забезпечення
☐	Асортимент
☐	Цінова політика
☐	Маркетинг
☐	Логістика

9. Оберіть проблемні аспекти (обмеження) формування фінансово-економічних результатів підприємства, яке Ви представляєте, в частині максимізації прибутковості (рентабельності) бізнесу (кількість відповідей не обмежена):

☐	Виробнича собівартість
☐	Управління витратами підприємства
☐	Ділова активність
☐	Диверсифікація та доходи з інших джерел
☐	Використання активів
☐	Фінансова стійкість
☐	Ліквідність

10. Як Ви розцінюєте наявність на підприємстві, яке Ви представляєте, процесів розширеного відтворення та сталого розвитку бізнесу (оберіть лише 1 варіант відповіді):

☐	Підприємство стабільно розвивається, збільшуються обсяги діяльності, зростають активи та чисельність залученого персоналу
☐	Підприємство покриває всі витрати і стабільно функціонує
☐	Розвиток підприємства перманентний, наявні періоди підйому та спаду
☐	Підприємство заледве покриває витрати, наявна незначна заборгованість з попередніх періодів
☐	Підприємство продовжує функціонувати виключно за рахунок накопичення зовнішніх зобов'язань
☐	Підприємство стабільно збиткове

Дякуємо за участь в опитуванні!

Додаток Е

Таблиця Е.1

**Характеристика сільськогосподарських підприємств – об'єктів
аналізування фінансово-економічних результатів**

Назви підприємств	Організаційно-правові форми	Місця розташування	Товарна спеціалізація	Чисельність зайнятих (на кін. 2021 р.), осіб	Обсяги активів (на кін. 2021 р.), млн грн
КПК-АгроІнвест	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Стрийський р-н, смт. Гніздичів	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику)	72	213,9
Батько і син	Приватна агрофірма	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Ганнівці	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику), продукція тваринництва	14	52,2
Скорика Михайла Мироновича	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Нові Стрілища	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби), продукція тваринництва (свині)	9	1,9
Пчани-Денькович	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Пчани	Продукція рослинництва (культури зернові та зернобобові, боби, насіння ріпаку й кользи, насіння соняшнику), продукція тваринництва (ВРХ, молоко, мед натуральний)	34	87,2
Межиріччя	Фермерське господарство	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Заріччя	Продукція рослинництва (пшениця, кукурудза та зерно), продукція тваринництва (ВРХ, молоко)	13	68,0
Львівські свинки	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Жирова	Продукція тваринництва (свині)	26	27,7
Генетиксервіс	Товариство з обмеженою відповідальністю	Львівська обл., Жидачівський р-н, с. Бориничі	Продукція тваринництва (свині)	18	10,8

Джерело: складено автором за даними підприємств.

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Показники оцінювання фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області:
індикативно-темпоральний підхід

	<i>Вихідні дані</i>					<i>Нормовані дані</i>				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»										
<i>I. Дохідність підприємств</i>										
Дохід на 1 грн активів	1,59	2,39	1,37	0,77	0,8	0,665	1,000	0,573	0,322	0,335
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	2333,6	3461,1	1702,1	1666,8	2372,5	0,674	1,000	0,492	0,482	0,685
Фондовіддача, грн	10,09	15,74	11,67	5,44	3,41	0,641	1,000	0,741	0,346	0,217
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,89	2,82	1,56	0,9	1,05	0,670	1,000	0,553	0,319	0,372
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,12	1,14	1,25	1,64	2,15	0,521	0,530	0,581	0,763	1,000
<i>II. Рентабельність підприємств</i>										
Рентабельність доходу	1,7	1,4	-1,3	23,6	43,6	0,039	0,032	0,001	0,541	1,000
Рентабельність підприємства	2,6	3,3	-4,9	18,2	34,9	0,074	0,095	0,020	0,521	1,000
Рентабельність власного капіталу	33,3	43,5	-127,9	93,2	71,1	0,357	0,467	0,001	1,000	0,763
Рентабельність фонду оплати праці	29,64	32,08	-72,96	440,07	964,23	0,031	0,033	0,001	0,456	1,000
Рентабельність продукції	1,9	1,6	-4,5	38,6	93,6	0,020	0,017	0,005	0,412	1,000
<i>III. Фінансовий стан та капіталізація</i>										
Коефіцієнт автономії	0,08	0,08	0,04	0,19	0,49	0,163	0,163	0,082	0,388	1,000
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	11,59	12,12	24,81	3,91	0,78	0,067	0,064	0,031	0,199	1,000
Коефіцієнт покриття	0,95	0,92	0,92	1,13	2	0,475	0,460	0,460	0,565	1,000
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,27	0,26	0,12	0,28	0,42	0,643	0,619	0,286	0,667	1,000
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	0,95	0,96	0,51	5,02	2,52	0,189	0,191	0,102	1,000	0,502
ПА «Батько і син»										
<i>I. Дохідність підприємств</i>										
Дохід на 1 грн активів	0,94	0,62	0,88	0,83	0,66	1,000	0,660	0,936	0,883	0,702

Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	1476,8	1147,4	2461,3	2138,1	2454,8	0,600	0,466	1,000	0,869	0,997
Фондовіддача, грн	2,26	1,64	2,87	2,61	2,57	0,787	0,571	1,000	0,909	0,895
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,6	1	1,28	1,22	0,89	1,000	0,625	0,800	0,763	0,556
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,38	1,38	1,43	1,27	1,38	0,965	0,965	1,000	0,888	0,965
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	18,4	11,9	22,2	10,4	10,3	0,829	0,536	1,000	0,468	0,464
Рентабельність підприємства	17,2	7,4	19,6	8,6	6,8	0,878	0,378	1,000	0,439	0,347
Рентабельність власного капіталу	45	19,6	43,8	17,5	12,7	1,000	0,436	0,973	0,389	0,282
Рентабельність фонду оплати праці	928,22	439,87	1464	233,43	236,56	0,634	0,300	1,000	0,159	0,162
Рентабельність продукції	25,3	16,5	31,8	13,2	14,6	0,796	0,519	1,000	0,415	0,459
III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,36	0,36	0,45	0,49	0,53	0,679	0,679	0,849	0,925	1,000
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	1,22	1,25	0,98	0,83	0,79	0,648	0,632	0,806	0,952	1,000
Коефіцієнт покриття	1,41	1,31	1,58	1,67	1,76	0,801	0,744	0,898	0,949	1,000
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,14	0,11	0,09	0,17	0,14	0,824	0,647	0,529	1,000	0,824
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	0,98	0,99	1,18	1,1	1,08	0,831	0,839	1,000	0,932	0,915
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»										
I. Дохідність підприємств										
Дохід на 1 грн активів	2,88	2,41	2,37	1,74	1,96	1,000	0,837	0,823	0,604	0,681
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	152,1	128,5	123,4	280,4	407	0,374	0,316	0,303	0,689	1,000
Фондовіддача, грн	24,43	19,91	21,64	15,66	21,93	1,000	0,815	0,886	0,641	0,898
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	3,26	2,74	2,66	1,96	2,16	1,000	0,840	0,816	0,601	0,663
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,06	1,05	1,04	1,15	1,14	0,922	0,913	0,904	1,000	0,991
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	5,9	0,5	0,5	0,6	0,4	1,000	0,085	0,085	0,102	0,068
Рентабельність підприємства	16,9	1,1	1,2	1,1	0,8	1,000	0,065	0,071	0,065	0,047
Рентабельність власного капіталу	22,7	1,4	1,6	2,1	1,6	1,000	0,062	0,070	0,093	0,070
Рентабельність фонду оплати праці	7,01	0,45	0,46	4,13	2,83	1,000	0,064	0,066	0,589	0,404
Рентабельність продукції	6,2	0,5	0,5	0,7	0,5	1,000	0,081	0,081	0,113	0,081

III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,75	0,75	0,77	0,53	0,47	0,974	0,974	1,000	0,688	0,610
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,33	0,33	0,3	0,89	1,15	0,909	0,909	1,000	0,337	0,261
Коефіцієнт покриття	3,54	3,58	3,9	1,83	1,66	0,908	0,918	1,000	0,469	0,426
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,03	0,01	0,04	0,67	0,56	0,045	0,015	0,060	1,000	0,836
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	1	1,01	1,02	0,7	0,88	0,980	0,990	1,000	0,686	0,863
ФГ «Пчани-Денькович»										
I. Дохідність підприємств										
Дохід на 1 грн активів	0,93	0,93	1,07	0,73	1,24	0,750	0,750	0,863	0,589	1,000
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	1377,9	1431,6	1828	1316,7	3138,7	0,439	0,456	0,582	0,420	1,000
Фондовіддача, грн	1,78	1,71	1,58	1,08	1,94	0,918	0,881	0,814	0,557	1,000
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,96	2,06	3,29	2,29	3,42	0,573	0,602	0,962	0,670	1,000
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,14	1,14	1,16	1,29	1,14	0,884	0,884	0,899	1,000	0,884
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	10,3	8,5	8,4	14,3	11,7	0,720	0,594	0,587	1,000	0,818
Рентабельність підприємства	9,6	7,9	8,9	10,5	14,4	0,667	0,549	0,618	0,729	1,000
Рентабельність власного капіталу	16,2	12,5	12,9	13,7	20,9	0,775	0,598	0,617	0,656	1,000
Рентабельність фонду оплати праці	371,01	284,22	289,18	265,73	447,77	0,829	0,635	0,646	0,593	1,000
Рентабельність продукції	11,7	9,7	9,7	18,5	13,3	0,632	0,524	0,524	1,000	0,719
III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,58	0,63	0,68	0,75	0,68	0,773	0,840	0,907	1,000	0,907
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,65	0,59	0,46	0,31	0,47	0,477	0,525	0,674	1,000	0,660
Коефіцієнт покриття	1,22	1,21	1,01	1,34	1,12	0,910	0,903	0,754	1,000	0,836
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,32	0,32	0,41	0,56	0,38	0,571	0,571	0,732	1,000	0,679
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	1,05	1,07	1,1	1,1	0,9	0,955	0,973	1,000	1,000	0,818
ФГ «Межиріччя»										
I. Дохідність підприємств										
Дохід на 1 грн активів	0,14	0,3	0,36	0,31	0,33	0,389	0,833	1,000	0,861	0,917

Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	821,1	894,3	1110,4	1634,1	1705	0,482	0,525	0,651	0,958	1,000
Фондовіддача, грн	0,25	2,44	2,1	1,72	1,5	0,102	1,000	0,861	0,705	0,615
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,32	0,34	0,44	0,39	0,42	0,727	0,773	1,000	0,886	0,955
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,63	1,6	1,12	1,85	1,49	0,881	0,865	0,605	1,000	0,805
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	14,5	11,5	-12,6	13,5	4,1	1,000	0,793	0,001	0,931	0,283
Рентабельність підприємства	2,1	3,4	-4,6	4,3	1,4	0,488	0,791	0,002	1,000	0,326
Рентабельність власного капіталу	4,6	3,7	-5,1	5,2	1,5	0,885	0,712	0,001	1,000	0,288
Рентабельність фонду оплати праці	303,44	244,92	-309,6	310,96	91,65	0,976	0,788	0,004	1,000	0,295
Рентабельність продукції	23,5	18,4	-14,1	24,9	6,1	0,944	0,739	0,001	1,000	0,245
III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,91	0,88	0,86	0,8	0,88	1,000	0,967	0,945	0,879	0,967
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,08	0,12	0,13	0,19	0,11	1,000	0,667	0,615	0,421	0,727
Коефіцієнт покриття	11,89	8,36	7,33	5,24	8,06	1,000	0,703	0,616	0,441	0,678
Коефіцієнт швидкої ліквідності	9,85	6,92	6,32	4,39	5,74	1,000	0,703	0,642	0,446	0,583
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	2,02	2,04	0,98	0,92	1,11	0,990	1,000	0,480	0,451	0,544
ТзОВ «Львівські свинки»										
I. Дохідність підприємств										
Дохід на 1 грн активів	2,74	2,65	2,55	1,77	1,08	1,000	0,967	0,931	0,646	0,394
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	1531,7	1597,8	1964,2	2054,9	1123,4	0,745	0,778	0,956	1,000	0,547
Фондовіддача, грн	9,91	10,54	14,15	6,65	2,89	0,700	0,745	1,000	0,470	0,204
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	3,78	3,54	3,12	2,41	1,74	1,000	0,937	0,825	0,638	0,460
Дохід на 1 грн собівартості продукції	2,18	2,18	2,34	2,16	1,18	0,932	0,932	1,000	0,923	0,504
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	18,4	16,2	6,8	11,1	-31,7	1,000	0,880	0,370	0,603	0,000
Рентабельність підприємства	50,3	42,8	17,3	19,7	-34,3	1,000	0,851	0,344	0,392	0,001
Рентабельність власного капіталу	77,1	63,4	20,1	23,8	-49,4	1,000	0,822	0,261	0,309	0,002
Рентабельність фонду оплати праці	816,92	737,13	358,59	311,46	-431,5	1,000	0,902	0,439	0,381	0,002
Рентабельність продукції	40	35,2	15,8	23,9	-37,2	1,000	0,880	0,395	0,598	0,002

III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,63	0,6	0,68	0,77	0,67	0,818	0,779	0,883	1,000	0,870
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,65	0,65	0,48	0,3	0,48	0,462	0,462	0,625	1,000	0,625
Коефіцієнт покриття	1,67	1,69	2	2,99	1,87	0,559	0,565	0,669	1,000	0,625
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,36	1,38	1,29	2,25	1,54	0,604	0,613	0,573	1,000	0,684
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	1,02	1,04	1,27	0,96	0,84	0,803	0,819	1,000	0,756	0,661
ТзОВ «Генетиксервіс»										
I. Дохідність підприємств										
Дохід на 1 грн активів	2,35	2,22	1,78	0,83	1,5	1,000	0,945	0,757	0,353	0,638
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	728	731,2	667,7	677,4	891,4	0,817	0,820	0,749	0,760	1,000
Фондовіддача, грн	6,28	6,49	8,79	11,29	23,46	0,268	0,277	0,375	0,481	1,000
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	3,76	3,37	2,24	0,89	1,6	1,000	0,896	0,596	0,237	0,426
Дохід на 1 грн собівартості продукції	1,03	1,01	1,04	1,06	1,02	0,972	0,953	0,981	1,000	0,962
II. Рентабельність підприємств										
Рентабельність доходу	0,9	0,7	1	1,9	0,8	0,474	0,368	0,526	1,000	0,421
Рентабельність підприємства	2,1	1,5	1,8	1,6	1,3	1,000	0,714	0,857	0,762	0,619
Рентабельність власного капіталу	10,3	7,4	8,5	10,9	5,7	0,945	0,679	0,780	1,000	0,523
Рентабельність фонду оплати праці	15,27	9,91	13,35	23,07	8,56	0,662	0,430	0,579	1,000	0,371
Рентабельність продукції	0,9	0,7	1,1	2	0,9	0,450	0,350	0,550	1,000	0,450
III. Фінансовий стан та капіталізація										
Коефіцієнт автономії	0,2	0,2	0,21	0,14	0,22	0,909	0,909	0,955	0,636	1,000
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	3,76	3,61	3,15	1,53	0,51	0,136	0,141	0,162	0,333	1,000
Коефіцієнт покриття	0,88	0,89	1,19	4,22	8,24	0,107	0,108	0,144	0,512	1,000
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,75	0,75	1,01	3,86	7,37	0,102	0,102	0,137	0,524	1,000
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	1	0,99	1,04	0,68	1,54	0,649	0,643	0,675	0,442	1,000

Додаток К

Коефіцієнти вагової значущості індикаторів фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств
Львівської області, %

Індикатори	Підприємства						
	ТзОВ «КПК- АгроІнвест»	ПА «Батько і син»	ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	ФГ «Пчани- Денькович»	ФГ «Межиріччя»	ТзОВ «Львівські свинки»	ТзОВ «Генетиксервіс»
I. Дохідність підприємств							
Дохід на 1 грн активів	22,1	28,9	22,1	23,6	26,3	21,6	29,1
Продуктивність праці, у розрахунку на 1 працівника, грн	16,7	20,7	18,3	20,6	15,3	15,2	3,1
Фондовіддача, грн	21,2	28,9	16,7	20,5	19,9	21,2	18,3
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	22,0	20,8	22,1	17,0	24,6	20,0	29,4
Дохід на 1 грн собівартості продукції	17,9	0,7	20,9	18,2	13,9	22,0	20,2
II. Рентабельність підприємств							
Рентабельність доходу	21,0	20,2	20,5	17,3	20,2	19,9	22,6
Рентабельність підприємства	21,0	20,0	20,4	24,9	18,6	20,1	9,4
Рентабельність власного капіталу	16,6	19,7	20,5	23,5	20,4	19,9	21,9
Рентабельність фонду оплати праці	20,8	20,0	18,1	20,0	20,4	20,0	24,2
Рентабельність продукції	20,7	20,1	20,5	14,2	20,4	20,0	22,0
III. Фінансовий стан та капіталізація							
Коефіцієнт автономії	22,9	24,3	20,1	24,7	20,0	22,9	9,6
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	22,3	24,3	20,4	26,7	20,6	23,6	24,2
Коефіцієнт покриття	22,4	24,3	20,4	13,0	21,1	23,4	22,8
Коефіцієнт швидкої ліквідності	21,0	9,8	20,4	26,6	20,6	23,0	22,7
Співвідношення приросту власного капіталу до приросту валюти балансу	11,4	17,4	18,7	9,0	17,8	7,0	20,6

Джерело: розраховано на основі даних додатку Ж

Додаток Л

Таблиця Л.1

Індекси фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області: структурний підхід

Підприємства	Компоненти	Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	I. Дохідність	0,637	0,916	0,592	0,432	0,496
	II. Рентабельність	0,094	0,114	0,006	0,569	0,961
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,315	0,307	0,200	0,514	0,943
ПА «Батько і син»	I. Дохідність	0,856	0,589	0,940	0,863	0,791
	II. Рентабельність	0,827	0,434	0,995	0,374	0,343
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,742	0,708	0,845	0,946	0,968
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	I. Дохідність	0,869	0,755	0,754	0,708	0,836
	II. Рентабельність	1,000	0,071	0,075	0,183	0,128
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,759	0,756	0,808	0,635	0,595
ФГ «Пчани-Денькович»	I. Дохідність	0,715	0,716	0,819	0,636	0,979
	II. Рентабельність	0,729	0,582	0,605	0,770	0,929
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,675	0,705	0,787	1,000	0,763
ФГ «Межиріччя»	I. Дохідність	0,498	0,809	0,864	0,870	0,863
	II. Рентабельність	0,865	0,764	0,002	0,986	0,287
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,998	0,801	0,663	0,527	0,703
ТзОВ «Львівські свинки»	I. Дохідність	0,883	0,877	0,943	0,722	0,414
	II. Рентабельність	1,000	0,867	0,362	0,456	0,001
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,623	0,619	0,709	0,983	0,697
ТзОВ «Генетиксервіс»	I. Дохідність	0,855	0,806	0,685	0,486	0,719
	II. Рентабельність	0,666	0,480	0,631	0,978	0,456
	III. Фінансовий стан та капіталізація	0,302	0,302	0,334	0,469	1,000

Джерело: розраховано на основі даних додатку К

Таблиця Л.2

Інтегральні індекси фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств Львівської області

Підприємства	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	0,325	0,408	0,240	0,511	0,824
ПА «Батько і син»	0,832	0,537	0,953	0,669	0,624
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	0,915	0,447	0,454	0,463	0,488
ФГ «Пчани-Денькович»	0,715	0,661	0,729	0,737	0,931
ФГ «Межиріччя»	0,767	0,796	0,597	0,767	0,675
ТзОВ «Львівські свинки»	0,866	0,811	0,660	0,681	0,322
ТзОВ «Генетиксервіс»	0,724	0,614	0,633	0,718	0,615

Джерело: розраховано на основі даних табл. Л.1 додатку Л

Додаток М

Таблиця М.1

Структура та рівень умовно-постійних і змінних витрат
сільськогосподарських підприємств у 2021 р.

Підприємства	Показники				
	Загальні витрати	Частка постійних	Частка змінних	Рівень постійних	Рівень змінних
ТзОВ «КПК-АгроІнвест»	96402,00	17,49	82,51	9,87	46,56
ПА «Батько і син»	30841,90	19,27	80,73	17,30	72,44
ФГ «Скорика Михайла Мироновича»	3648,00	12,09	87,91	12,04	87,55
ФГ «Пчани-Денькович»	94275,80	1,03	98,97	0,91	87,44
ФГ «Межиріччя»	21257,60	30,04	69,96	28,81	67,09
ТзОВ «Львівські свинки»	51138,30	47,83	52,17	42,51	46,36
ТзОВ «Генетиксервіс»	15909,40	1,26	98,74	1,25	97,91

Примітка: дані для ТзОВ «Львівська свинки» за 2020 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними підприємств.

Додаток Н

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації
Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або ЄС

1. Onysko S., Lyzak M. Identification of the problem and management aspects of the formation of financial and economic results of agricultural enterprises. *International independent scientific journal* (Республіка Польща). 2022. Vol. 42. pp. 26-31 (0,8 авт. арк., дисертанту належить 0,4 авт. арк.; автором проведено опитування керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств та здійснено його аналіз).

Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Лизак М. П. Узагальнення макроекономічних передумов формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 4 (308). С. 149-154 (0,7 авт. арк.).

3. Лизак М. П. Ідентифікація структурно-галузевих особливостей формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інтелект ХХІ*. 2021. № 5. С. 40-44 (0,65 авт. арк.).

4. Онисько С. М., Лизак М. П. Дослідження економічної сутності категорія «прибуток підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 1 (69). С. 58-65 (0,76 авт. арк., дисертанту належить 0,38 авт. арк., ним обґрунтовано відмінності між категоріями «прибуток» та фінансовий результат»).

5. Лизак М. П. Визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент»*. 2021. № 4 (90). С.

30-35 (0,62 авт. арк.).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Онисько С. М., Лизак М. П. Передумови обґрунтування механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій України та країн V-4*. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни : ЛНУП, 2022. С. 103-104 (0,1 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк., ним обґрунтовано доцільність дослідження механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств).

7. Лизак М. П. Методичні засади оцінювання фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Львів : ЛНУП, 2022. С. 180-182 (0,11 авт. арк.).

8. Лизак М. П. Властивості та функції механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*. Матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. Кам'янець-Подільський : НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022. С. 215-216 (0,12 авт. арк.).

9. Онисько С.М., Лизак М. П. Покращення умов для ефективної діяльності фермерських господарств. *Організаційно-економічний механізм розвитку агропромислового комплексу і сільських територій*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. Дубляни : ЛНУП, 2021. С. 113-116 (0,22 авт. арк., дисертанту належить 0,11 авт. арк., автором запропоновано спосіб підвищення рентабельності сільськогосподарського підприємства через оптимізацію його спеціалізації).

10. Лизак М. П. Використання інноваційних технологій в розвитку

аграрних підприємств. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій*. Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. Дубляни: ЛНУП, 2021. С. 208-211 (0,22 авт. арк.).

11. Лизак М. П. Рентабельність в сільськогосподарських підприємствах. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*. Матер. VI міжнар. наук.-практ. конфер. Київ-Варшава, 2021. С. 134-137 (0,12 авт. арк.).

12. Онисько С. М., Лизак М. П. Прибуток – найважливіший індикатор ефективної діяльності підприємства. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки*. Матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. Дубляни: ЛНУП, 2020. С. 80-81 (0,1 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк., ним досліджено погляди науковців на поняття прибутковості підприємств).

13. Лизак М. П. Прибуток – ключовий показник фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки*. Матер V міжнар. наук.-практ. конфер. Київ: МЦНІД, 2020. С. 20-21 (0,14 авт. арк.).

14. Лизак М. П. Фінансово-економічні результати діяльності як основа для прийняття управлінських рішень. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в сучасних умовах*. Матер міжнар. наук.-практ. конфер. Полтава: ЦФЕНД, 2019. С. 33-34 (0,12 авт. арк.).

Додаток П

Вих. № 52
 від 14.04.2022р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
ЛИЗАКА МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА
 на тему
 «Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і шляхи їх покращення»
 на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка

Фермерське господарство «Ален» розглянуло і використало пропозиції та рекомендації Лизака М. П. щодо покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств сільського господарства. Зокрема впроваджено науково обгрунтовані рекомендації щодо побудови оптимального механізму формування фінансово-економічних результатів сільськогосподарських підприємств, становлення якого дозволило реалізувати наступні стратегічні пріоритети політики в цій сфері:

- раціоналізація виробничих витрат (оптимізація виробничо-галузевої структури, диверсифікація сировинної бази);
- покращення бюджетування (удосконалення бюджетного планування, справедливий розподіл бюджетних ресурсів, ефективний бюджетний контроль);
- розвиток управлінського персоналу;
- реструктуризація ринкової політики (покращення маркетингової діяльності, диверсифікація ринків збуту продукції, формування позитивного іміджу підприємства).

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Голова ФГ «Ален»

Іванків Р. В.

ДОВІДКА

№ 136 від 16.09.2022 р.

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Лизака Михайла Петровича

на тему:

«Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств і шляхи їх покращення»

на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань

05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка

Фермерське господарство «Кристал» розглянуло пропозиції Лизака Михайла Петровича щодо покращення фінансово-економічних результатів господарювання підприємств сільського господарства. Зокрема впроваджено науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації земель на яких господарство здійснює свою діяльність, шляхом визначення їхньої родючості та виведенням малородючих земель з обігу. Також рекомендовано малородючі землі перевести з категорії рілля в категорію сіножаті та розширити сферу своєї виробничо-господарської діяльності. Схвалені пропозиції сприятимуть розвитку сільськогосподарського підприємства, підвищенню прибутковості та створенню нових робочих місць.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду із захисту дисертації.

Голова ФГ «Кристал»

Василь ЛИЗАК

УКРАЇНА
ЖУРАВНЕНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
СТРИЙСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

пл. Бантери С.2, смт Журавно, 81780 тел./факс (+380 3239) 72318e-mail: zhuravnorada1445@gmail.com, сайт: zhuravnenska.gromada.org.ua, код ЄДРПОУ 04374890
14 жовтня 2022 р. № 1148

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
ЛИЗАКА МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА
на тему
«Фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських
підприємств і шляхи їх покращення»
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка

Журавенська громада Львівської області розглянула науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації Лизака М. П., які стосуються покращення фінансово-економічних результатів господарювання сільськогосподарських підприємств, мають високе прикладне значення, а їх впровадження забезпечує збільшення обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та зростання прибутковості сільськогосподарських підприємств громади.

Зокрема, заслуговують на увагу:

- системний підхід до визначення інструментарію та заходів нарощення обсягів доходу сільськогосподарських підприємств за рахунок більш раціонального та ефективного використання зовнішніх (посівні площі, інтелектуальний та кадровий ресурс, матеріально-технічна та техніко-технологічна база, фонд робочого часу, капітал, врожайність, продуктивність, сировина, матеріали, якість продукції, технології, оборотність, трудомісткість, організація праці, використання фінансових активів) та зовнішніх (розвиток дистрибуційно-збутової мережі, логістичної системи, ефективізація та вдосконалення системи маркетингу, дохід від участі в капіталі, агробіокліматичний потенціал і природно-кліматичні фактори, державна підтримка і регулювання, логістичні та дистрибуційні системи, демографічна ситуація, кон'юнктура ринку, інфляційні процеси) факторів;
- засоби підвищення рівня прибутковості підприємств за рахунок оптимізації умовно-постійних витрат, зниження рівня змінних витрат, раціоналізації витрат на стимулювання праці і розвиток персоналу, покращення можливостей сільськогосподарських підприємств у сфері фінансування витрат на модернізацію техніко-технологічної бази, оптимізації витрат в сфері обігу активів.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Голова Громади

Василь ВІТЕР